

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม
ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

**The Role of Imam in Developing Ethics and Morality for the Members of
Mosque in Narathiwat Province**

อภิรักษ์ มะเซ็ง

Apinan Maseng

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of

Master of Arts in Islamic Studies

Prince of Songkla University

2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

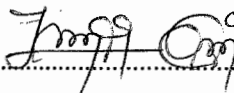
ชื่อวิทยานิพนธ์ บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรม
 จริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ผู้เขียน นายอภิรักษ์ มะเซ็ง

สาขาวิชา อิสลามศึกษา

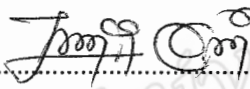
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

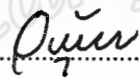

 (ดร.ชาฟีอี อาดำ)

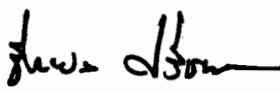

ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.อัปดุลเลาะ การ์รีนา)

กรรมการ
 (ดร.ชาฟีอี อาดำ)

กรรมการ
 (ดร.อิสมาแอ กาท๊ะ)

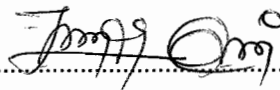

กรรมการ
 (ดร.อัปดุลการ์ริม สาแมง)

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

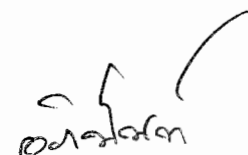
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.ฟาอี้อิ อาดำ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(อนันท์ มะแข็ง)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(อภิรักษ์ มะเซ็ง)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
ผู้เขียน	นายอภิรักษ์ มะแข้ง
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา และ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิหม่ามทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 245 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีบทบาทของอิหม่ามโดยรวม บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอยู่ในระดับปานกลาง

2. การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาตามตัวแปร พบว่า อายุ การศึกษาสายศาสนา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง อิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการประชุมระหว่างสัจบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด และที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับประชาชน อิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนตัวแปร การศึกษาสายสามัญ การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนการในการทำงาน ที่เกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงาน และที่เกี่ยวกับการประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน อิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ปัญหาและแนวทางในการแก้ไข บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา เกิดจาก ชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ไม่ปฏิบัติ ไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา และขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา และ เกิดจากครอบครัวไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาของลูกตนเอง และขาดการจัดการศึกษาในชุมชน ตัวของอิหม่ามขาดการพูดคุยกับชุมชน และในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและขาดการประสานงาน ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังนี้ บทบาทของอิหม่ามในการ

พัฒนาสู่บูรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ทำความเข้าใจกับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาสอนให้ความรู้กับชุมชน และ ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานศึกษาในชุมชน อีหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และต้องแบ่งหน้าที่ แบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน และปรึกษารื้อกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทุกกรณีที่เกิดขึ้น เพื่อจะเป็นทางออกในการทำงานต่อไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Thesis Title	The Role of Imam in Developing Ethics and Morality for the Members of Mosque in Narathiwat Province
Author	Mr. Apinan maseng
Major Program	Islamic studies
Academic Year	2015

ABSTRACT

This research has 2 Objectives 1) To study a role of the imam in man permanent mosque development , virtue morality side , in the area , Narathiwat province. 2) And to study a problem and an obstacle , including , the way solves in man permanent mosque development of side virtue morality imam . The samples of the study are 245 imams in 13 districts of Narathiwat Province. The results of the study are as follows.

1. The role of the imam in general, a role of the imam in man permanent mosque side virtue morality development in Narathiwat area, is in the moderate level.

2. Having compared a role in religion , a role in education and a role in administration to the variables, age, religious education, the period of time in the holding the post of imam found that different role were statistically significant at 0.01 level and work practice and work format, namely, meeting and public relations are different at 0.05 statistically significant. Actually academic education, occupation, income and work practice and work format, namely, planning, participation and evaluation of imams hare no statistically significant difference.

3. Problems and a role of the imam in man permanent mosque side virtue morality development in Narathiwat area are due to the community's lack of knowledge about religion and the slackness in the principle of religion and the lack of activity about religion And are due to the families' lack of interest in the education of their children and the lack of education activities in the community. Problems about the in administration are due to imams' lack of contact with the community and the Islam permanent mosque committee's lack of duty distribution. The solutions to these problems are to persuade the public to see the importance of a religion. Imams must also build up friendship with the community.

عنوان البحث	دور أئمة المساجد في بناء السلوك والأخلاق لأهل القرية في ولاية ناراتيووات
الباحث	عأفينن مأسيج
البرنامج الرئيسي	الدراسات الإسلامية
العام الجامعي	1436 هـ

مستخلص البحث

يهدف هذا البحث إلى (1) لدراسة دور أئمة المساجد في بناء السلوك والأخلاق لأهل القرية في ولاية ناراتيووات (2) دراسة المشكل والعوائق وكيفية معالجتها في بناء السلوك والأخلاق لأهل القرية وقد أخذ الباحث العينة جملتها 245 أفراد من كل مناطق ناراتيووات وتوصل البحث الى نتائج مايلي :-

١. دور أئمة في بناء السلوك والأخلاق لأهل القرية في ولايات ناراتيووات بصفة عامة (بالصفة العامة) في درجة متوسطة
٢. مقارنة دور أئمة في بناء السلوك والأخلاق توصلت إلى أن العمر والؤهلات العلمية الدينية وفترة الإمامة متباينة في إحصاليتها بدرجة ٥٠ في المائة
٣. أمالمشاكل والمعوائق وكيفية معالجتها دور أئمة في بناء السلوك والأخلاق : لأن ليس لديهم علم الدين وقليل من عمل و لا نشاطة المتعلق بدين الإسلام والعائلة تجاهل عن تربية الدينية للأولاد. وقليل الدراسة في المجتمع والإمام لا دعاء المأموم للدراسي الإسلامي ولا تقسيم العمل المناسب إلى مجلس المسجد و لم يفتح الفرصة إلى الناس لمشاركة العمل وطرق التصليح هي الدعوة إلى الناس لفهم علوم الدين والعمل به وإقام المدرس لتدريس الناس علوم الدين ودعوة الآباء لتربية أولادهم ويجعل المسجد المكان الدين وتقسيم العمل إلى مجلس المسجد جيدا ومناسبا والإمام لابد مشاركة مع مجلس المسجد لكل العمل.

กิตติกรรมประกาศ

การสรรเสริญทั้งหมดเป็นเอกสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงอภิบาลแห่งสากลจักรวาล การประสพพรและความสันติจึงประสบแต่ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ผู้ที่เจริญด้วยคุณธรรม จริยธรรมอันสูงส่ง และเป็นแบบอย่างแก่นมนุษย์ชาติ จนถึงวันกิยามะฮ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความปลอดภัยปราศจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้แนวคิด คำแนะนำในการตรวจสอบแก้ไข และแนะนำเทคนิควิธีการต่างๆทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อับลดุลละ การีนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอเซ็ง และอาจารย์ ดร.อะห์มัด ยี่ฮุนทรัง ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการวิจัยและได้ให้แนวคิด คำแนะนำพิจารณาการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณดร.อีสม่าเอ กาเด๊ะ และดร.อับลกุลการ์ิม สาแมง ที่ได้ให้เกียรติเป็นกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาสทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณนายมาหะมะ อาบู นายฮาเร๊ะ เจ๊ะโค นายอิสมาแอล อาแว ที่ได้ให้คำแนะนำ และตรวจทานวิทยานิพนธ์นี้

นอกจากนี้ขอขอบคุณ นางเจ๊ะทีเย๊ะ รายนมะ(ชาย) นางมูอิ สาอิ (มารดา) นางสาว นาซีเราะะ เจ๊ะลง (ภรรยา) ที่สนับสนุนเงินอุดหนุน เด็กชายบุดอร์ และมุสลิม มะเซ็ง (บุตรชาย) ที่คอยเป็นกำลังใจอย่างดียิ่ง และให้คำแนะนำ ทำให้ผู้วิจัยมีความมานะ บากบั่นในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขออน้อมถวายมวลการสรรเสริญแด่อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงประทานสุขภาพร่างกาย และจิตที่ดีให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ความจำเริญ และความสันติสุขแต่ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(7)
مستخلص البحث.....	(8)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
ตารางเปรียบเทียบพญูชนะอาหรับ-ไทย.....	(15)
ตารางเปรียบเทียบพญูชนะอาหรับ-อังกฤษ.....	(17)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 อักูรอ่าน หะคิช และ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	33
1.4 ความสำคัญ และประโยชน์ของการวิจัย.....	33
1.5 ขอบเขตการวิจัย.....	34
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	34
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	35
1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย.....	35
1.9 วิธีดำเนินการวิจัย.....	36
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	41
2.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม.....	41
2.2 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม.....	44
2.3 แนวคิดพฤติกรรมนิยม.....	51
2.4 แนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์.....	52

สารบัญ (ต่อ)

2.5 แนวคิดสังคมวิทยา.....	54
2.6 กลุ่มแนวคิดทางศาสนา.....	57
2.7 กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.....	60
2.8 การจัดฝึกอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม.....	64
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม.....	64
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	73
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	73
3.2 รูปแบบการวิจัย.....	76
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	76
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	78
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	83
4.1 ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม.....	84
4.2 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม.....	87
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนุรุษประจำ มัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส.....	89
4.4 การเปรียบเทียบบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนุรุษประจำมัสยิดด้าน คุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสตามตัวแปร.....	93
4.5 ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา.....	97
บทที่ 5 สรุปผล และข้อเสนอแนะ.....	107
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	107
5.2 อภิปรายผล.....	112
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	117
บรรณานุกรม.....	119

ภาพผนวก.....	147
ภาคผนวก ก. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย สำหรับอหิวาต์.....	148
ภาคผนวก ข. หนังสือราชการ.....	153
ภาคผนวก ค. Manuscript.....	159
ประวัติผู้วิจัย.....	173

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการดำเนินวิจัยเรื่องบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนา สัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส	54

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	ตาราง 1 จำนวนและคำร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	103
2	ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม..	106
3	ตาราง 3 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม(ตอนที่ 1).....	109
4	ตาราง 4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม(ตอนที่ 2).....	112
5	ตาราง 5 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามอายุ	113
6	ตาราง 6 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามการศึกษาสายสามัญ.....	114
7	ตาราง 7 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามการศึกษาสายศาสนา.....	114
8	ตาราง 8 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามลักษณะชุมชน.....	115
9	ตาราง 9 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามสภาพแวดล้อม.....	115
10	ตาราง 10 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง.....	117
11	ตาราง 11 ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของในการพัฒนาสำนุรุษด้านคุณธรรม.....	121
12	ตาราง 12 แนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม.....	125

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ا	อลีฟ	อ
ب	บาศ์	บ
ع	ฮัมชะฮฺ	อ (ฮ์ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย)
ت	ตาด์	ต
ث	ษาด์	ษ
ج	ญีม	ญ (จญ์ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	หุฮ์	หุ (ยกเว้น คำว่า รอฮีม)
خ	คอก์	ค
د	ดาด	ด
ذ	ษาด	ษ
ر	รอฮ์	ร
ز	ซาด	ซ
س	ซีน	ส
ش	ชีน	ช
ص	ศอก	ศ
ض	ฎอก	ฎ
ط	ฏอก์	ฏ
ظ	ซุฮ์	ซุ
ع	อัยนุ	อ
غ	ฆอยนุ	ฆ
ف	ฟาฮ์	ฟ
ق	กอฟ	ก

ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
هـ	ฮาอู	ฮ (ในกรณีเป็นตัวสะกดใช้ ฮ)
و	วาอ	ว
ي	ยาอ์	ย
(الفتحة)		- ็ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาตัม ๑) ะ , - ะ (ฮี ในกรณีมีตัวสะกด)
(الكسرة)		- ِ
(الضمة)		- ُ
(الممدودة الفتحة)		า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟารอบ ๑
(الممدودة الكسرة)		- ِ
(الممدودة الضمة)		- ُ
(ال-الشمسية)		ฮ-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น ฮัดดีน ฮักฎีน ๑
(ال-القمرية)		ฮัต ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น ฮัตกูราน ฮัตลอส ฮัตอิสลาม ๑

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	A
ب	บอ	B
ء	ฮัมซะฮ์	a, I, u
ت	ตอ	T
ث	ษอ	Th
ج	จีม	J
ح	ฮอ	H
خ	คอ	Kh
د	ดอ	D
ذ	ษอ	Dh
ر	รอ	R
ز	ซอ	Z
س	ซีน	S
ش	ชีน	Sh
ص	ศอ	S
ض	ฎอ	D
ط	ฏอ	T
ظ	ซอ	Z
ع	อัยนุ	'a, 'I, 'u
غ	ฆอ	Gh
ف	ฟาอ	F
ق	กอ	Q
ك	กาฟ	K

ل	ลาม	L
م	มีม	M
ن	นูน	N
ه	ฮาฮ	H
و	วาว	W
ي	ยาฮ์	Y

University of Songkhla Pattani Campus

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

มนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างที่ต้องการสังคมโดยธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของกันและกัน ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันนี้ จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมขึ้น เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง หรือทำร้ายกันและกันระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งผู้ที่จะทำหน้าที่ดำเนินการให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ก็คือ ผู้นำของสังคมนั้นๆ และผู้นำองค์กรที่มีความสามารถ อาจจะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพผู้ได้บังคับบัญชาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องกลายเป็นกลุ่มที่มีความขยันขันแข็ง และช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

สถาบันการปกครองในสังคมทุกสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ และหากสังคมทั่วไป จำเป็นต้องอาศัยสถาบันการปกครองเพื่อควบคุมผู้คนให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน และให้เสนอสนองผลประโยชน์ระหว่างกัน เป็นไปด้วยความยุติธรรมแล้ว สังคมมุสลิมยิ่งจำเป็นต้องมีสถาบันการปกครองของตนเองมากกว่านั้น เนื่องจากระเบียบทางสังคมและกฎกติกาต่างๆ ในสังคมมุสลิม ต้องเป็นปัจจัยที่นำไปสู่เป้าหมายที่ไกล และล้ำลึกมากกว่าสังคมทั่วไป กล่าวคือต้องนำไปสู่ความพึงพระทัยแห่งองค์อัลลอฮ์ ﷻ นั้นเอง (วิสุทธิ บิลลาลเต๊ะ : 2554) ดังที่พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอัซซารียาต โองการที่ 56 ได้ระบุว่า

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

(الذاريات : 56)

ความว่า: “และเราไม่ได้รังสรรค์มนุษย์และญินขึ้นมาเพื่อการใด นอกจากจะให้พวกเขาแสดงความจงรักภักดีต่อเราเท่านั้น”

(อัซซารียาต : 56)

สถาบันการปกครองในสังคมมุสลิมจึงจำเป็น ทั้งในแง่ของปัญญาและหลักธรรมแห่งศาสนา ทั้งนี้ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ได้ระบุถึงหน้าที่ของมุสลิมในสังคม ดังที่พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอันนิซาอ์ โองการที่ ได้ระบุว่า

มุสลิมมักจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง เพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่ จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน ดังปรากฏในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานบทอัล มาอิดะฮ์ โองการที่ 2 ได้มีบัญญัติไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشُّهُرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا
الْعُلَاقِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ
فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ
تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

(المائدة : 2)

ความว่า : “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอย่าให้เป็นที่อนุมัต ซึ่งบรรดา เครื่องหมายแห่งศาสนาของอัลลอฮ์ﷻ และเดือนที่ต้องห้ามและสัตว์ พลิ และสัตว์ที่ถูกสามเครื่องหมายไว้ที่คอเพื่อเป็นสัตว์พลี และ บรรดาผู้ที่มุ่งสู่บ้านอันเป็นที่ต้องห้ามโดยแสวงหาความโปรดปราน และความพอพระทัยจากพระเจ้าของพวกเขา แต่เมื่อพวกเขาเปลื้อง อีหฺรอมแล้วก็จงล่าสัตว์ได้ และจงอย่าให้การเกลียดชังแก่พวกหนึ่ง พวกใด ที่ขัดขวางพวกเขาไม่ให้เข้ามัสยิดฮะรอม ทำให้พวกเขากระทำ การละเมิด และพวกเขาก็ช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความ ย้ำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึง ก้าวเกรงอัลลอฮ์ﷻเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ﷻนั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงใน การลงโทษ”

(อัลมาอิดะฮ์ : 2)

และในอัลกุรอาน บทอัลหัจฮ์ โองการที่ 41 ได้มีบัญญัติว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا
بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾

(الحج : 41)

ความว่า: “บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดินคือ บรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กัน

ให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และ
 บันปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์

(อัลหัจญ์ : 41)

เมื่อวิเคราะห์จากโองการนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการจัดตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งในพื้นที่ใด กลุ่มชนจะต้องร่วมกันพัฒนาตัวเองทันที โดยที่สามารถแบ่งเป้าหมายการพัฒนาได้เป็น 4 เป้าหมาย (วินัย ธรรมะฮุน, 2536 : 194 - 496) คือ

1. สมาชิกของชุมชนต้องทำการละหมาด โดยให้มีการรณรงค์อย่างกว้างขวาง พร้อมสร้างค่านิยมให้สมาชิกทำการละหมาดโดยไม่มีเว้น เพราะตามหลักการอิสลามคนที่ละหมาดอย่างเคร่งครัดจะปลดเปลื้องความชั่วต่างๆ ได้และทำให้ผู้นั้นมีจิตใจที่มั่นคง มีความวิริยะอุตสาหะสูง เป็นคนตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ อุดม ประหยัด ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการพัฒนา

2. สมาชิกของชุมชนนั้นต้องพากเพียรในงานอาชีพ จะได้มีรายได้ที่มั่นคงจนระดับของรายได้ครบพิกัดที่ต้องจ่ายซะกาต ชุมชนก็จะได้รับซะกาตนี้ไปพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างมากมาย ซะกาตเป็นบทบัญญัติซึ่งอิสลามได้กำหนดไว้เป็นหลักประกันทางสังคม สมาชิกของชุมชนที่ประสบปัญหาไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น ยากจน มีภาระหนี้สิน คนที่เพิ่งเข้ารับอิสลาม เป็นต้น ซะกาตสามารถจะเข้าไปช่วยแก้ไขและสนับสนุนความตกต่ำในด้านสังคมให้ดีขึ้น

3. รณรงค์ให้คนละเว้นความชั่ว เช่น สิ่งเสพติด การพนัน สุราเมรัย การผิดประเวณี การประพฤติตัวเป็นนักเลงอันธพาล การเที่ยวกลางคืน การช่อกสูม การลักขโมย การบริโภคนอกและอุปโภคสิ่งต้องห้ามตามหลักการศาสนาอิสลาม การเกี่ยวพาราฮีแสดงการชู้สาว การหมกมุ่นในมหรสพ หมกมุ่นในเสียงเพลง หมกมุ่นอยู่กับสัตว์เลื้อย จนละเลยการละหมาด ละเลยการในงานหน้าที่และละเลยต่อหน้าที่พลเมืองที่ดีของสังคม

4. รณรงค์ให้คนทำความดีทั่วไปอันนอกเหนือไปจาก 2 ประการที่ได้กล่าวมาแล้ว ความดีอื่นๆ ที่ช่วยสังคมให้พัฒนา มีอยู่มากมายที่อิสลามสอนไว้เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย ความขยันขันแข็ง ความประหยัด ความสามัคคี ความเคร่งครัดในหน้าที่ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การดูแลผู้ป่วย การดูแลคนตาย การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การอนุรักษ์วัฒนธรรมศาสนาและการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี ชุมชนที่ดำเนินการครบในสี่ประการนี้ ย่อมเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาและเป็นชุมชนตามอุดมการณ์อิสลามอย่างแท้จริง ในการรวมตัวหรือรวมกลุ่มของมุสลิมในการตั้งชุมชน มักมีวัตถุประสงค์หลักคือการทำกิจกรรมอันส่งเสริมศาสนาอิสลามในทางสร้างสรรค์ ทั้งที่เป็นศาสนกิจและกิจเพื่อสังคมมัสดิคจึงเป็นองค์กรหลักในสังคมมุสลิมระดับท้องถิ่น หากพยายามพัฒนาองค์กรนี้ให้มีระบบก็จะทำให้การพัฒนาสังคมบรรลุเป้าหมายโดย

ไม่ยาก ซึ่งในแต่ละมัสยิดจะมี อิหม่าม² เป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจและการบริหารจัดการของมัสยิดตามที่ได้กำหนดไว้โดยมีนियามในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 “มาตรา 4... อิหม่ามหมายความว่าผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด ” และอิหม่ามมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
2. ปกครองดูแลและแนะนำเจ้าหน้าที่ของมัสยิดให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เรียบร้อย
3. แนะนำให้สัจปุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
4. อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจ
5. สั่งสอนและอบรมหลักธรรมทางศาสนาอิสลามแก่บรรดา สัจปุรุษประจำมัสยิด

นอกจากอิหม่ามแล้วคอเต็บมีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามในการแสดงธรรมแก่สัจปุรุษประจำมัสยิด บิหลันมีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามในการประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา (<http://www.thailawtoday.com/29/08/2555>)

ความสำคัญของผู้นำนั้น ได้มีบทบัญญัติไว้พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอัลอันอาม โองการที่ 165

﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾

(الأنعام : 165)

ความว่า : “และพระองค์ทรงแต่งตั้งท่านให้เป็นเคาะลีฟะฮ์³ แห่งแผ่นดินและเราได้ยกย่องบางส่วนของพวกท่านให้เหนือกว่าบางส่วนหลายอันดับ”

(อัลอาม: 165)

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด^ﷺ ได้กล่าวว่าผู้นำถือเป็นโล่ที่ถูกใช้ในการต่อสู้และปกป้องดังนั้นหากผู้นำได้เข้าไปในทางที่ก่อให้เกิดความเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์^ﷻ ผู้ทรงอนุภาพ

²อิหม่าม หมายถึง ผู้นำศาสนาอิสลามและชุมชนมุสลิมประจำมัสยิด

³เคาะลีฟะฮ์ หมายถึง ผู้ปกครองมุสลิม (มานพ วงศ์เสงี่ยม, ปทานุกรมอาหรับ-ไทย, หน้า 114: มปป.)

แล้วอีกทั้งตนเองมีความเป็นธรรม วิธีเช่นนี้ก็จะเกิดผลตอบแทนแก่เขานักนิติศาสตร์อิสลามได้ให้ ความหมายของผู้นำว่า เป็นผู้ปกครองกิจการทั้งหมดทั้งเรื่องทางโลกและศาสนา ผู้นำคือตัวแทนของ ท่านศาสนทูตในการธำรงค์ศาสนาให้เป็นธรรมนุญญิวัดของประชาชาติ และทำให้ปวงประชาราษฎร์ ปฏิบัติตามผู้นำ

ฉะนั้นเป็นหน้าที่ของมุสลิมในชุมชนที่จะต้องทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่มี คุณสมบัติตรงตามที่ปรากฏในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน คือต้องเป็นคนที่มัตควา(ยำเกรง)เพื่อมอบ อามานะฮฺให้แก่บุคคลที่เหมาะสมตามคุณสมบัติดังกล่าว ในการที่มัสยิดจะทำหน้าที่บริการแก่สังคม หรืออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้นำของมัสยิดคือ อิหม่ามและ คณะกรรมการมัสยิด (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2527 : 7) ซึ่งประกอบด้วยอิหม่ามเป็นประธานกรรมการ คอเต็บ⁴เป็นรองประธานกรรมการ นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งเลขานุการ เหร็ญญิก นายทะเบียนหรือ ตำแหน่งอื่นๆ เท่าที่จำเป็นในการดำเนินงาน (อังคณา บุญสิทธิ, 2525 : 22) อิหม่ามจึงเป็นผู้ที่ ชาวบ้านยกย่องนับถือว่าเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หน้าที่ประจำของอิหม่ามคือการแนะนำ สั่งสอนมุสลิมให้เคร่งครัดในศาสนา สอนเยาวชนให้รู้จัก การอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นผู้นำในการละหมาดและโอกาสงานพิธีต่างๆ เช่น การนิกะหฺ(การ แต่งงาน) การตาย เป็นต้น

ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นอิหม่ามจึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างดีในศาสนบัญญัติและปฏิบัติ ตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องดีงาม ทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกโดยทั่วไปด้วย ผู้ ที่จะได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้นำได้จึงต้องเป็นคนดี มีความรู้ คงแก่เรียน ซึ่งมีใช้ว่าการ เป็นอิหม่ามโดยการมีความรู้เพียงน้อยนิดหรือรู้เพียงอย่างหนึ่งอย่างใด หรือการเป็นโดยวิธีการเอา อำนาจมาข่มขู่หรือเอาการเมืองมาเป็นเครื่องนำ “โตะอิหม่ามจึงมิใช่ตำแหน่งที่เป็นอาชีพและก็มีใช้ บุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาแล้วไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้แก่ส่วนรวม แต่โตะอิหม่ามอาจเป็นใครก็ได้ที่เขาพร้อมที่จะทำหน้าที่สำคัญยิ่งต่อชุมชนหรือสังคมนั้น ตามที่เขาได้รับเลือกขึ้นมาและ โตะอิหม่ามต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อชุมชน มีความหมายในอันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชน หรือสังคมให้ดีขึ้น พัฒนาขึ้น” (อัลวาและอัลฟาซิล, 2526 : 7-8) หากสามารถสรรหาคนที่มีความ ตั้งใจ มีเจตนาที่ดีได้ก็จะเป็นความสำเร็จขั้นแรก ซึ่งหลักศาสนาอิสลามก็มีความสำคัญในเรื่องนี้ และเป็นที่ยอมรับแล้วว่า ชนชั้นนำที่เป็นผู้นำศาสนานั้นเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทและอิทธิพล ต่อความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของประชาชนอย่างมาก เมื่อสภาพการเป็นเช่นนี้ จึง เห็นสมควรเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานของทางราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐควรที่จะส่งเสริม หรือ สนับสนุนในบทบาททางด้านต่างๆ ของผู้นำศาสนาอิสลาม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชนบทหรือ

⁴คอเต็บ หมายถึง ผู้บรรยายธรรมประจำมัสยิด(คู่มือปฏิบัติงานการบริหารกิจการศาสนาอิสลาม, 2556 : 9)

การพัฒนาการเมือง การปกครองในระดับชุมชน เช่นว่าจัดให้มีการอบรมสัมมนาเพื่อกลุ่มชนชั้นนำที่เป็นผู้นำศาสนามีความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ ช่วยสนับสนุนทางราชการในการพัฒนาชนบท พัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยหรือการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนเป็นต้น (นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, 2531 : 242)

ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมชาวไทยมุสลิมอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างมาก แม้แต่บุคคลที่เป็นผู้นำของชุมชนเองก็มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองไปด้วย จะเห็นได้ว่าปัจจุบันหน้าที่ของอิหม่ามไม่ได้จำกัดขอบเขตแต่เพียงในมัสยิดเท่านั้น หากแต่อิหม่ามยังต้องทำหน้าที่อีกประการหนึ่งคือการบริการสังคมหรือการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ดังนั้นอิหม่ามจึงต้องมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในการขับเคลื่อนกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ชุมชนหรือท้องถิ่นได้มีการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ดังโองการในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอิรเราะฮุด โองการที่ 11 ได้บัญญัติไว้ว่า

﴿لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ﴾

(الرعد : 11)

ความว่า : “สำหรับเขามีมะลาอิกะฮ์ผู้เฝ้าติดตามทั้งข้างหน้าและข้างหลังเขา รักษาเขาตามพระบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ แท้จริงอัลลอฮ์จะมีทรงเปลี่ยนแปลงสภาพของชนกลุ่มใด จนกว่าพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของพวกเขาเองและเมื่ออัลลอฮ์ ﷻ ทรงปรารถนาความทุกข์แก่ชนกลุ่มใดก็จะมีผู้ตอบโต้พระองค์ และสำหรับพวกเขาไม่มีผู้ช่วยเหลือนอกจากพระองค์”

(อิรเราะฮุด : 11)

อัญญาบะรีย์ (al-Tabariy, 2000: 16/382) อธิบายว่า : “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า แท้จริงอัลลอฮ์จะมีทรงเปลี่ยนแปลงสภาพของชนกลุ่มใด จนกว่าพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของพวกเขาเอง หมายถึงอัลลอฮ์ ﷻ จะมีทรงเปลี่ยนแปลงจากความโปรดปรานโดยการทำลายและให้สูญสิ้นไปจากพวกเขาจนกระทั่งพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของพวกเขาเองจากสิ่งเหล่านั้นด้วยความอธรรมในระหว่างพวกเขาและการเป็นศัตรูระหว่างกัน”

อย่างไรก็ตาม ผู้นำศาสนาอิสลามยังมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน ดังที่ พัทยา สายหู (2510 : 40-43) ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ พบว่า ปัจจัยในหมู่บ้านที่มีส่วนส่งเสริมสร้างหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ได้แก่ ระดับความเข้มแข็งของผู้นำ ระดับความรู้ และการศึกษาของคนในหมู่บ้าน ระดับความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ลักษณะขนบธรรมเนียม ประเพณีและทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของทางราชการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้านต่างๆ เส้นทางคมนาคม สื่อมวลชนและสภาพเศรษฐกิจของประเทศ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบใหญ่ๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ องค์ประกอบเชิงมนุษย์ (Human Factor) คือความคิดความเข้าใจ ทักษะคติ ค่านิยม และความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นคุณภาพของบุคลากรที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน (ทองคูณ หงส์พันธุ์, 2522 : 12) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำศาสนาอิสลามที่มีความสำคัญในพื้นที่ภาคใต้ส่วนนี้ สำหรับองค์ประกอบที่สองคือ องค์ประกอบที่มีไม่ใช่องค์ประกอบเชิงมนุษย์ (Non-Human Factor) ได้แก่ องค์ประกอบอื่นๆ นอกเหนือจากองค์ประกอบเชิงมนุษย์ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรท้องถิ่น ทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน เป็นต้น

การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น เป็นกระบวนการที่เน้นให้ทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นได้รู้จักคิด วางแผน และร่วมมือกัน โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างประโยชน์แก่สมาชิก ดังนั้นกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิมจึงได้ให้ความสำคัญต่ออิหม่ามมาก เพราะถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีพลังมากที่สุด ในการที่จะรวมความคิด รวมจิตใจของมุสลิมให้มาร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้มีสติจะเป็นศูนย์กลางที่ดีเยี่ยมเพื่อก่อเกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ (เจ๊ะมูฮามัดตัน เจ๊ะอูมา, 2545 :4) แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งคือการพัฒนาบุคคลให้อยู่บนเส้นทางของคุณธรรมจริยธรรมของอิสลาม ดังในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอัลกอลัม โองการที่ 4⁵ ได้ระบุไว้ว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

(القلم : 4)

ความว่า : “และแท้จริงเจ้า⁵นั้น อยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่

(อัลกอลัม : 4)

ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าจริยธรรมที่ดิงามโดยแท้จริงนั้นคือจริยธรรมตามแบบศาสนทูต อันเป็นผู้ที่เราจำเป็นต้องเจริญรอยตามจริยวัตรของท่าน (อับดุลฮาгим วันแอเลาะ, ม.ป.ป. : 2)

⁵ หมายถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

อัลลอฮ์ ﷻ ยังได้ตรัสเน้นอีกดังปรากฏในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทฟุสลิลัต โองการที่ 34 ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا
الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾

(فصلت : 34)

ความว่า : “และความดีและความชั่วนั้นหาเท่าเทียมกันไม่ เจ้าจงขับไล่ (ความชั่ว) ด้วยสิ่งที่ดีกว่า แล้วเมื่อนั้นผู้ที่ระหว่างเจ้ากับระหว่างเขาเคยเป็นอริกันก็จะกลับกลายเป็นเยี่ยงมิตรที่สนิทกัน”

(ฟุสลิลัต : 34)

โดยสรุปแล้วอิหม่ามมีบทบาทหน้าที่อยู่หลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านสังคม ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านการศึกษา เป็นต้น และในแต่ละด้านนั้นต่างก็มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เมื่ออิหม่ามบริหารมัสยิด บริหารสับบรูชมีผลเป็นที่ประจักษ์ที่มีคุณภาพ คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองจนเปลี่ยนแปลงสังคมภายใต้ประโยชน์ที่ควรคิดว่า “พัฒนาคน พัฒนาสังคม” (อาลี เสือสมิง, 2554 : 9)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าอิหม่ามเป็นบุคคลที่เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดี เพราะอยู่ใกล้ชิดกับสับบรูชและมีความรอบรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงได้มีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสับบรูชประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอิหม่ามในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบผสมผสานระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธ และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อจะได้ทราบว่าเป็นแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละชุมชนมัสยิดนั้น อิหม่ามจะมีบทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมอย่างไร ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์ในการแสดงบทบาทหรือไม่ คุณธรรมจริยธรรมด้านที่มีการส่งเสริมมากที่สุดเป็นด้านใด ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสับบรูชคืออะไร ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการนำข้อมูลไปปรับใช้ในการพัฒนาสับบรูชต่อไป

1.2 อัลกุรอาน หะดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาโองการอัลกุรอานที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำ สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1.2.1.1 โองการอัลกุรอานที่กล่าวถึงบทบาทของผู้นำ

ก. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัสซะอะอะฮ์ โองการที่ 24 ไว้ว่า

﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾

(السجدة : 24)

ความว่า : “และได้จัดให้มีหัวหน้าจากพวกเขาเพื่อจะได้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตามบัญชาของเรา ในเมื่อพวกเขามีความอดทนและพวกเขาเชื่อมั่นต่อโองการทั้งหลายของเรา”

(อัสซะอะอะฮ์ : 24)

ข. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัล-ฟุศสิลัต โองการที่ 33 ไว้ว่า

ว่า

﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾

(فصلت : 34)

ความว่า: “และความดีและความชั่วนั้นหาเท่าเทียมกันไม่ เจ้าจงขับไล่ (ความชั่ว) ด้วยสิ่งที่ดีกว่า แล้วเมื่อนั้นผู้ที่ระหว่างเจ้ากับระหว่างเขาเคยเป็นอริกันก็จะกลับกลายเป็นเยี่ยงมิตรที่สนิทกัน”

(อัล-ฟุศสิลัต : 34)

ก. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทที่อันนิซาอฺ โองการที่ 59 ไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(النساء : 59)

ความว่า : “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ ﷻ และเชื่อฟังศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในสิ่งใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ ﷻ และศาสนทูตมุฮัมมัด ﷻ หากพวกเจ้าศรัทธา

ต่ออัลลอฮ์ﷻและวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็น
การกลับไปที่สวยงาม”

(อันนิซาอ : 59)

ง. อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอันนิซาอ โองการ
ที่ 83 ไว้ว่า

﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّعَوْا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى
الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ
وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

(النساء : 83)

ความว่า : “และเมื่อมีเรื่องหนึ่งเรื่องใดมาซึ่งพวกเขาจะเป็น
ความปลอดภัยก็ดีหรือความกลัวก็ดี พวกเขา ก็จะแพร่มัน
ออกไปและหากว่าพวกเขาให้มันกลับไปยังศาสนทูต และยัง
ผู้ปกครองงานในหมู่พวกเขาแล้ว แน่อนบรรดาผู้ที่
วินิจฉัยมันในหมู่พวกเขาก็ย่อมรู้มันได้ และหากมิใช่ความ
เมตตาของอัลลอฮ์ﷻที่มีต่อพวกเขาแล้ว แน่อน พวกเขา ก็
คงปฏิบัติตามชัยฏอนไปแล้ว นอกจากเพียงเล็กน้อยเท่านั้น”

(อันนิซาอ : 83)

1.2.1.2 บทอัลกุรอานที่กล่าวถึงลักษณะของผู้ผู้นำและภาวะผู้นำ

ก. อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลเกาะลัม โองการที่ 4 ไว้ว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

(القلم : 4)

ความว่า : “และแท้ จริงเจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่”

(อัลเกาะลัม : 4)

ข. อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลเกาะลัม โองการที่ 26 ไว้ว่า

﴿قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ
الْأَمِينُ﴾

(القصص : 26)

ความว่า : “นางคนหนึ่งในสองคนกล่าวว่า “โอ้คุณพ่อเจ้า!
จ้างเขาไว้ซิแท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือ ผู้ที่
แข็งแรง ผู้ที่ซื้อสัตว์”

(อัลเกาะทีศ : 26)

ก. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอาละ-อิมรอน โองการที่ 159

ไว้ว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ
لَانْقَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي
الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾
(آل عمران : 159)

ความว่า : “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์ ﷻ นั้นเอง
เจ้า(มุหัมมัด ﷺ)จึง ได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหาก
เจ้าประพฤติดุร้าย และ มีใจแข็งกระด้างแล้วไซริ้ แน่นอน
พวกเขาจะยอมแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจึง
อภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และ
จงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลายครั้งเมื่อเจ้าได้
ตัดสินใจแล้วก็จงมอบหมายอัลลอฮ์ ﷻ เถิดแท้จริงอัลลอฮ์
ﷻ ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาละ-อิมรอน : 159)

ง. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอานบท อัลอะหฺซาบ โองการที่ 21 ไว้ว่า

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَدَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾
(الأحزاب : 21)

ความว่า : “โดยแน่แท้ในท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ
ของอัลลอฮ์ ﷻ มีแบบฉบับอันดีงามสำหรับพวกเขาแล้ว
สำหรับผู้หวัง(จะพบ)อัลลอฮ์ ﷻ และวันปรโลก และรำลึก
ถึงอัลลอฮ์ ﷻ อย่างมาก”

(อัลอะหฺซาบ : 21)

จ. อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอานบท อัลมาอิดะฮฺ โองการที่ 49 แก่
ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ว่า

﴿ وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴾

(المائدة : 49)

ความว่า : “และเจ้าจงตัดสินระหว่างพวกเขาด้วยสิ่งที่อัลลอฮฺ
ﷻ ได้ทรงประทานลงมาเถิด จงอย่าปฏิบัติตามความอารมณ์
ใฝ่ต่ำของพวกเขา และจงระวังพวกเขาในการที่พวกเขาจะจูง
ใจเจ้าให้ไขว้เขวออกจากบางสิ่งที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรง
ประทานลงมาให้แก่เจ้า แล้วถ้าหากพวกเขาผิดหลังให้ก็พึงรู้
เถิดว่า แท้จริงอัลลอฮฺ ﷻ นั้นเพียงประสงค์จะให้ประสบแก่
พวกเขาซึ่งบางส่วนแห่งโทษของพวกเขาเท่านั้น และแท้จริง
จำนวนมากมายในบรรดามนุษย์นั้นเป็นผู้ละเมิด”

(อัลมาอิดะฮฺ : 49)

1.2.1.3 อัลกุรอานที่กล่าวถึงการพัฒนาชีวิต

ก. การเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ พัฒนาตนเอง และผู้อื่น ให้มีการทำความ
ดี และหลีกเลี่ยงไกลจากสิ่งที่ไม่ดี

คังอัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอาละ อิมรอน โองการที่ 110 ไว้ว่า

﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴾

(بعض من الآية آل عمران : 110)

ความว่า “ พวกเจ้าเป็นนั้เป็นประชาชาติที่ดียิ่ง ซึ่งถูกอุปบัติ
ขึ้นสำหรับมนุษยชาติ โดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ
และห้ามสิ่งที่มีขอบและศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ ”

(ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ อาละอิมรอน : 110)

ข. การพัฒนาตนเองเพื่อเป็นผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮฺ คังอัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัส
ในอัลกุรอาน บทอัลกุอะสสาก โองการที่ 4 ไว้ว่า

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾

(بعض من الآية الطلاق : 4)

ความว่า: “และผู้ใดยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ พระองค์จะทำให้กิจการของเขาสะดวก และง่ายดาย”

(ส่วนหนึ่งของอายะฮ์อุฎฏะลัก : 4)

ก. อิสลามส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
คังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทญุมอะฮ์ โองการที่ 10 ไว้ว่า

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ
فَضْلِ اللَّهِ وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

(الجمعة : 10)

ความว่า : “ครั้นเมื่อเสร็จสิ้นการละหมาดแล้ว พวกเจ้าจงแยกย้ายออกไปในแผ่นดินและจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ และจงรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ ให้มากๆเพื่อพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ”

(อัลญุมอะฮ์ : 10)

ง. คังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอรรอฮ์ โองการที่ 11 ไว้

ว่า

﴿لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ لَا يُعَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُعَيَّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ
سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ﴾

(الرعد : 11)

ความว่า : “สำหรับเขามีมะลาอิกะฮ์ผู้เฝ้าติดตามทั้งข้างหน้าและข้างหลังเขารักษาเขาตามพระบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ จะมีทรงเปลี่ยนแปลงสภาพของชนกลุ่มใดจนกว่าพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของพวกเขาเองและเมื่ออัลลอฮ์ ﷻ ทรงปรารถนาความทุกข์แก่ชนกลุ่มใดก็จะมีผู้ตอบโต้พระองค์และสำหรับพวกเขาไม่มีผู้ช่วยเหลือนอกจากพระองค์”

(อรรอฮ์ : 11)

1.2.1.4 อัลกุรอานที่กล่าวถึงสัปบุรุษ (มะมูม) หรือประชาชน

ก. การปกครองในระบอบอิสลามนั้นผู้นำย่อมมีอำนาจบังคับบัญชาแก่ประชาชนโดยคำสั่งเมื่อผู้นำออกคำสั่งใดประชาชนก็มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นทุกประการ คำสั่งของผู้นำมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่ขัดกับบทบัญญัติของอิสลามโดยมีอัลกุรอาน หะดีษ เป็นหลัก คังอัลลอฮ์ ﷺ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอันนิซาอ์โองการที่ 59 ไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(النساء : 59)

ความว่า : “ผู้เจ้าจงปฏิบัติตามอัลลอฮ์ ﷻ ศาสนทูต และผู้มีอำนาจจากสุเจ้า ดังนั้นถ้าสุเจ้ามีความขัดแย้งในเรื่องใดสุเจ้าจงกลับไปเรื่องนั้นสู่อัลลอฮ์ ﷻ และศาสนทูต ทั้งนี้หากสุเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และวันสุดท้ายนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่สุด และเป็นการดีความที่สววยงามที่สุด”

(อันนิซาอ์: 59)

ข. โดยคำสอนของอิสลามสังคมจะต้องอยู่ร่วมกันด้วยมิตรภาพที่ดีต่อกันแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน คังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลหุญรูด โองการที่ 13 ไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า : “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิงและเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกันแท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัลหุญรูด : 13)

และเมื่อนับถือศาสนาเดียวกัน ทุกคนจะมีสภาพอยู่ร่วมกันอย่างเป็นพี่น้องกัน หรือที่เรียกว่าภราดรภาพ ดังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลหุญรอต โองการที่ 10 ไว้ว่า

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

(الحجرات : 10)

ความว่า : “โดยแท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายย่อมเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นผู้เจ้าจงสร้างปรองดองกันระหว่างพวกเขา และจงยำเกรงอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อผู้เจ้าได้รับความเมตตา”

(อัลหุญรอต : 10)

และเราก็จะต้องยึดหลักการให้สอดคล้องกับอัลกุรอานและหะดีษ หลักการนั้นเราจะพอใจหรือไม่พอใจ เราก็ไม่มีสิทธิปฏิเสธหรือเปลี่ยนแปลง

1.2.1.5 อัลกุรอานกล่าวถึงคุณธรรม จริยธรรม

ก. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลกอลัม โองการที่ 4 ไว้ว่า

﴿وَإِنَّكَ أَعْلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ﴾

(القلم : 4)

ความว่า : “และแท้จริงเจ้านั้น อยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่”

(อัลเกาะลัม : 4)

การมีคุณธรรมนั้น คือต้องปฏิบัติตามหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ ปฏิบัติตามสัญญา และอดทนต่ออุปสรรคต่างๆ (คีสิน กุสสลานุกภาพ, 2542 : 84) ดังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บท อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 177 ไว้ว่า

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾

(البقرة : 177)

ความว่า : “แท้จริงแล้วความดีมีคุณธรรมนั้นหาใช่การหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือตะวันตกเท่านั้น แต่ความดีมีคุณธรรมนั้น คือผู้ที่ศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ศรัทธาต่อโลกหน้า ศรัทธาต่อมะลาอิกะฮ์ ศรัทธาต่อคัมภีร์อัลกุรอาน ศรัทธาต่อ ศาสนทูต และใช้จ่ายทรัพย์สมบัติที่เขารักแก่ญาติสนิท ลูกกำพร้า คนยากจน ผู้เดินทาง ผู้แสดงความจำนงขอรับการสงเคราะห์ ทาสที่หาเงินเพื่อไถ่ตัว และดำรงไว้ซึ่งการนมาซ(ละหมาด) บริจาคซะกาตปฏิบัติตามสัญญาเมื่อได้ให้สัญญาไว้ อดทนต่อความยากลำบากและการต่อสู้อาเขาเหล่านั้นคือคนที่แท้จริง และเขาเหล่านั้นคือผู้ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ﷻ”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 177)

ข. จริยธรรมด้านความยุติธรรม ดังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลนะหฺลุ โองการที่ 90 ใ้ว่า

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

(النحل : 90)

ความว่า : “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดีและการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำลามกและการชั่วช้า และการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก”

(อัลนะหฺลุ : 90)

ค. โองการที่กล่าวถึงการพูดที่มีสัจจะ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 119 ใ้ว่า

﴿قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

(المائدة : 119)

ความว่า : “อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสว่า นี่แหละคือวันที่การพูดความจริงของพวกเขาจะอำนวยประโยชน์แก่บรรดาผู้ที่พูดความจริง พวกเขาจะได้รับบรรดาสวนสวรรค์เหล่านั้น โดยที่พวกเขาจะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาล ในสภาพที่อัลลอฮ์ﷻทรงพอพระทัยในพวกเขา และพวกเขาก็พึงพอใจในพระองค์นั้นแหละคือชัยชนะอันยิ่งใหญ่”

(อัลมาอิดะฮ์ : 119)

ง. โองการที่ได้กล่าวถึงการมีเกียรติและชื่อเสียง อัลลอฮ์ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลหุจรอต โองการที่ 13 ไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า : “โอ้มวลมนุษยชน แท้จริงเราได้สร้างพวกท่านชายและหญิง และเราได้สร้างพวกท่านหลายเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์เพื่อพวกท่านจะได้รู้จักซึ่งกันและกัน แท้จริงแล้วพวกท่านที่มีเกียรติที่สุดในหนทางของอัลลอฮ์ﷻ คือพวกท่านที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ﷻ แท้จริงอัลลอฮ์ﷻ นั้นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงตระหนักรู้ในเรื่องทั้งหลาย”

(อัลหุจรอต :13)

จ. โองการที่ได้กล่าวถึงความถูกต้อง คือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ﷻ ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของประสิทธิภาพในทัศนะของอิสลามนั้นต้องยึดหลักเอกภาพของอัลลอฮ์ﷻ ดังได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอัลอะหฺซาบ โองการที่ 24 ไว้ว่า

﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعِظَتِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا﴾

(الأحزاب : 24)

ความว่า :“ . และอัลลอฮ์ﷻทรงให้พวกปฏิเสธศรัทธาอภัยทัพลับด้วยความเคียดแค้นของพวกเขาโดยที่พวกเขามิได้

ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด และอัลลอฮฺ^ﷻทรงพอเพียงแล้ว
แก่บรรดาผู้ศรัทธาในการสู้รบ และอัลลอฮฺ^ﷻเป็นผู้ทรง
พลัง ผู้ทรงอำนาจอย่างเหลือหลาย”

(อัลอะหฺซาบ : 24)

ฉ. โองการที่ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามสัญญาดังปรากฏในอัลกุรอาน
บทอันนะหฺล โองการที่ 91 ไว้ว่า

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا
وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾

(النحل : 91)

ความว่า : “และพวกเจ้าจงปฏิบัติให้ครบตามพันธสัญญา
ของอัลลอฮฺ^ﷻ เมื่อพวกเจ้าได้ให้สัญญาไว้ และพวกเจ้า
อย่าได้ทำลายคำสาบานหลังจากได้ยืนยันมันและแน่นอน
พวกเจ้าได้ตั้งอัลลอฮฺ^ﷻเป็นพยานแก่พวกเจ้าแท้จริงอัลลอ
ฮฺ^ﷻทรงรอบรู้สิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(อันนะหฺล : 91)

จากการศึกษาบรรดาโองการอัลกุรอานที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า
ความสำคัญของผู้นำหรืออิหม่ามในบทบาทของการพัฒนาบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์นั้นมีอยู่หลาย
มิติหรือหลายด้านด้วยกัน โองการดังกล่าวมีข้อบัญญัติภาวะความเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้นำ การ
พัฒนาบุคคล คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับผู้นำศาสนาหรือ
ด้านอื่นๆ ที่จะต้องศึกษาและสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้นำในด้านต่างๆ ที่อัลลอฮฺ^ﷻ
ได้ตรัสไว้

การศึกษาโองการอัลกุรอานข้างต้น พบว่าเป็นการระบุดังว่าบรรดาผู้นำที่คตินั้น
จะต้องมีการส่งเสริมให้ผู้ตามมีการศรัทธา และมีคุณธรรมจริยธรรมที่เข้มแข็ง การที่ผู้นำเข้าใจและ
ดำเนินการตามกรอบและแนวทางของอัลลอฮฺ^ﷻ ที่ได้ทรงวางไว้นั้น สิ่งนี้เองที่จะทำให้การพัฒนา
บุคคลหรือ สัมปยุตต์บรรลุสู่ความสำเร็จได้ด้วยการอนุมัติของอัลลอฮฺ^ﷻ

1.2.2 หะดีษที่เกี่ยวข้อง

1.3.2.1 บทบาทหน้าที่ของอิหม่ามหรือผู้นำในอิสลาม ท่านศาสนทูตมุหัมมัด^ﷺ
ได้กล่าวไว้ว่า

[لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَذَلِكَ]

((أخرجه مسلم : 1920))

ความว่า : “จะยังคงมีกลุ่มหนึ่งจากประชาชาติของฉันที่ได้ต่อสู้เพื่อสิทธิธรรมอย่างกระฉ่างชัด จนกระทั่งถึงวันสุดท้ายของโลกนี้”

((บันทึกโดย Muslim 1920 :))

1.2.2.2 ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

[إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ، عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، وَكُنَّا يَدَيْهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وُلُّوا]

((أخرجه مسلم : 1827))

ความว่า : “แท้จริงผู้ที่มีความยุติธรรม ณ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เขาจะอยู่บนแท่น จาดรัสมิ อยู่ทางขวาของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ยิ่งใหญ่และเกรียงไกร มือทั้งสองข้างของพระองค์นั้นเป็นด้านขวา ได้แก่บรรดาผู้ซึ่งมีความยุติธรรมในการตัดสินของพวกเขา และความยุติธรรมในหมู่ของประชาชนของพวกเขา และในสิ่งที่พวกเขามีหน้าที่ปกครอง”

((บันทึกโดย Muslim : 1827))

1.2.2.3 ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

[إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ، يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ، وَيُتَّقَى بِهِ، فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَلَ، كَانَ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرٌ، وَإِنْ يَأْمُرُ بِغَيْرِهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنْهُ]

((أخرجه مسلم : 1841))

ความว่า : “แท้จริงผู้นำนั้นเป็นโล่ที่ถูกใช้ในการสู้รบและป้องกัน(อันตราย) ดังนั้นถ้าหากผู้นำได้ชี้ให้(ประชาชนของเขา) เกรงกลัวอัลลอฮ์ ﷻ ที่ยิ่งใหญ่และเกรียงไกร และเขามีความยุติธรรม การกระทำเช่นนั้นจะเป็นผลบุญแก่เขา และถ้า

หากเขาใช้(ประชาชนของเขา)อื่นจากนั้น บาปก็จะตกอยู่กับ
เขา”

((บันทึกโดย Muslim : 1841))

1.2.2.4 ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผู้นำที่จะได้อยู่ใกล้
กับอัลลอฮ์ ﷻ มากที่สุด ไว้ว่า

[إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ
عَادِلٌ]

((أخرجه الترمذي : 1329))

ความว่า : “แท้จริงคนที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักยิ่งในหมู่มนุษย์
ในวันกิยามะฮ์และคนที่อยู่ใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ ﷻ มาก
ที่สุดในหมู่มนุษย์คือ ผู้นำที่มีความยุติธรรม”

((บันทึกโดย Thirmiziy : 1329))

1.2.2.5 ผู้นำต้องมีการห้ามปรามการกระทำความชั่ว โดยเป็นขั้นเป็นตอนท่าน
ศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

[مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ،
فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ]

((أخرجه مسلم : 49))

ความว่า : “บุคคลใดที่พบเห็นความชั่วในหมู่พวกเจ้า เขาจง
เปลี่ยนแปลงด้วยมือ (ด้วยอำนาจที่เขาถืออยู่) หากเขาไม่
สามารถเขาจงยับยั้งด้วยลิ้น(วาจา) และหากเขาไม่สามารถ
เขาจงรังเกียจด้วยหัวใจ ดังกล่าวนั้นคือ อีमानที่อ่อนแอที่สุด”

((บันทึกโดย Muslim: 49))

1.2.2.6 อิหม่ามต้องเชิญชวนและส่งเสริมสัจปบุรุษให้มีการทำความดีดังที่ท่าน
ศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

[مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا
يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا]

((أخرجه مسلم : 2674))

ความว่า : “ผู้ใดเชิญไปสู่ทางนำ สำหรับเขาแล้วจะได้รับผลบุญเท่ากับผู้ที่ปฏิบัติตามคำเชิญชวนของเขา โดยที่ผลบุญนั้นจะไม่ถูกลดหย่อนแม้แต่น้อยนิด”

((บันทึกโดย Muslim: 2674))

1.2.2.7 หะดีษที่กล่าวถึงการพัฒนาสัจบุรุษ

[خَيَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ، وَشِرَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ] ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا تُنَادِيَهُمْ بِالسَّيْفِ؟ فَقَالَ: «لَا، مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْكُمْ شَيْئًا تَكْرَهُونَهُ، فَانْكُرْهُوا عَمَلَهُ، وَلَا تَنْزِعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ

((أخرجه مسلم : 1855))

ความว่า : “ผู้นำที่ดีของพวกท่าน คือ บรรดาผู้ที่พวกเขารัก พวกท่านและพวกท่านก็รักต่อพวกเขา พวกเขาขอพรให้แก่พวกท่านและพวกท่านก็ขอพรให้แก่พวกเขา ส่วนผู้นำที่เลวของพวกท่าน คือ บรรดาผู้ที่พวกท่านเกลียดชังต่อพวกเขา และพวกเขาก็เกลียดชังต่อพวกท่าน พวกท่านสาปแช่งต่อพวกเขาและพวกเขาก็สาปแช่งพวกท่าน มีคนกล่าวว่า โอ้ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ เราจะถอนตัวจากพวกเขาด้วยกับคมดาบได้หรือไม่? ท่านตอบว่า ไม่ได้ トラบใดที่พวกเขายังคงดำรงการละหมาดแก่พวกท่าน และเมื่อพวกท่านเห็นสิ่งใดที่น่าตำหนิจากบรรดาผู้ปกครองจงตำหนิการกระทำของเขา พวกท่านอย่าได้ถอดมือออกจากการเชื้อฟิงปฏิบัติตามพวกเขา”

((บันทึกโดย Muslim :1855))

1.2.2.8 ผู้นำต้องมีความอ่อนโยนต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง คอยตัดเตือนและไม่เปิดเผยความลับของพวกเขา

[مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ، وَيَنْصَحُ، إِلَّا مِمَّا يَدْخُلُ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ]

((أخرجه مسلم : 142))

ความว่า : “ไม่มีผู้นำคนใดที่ได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบ
กิจการของมวลมุสลิม จากนั้นเขาไม่ได้ใช้ความพยายาม
หรืออบรมตักเตือนต่อพวกเขา นอกจากเขาจะไม่ได้เข้าสวน
สวรรค์พร้อมกับพวกเขา”

((บันทึกโดย Muslim : 142))

จากการศึกษาหะดีษต่างๆ ข้างต้น ทำให้ทราบถึงบทบาท และหน้าที่ของอิหม่าม
หรือผู้นำในด้านที่จะต้องมีการพัฒนาสัปบุรุษของตัวเองให้มีคุณภาพ ตามแบบอย่างที่ศาสนทูตมุหัม
มัด ﷺ ได้วางไว้อย่างสมบูรณ์ ดังเช่น คุณลักษณะผู้นำต้องมีความยุติธรรม ต้องเชิญชวนไปสู่
เส้นทางที่ถูกต้อง และต้องห้ามปรามผู้ที่กระทำความชั่ว แน่นนอนสำหรับผู้นำที่ดีแล้ว ผลตอบแทนที่
จะได้รับ คือความผาสุกจะประสบกับเขาทั้งโลกดุนยา⁶ และโลกอาคิเราะฮ์⁷

1.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.3.1 จากการศึกษาตำราเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาท หน้าที่อิหม่าม และการ
พัฒนาสัปบุรุษนั้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบางท่าน ดังนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวกับบทบาท

1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546 :602) ให้แนว คิดที่เกี่ยวกับบทบาทดังนี้ บทบาท หมายถึง การทำทำตามบท การร่ำตามบท โดย
ปริยาย หมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ เช่น บทบาทของบิดามารดาในการเลี้ยงลูก
บุตรธิดา บทบาทของครูในการสอนหนังสือ เป็นต้น

2) อัลพอร์ต (Allport อ้างถึงใน สุภา สกุลเงิน2545 : 15-16) ได้ให้
แนวคิดอัน เกี่ยวกับของบทบาทดังนี้การแสดงบทบาทของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

2.1) บทบาทที่สังคมคาดหวัง (role expectation) หมายถึง
บทบาทที่สังคมคาดหวัง ให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยสังคมและสถานภาพที่
บุคคลนั้นครองอยู่

2.2) การรับรู้บทบาท (role conception) หมายถึง การที่
บุคคลรับรู้ในบทบาทของ ตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถมองเห็นบทบาทของ
ตนเองได้รับตามการนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยที่การรับรู้ใน
บทบาทและความต้องการของบุคคลก็ขึ้นอยู่กับลักษณะฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายใน ชีวิต
และค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

⁶ดุนยา หมายถึง โลกที่อาศัยอยู่ปัจจุบัน (ชั่วคราว)

⁷อาคิเราะฮ์ หมายถึง โลกสุดท้าย (ถาวร) สำหรับมวลมนุษย

2.3) การยอมรับบทบาทของบุคคล (role acceptance) จะเกิดขึ้นเมื่อความสอดคล้อง ของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับบทบาท เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคล นั้น ทั้งนี้ เพราะบุคคลจะไม่ได้ยินดียอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่งและมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติตาม เพราะหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความ ต้องการ หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่กลับพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

2.4) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (role performance) เป็นบทบาทของ เจ้าของสถานภาพที่แสดงออกจริง (actual role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคม คาดหวัง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ได้ครองตำแหน่งนั้นอยู่เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรูบทบาทของตนเอง

3) พัทยา สายหู (อ้างถึงใน ณรงค์ เส็งประชา, 2541:136) ได้ให้แนวความคิด ที่เกี่ยวกับบทบาทดังนี้ บทบาท คือการกระทำต่างๆ ที่ "บทบาท กำหนดไว้ให้ผู้แสดง ต้องทำ ครอบคลุมที่ยังคงอยู่ใน "บท" นั้น เปรียบได้เหมือน "บท" ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดง ในละครเรื่องนั้น ๆ ว่ามีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับบทบาทที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้ บทบาทเป็นแบบแผนพฤติกรรม หรือการได้กระทำต่าง ๆ ของบุคคลที่สังคมคาดหวัง หรือกำหนดให้ กระทำ โดยจะมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะ หรือตำแหน่ง ทางสังคมของบุคคลนั้นซึ่งจะเป็นตัวกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ยึดถือเป็นแนวทาง ปฏิบัติ หากบุคคลที่สังคมคาดหวังนั้นไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ตามที่ได้ดำรงตำแหน่ง ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

1.2.3.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในศาสนาอิสลาม

ก. อัลกุรอานและหะดีษได้มีปรากฏลักษณะภาวะผู้นำซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้นำอิสลาม (วินัย สะมะฮุน , 2539 : 177-184) ดังนี้

1) ความซื่อสัตย์ นับเป็นภาวะผู้นำที่สำคัญยิ่ง ซึ่งเราทราบจากประวัติศาสตร์ว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้น มีความซื่อสัตย์ที่ทุกคนยอมรับ จนชาวอาหรับในสมัยนั้นถึงกับเรียกชื่อท่านอีกหนึ่งว่า “อัล - อามีน ” ซึ่งความหมายว่าผู้ซื่อสัตย์ เรื่องของความซื่อสัตย์มีปรากฏในอัลกุรอาน บทอัลอะซุฮาบ โองการที่ 72

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾
(الأحزاب : 72)

ความว่า : “แท้จริงเราได้เสนอความซื่อสัตย์ให้ฟ้าฟาก
แผ่นดิน และภูเขา แต่พวกนั้นปฏิเสธที่จะรับภาระและ
หวาดกลัวต่อสิ่งเหล่านั้น แต่มนุษย์ได้รับภาระสิ่งนั้น แท้จริง
เขาเป็นผู้ถือผลอีกทั้ง โฉดเขลา”

(อัลอะฮฺซาบ : 72)

อัลกุรอานโองการนี้ได้แสดงความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของความซื่อสัตย์โดย
อุปมาว่าขนาดฟากฟ้า แผ่นดิน และภูเขายังไม่ยอมรับภาระนี้ แต่มนุษย์ต้องรับภาระที่จะต้อง
ซื่อสัตย์แล้วมนุษย์นั่นเองที่ถือผลและอธรรม โดยไม่นำความซื่อสัตย์มาใช้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

2) ความกล้าหาญ ความเข้มแข็งและกล้าตัดสินใจ สำหรับ
คุณสมบัตินี้ได้ปรากฏโองการอัลกุรอาน บทอ้ตเตาบะฮ์ โองการที่ 19

﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ
أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ
عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾
(التوبة : 19)

ความว่า : “พวกเจ้าได้ถือเอาการให้น้ำดื่มแก่ผู้ประกอบพิธี
ฮัจญ์ และการบูรณะมัสยิดอัล-ฮะรออมตั้งผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอ
ฮ์ﷻ และวันปรโลก และต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ﷻ กระนั้น
หรือ ? เขาเหล่านั้นยอมไม่เท่าเทียมกัน ณ ที่อัลลอฮ์ﷻ
และอัลลอฮ์ﷻนั้นจะไม่ทรงแนะนำกลุ่มชนที่เป็นผู้อธรรม”

(อ้ตเตาบะฮ์ : 19)

3) ความสัจจะ คุณสมบัตินี้ท่านศาสนทูตมุหัมมัดﷺ ได้
ปรากฏตั้งแต่เยาว์วัย กล่าวคือ ท่านไม่เคยโกหกใครและหากท่านพูดอะไรก็จะไม่มีใครปฏิเสธท่าน
ดังนั้นเมื่อนำศาสนาอิสลามประกาศจึงได้รับความเชื่อถืออย่างกว้างขวางเพราะคนอาหรับไม่
เคยพบว่าท่านพูดเท็จนอกจากบางคนเท่านั้นที่มีผลประโยชน์ส่วนตัวทางสังคม ทำให้เขาไม่
สามารถเชื่อในคำประกาศของท่าน ทั้ง ๆ ที่เขาเองยอมรับว่าท่านศาสนทูตมุหัมมัดﷻ ท่านพูดจริง
ในอัลกุรอานมีปรากฏโองการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสัจจะ คือ บทอ้ตเตาบะฮ์ โองการที่ 119

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

(التوبة : 119)

ความว่า : “บรรดาศรัทธาชนทั้งหลาย จงมีความยำเกรง
ต่ออัลลอฮ์ﷻ และจงอยู่กับผู้ที่มีสัจจะ”

(อัตเตาบะฮฺ : 119)

4) ความรอบรู้ และปฏิภาณแยะคมที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่าง
เฉียบพลัน มีความฉลาดหลักแหลม มีเหตุผลและหลักการที่พร้อมจะรับการพิสูจน์ ซึ่งท่านศาสดามุฮัมมัดﷺ นั้น ได้มีคุณสมบัติข้อนี้ครบถ้วนสมบูรณ์ก่อนที่จะท่านจะดำรงตำแหน่งศาสดาเสียอีก

5) ความนอบน้อมถ่อมตัว และสุภาพอ่อนโยน จะพบคุณสมบัติ
ข้อนี้ในท่านศาสดามุฮัมมัดอย่างอุดมสมบูรณ์ ท่านไม่เคยแข็งกระด้างกับใครแม้กับศัตรู ไม่เคยพูด
หยาบคาย ท่านแสดงด้วยความนอบน้อมทั้งกับสมาชิกในครอบครัวและบุคคลทั่วไป

คุณสมบัตินี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเป็นผู้นำ ผู้นำที่แท้จริงจะต้องเป็นผู้มี
มนุษยสัมพันธ์และอยู่กับผู้คนมิใช่ปลีกตัวเป็นเอกเทศ และความนอบน้อมถ่อมตนนี้เองที่จะทำให้
คนอื่นเชื่อถือเราอัลลอฮ์ได้ตรัสในบทอาละอิรอน โองการที่ 159 ใ้ว่า

﴿فَمَا رَجِمَةَ مِنَ اللَّهِ لَئِن تَهُمَّ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ
لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي
الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(آل عمران : 159)

ความว่า : “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์ﷻ นั้นเอง เจ้า
(มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขาและถ้าหากเจ้าเป็น
ผู้ประพฤติหยาบช้า และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่อน
พวกเขาก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจง
อภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และ
จงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้
ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์ﷻเถิด แท้จริงอัลลอ
ฮ์ﷻทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาลาอิรอน : 159)

6) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ท่านศาสดามุฮัมมัดﷺ จะช่วยเหลือ
คนอื่นอยู่เสมอ แม้ท่านเองจะต้องลำบากสักปานใดก็ตาม การช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น

นั่นเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีสำหรับผู้นำ เพราะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะผูกจิตใจให้เคารพและเชื่อฟัง อีกทั้งยังเป็นเจ้าหน้าที่ที่ต้องกระทำ

7) ความบริสุทธิ์ใจ หมายถึง การจิตใจที่สะอาดปราศจากความ อิจฉาริษยา การโอ้อวด และการหยิ่งผยองของตนเอง ความบริสุทธิ์ใจนี้เป็นเงื่อนไขที่นำไปใช้ใน เพราะการงานนั้นเป็นไปตามเจตนา ถ้าผู้เจตนาอย่างหนึ่งและพูดหรือทำอีกอย่างหนึ่งแย้งจะเกิดขึ้น และไม่แนบเจตนาที่แท้จริงจะแสดงออกมาให้คนอื่นเห็น เมื่อนั้นภาวะผู้ถูกปฏิเสธโดยปริยาย

8) ความมั่นใจ ผู้นำต้องมีความมั่นใจ ในการทำงาน จะล้มเหลว หรือสงสัยไม่ได้ ดังนั้นเมื่อเริ่มเกิดขึ้นอะไรต้องมีการวางแผนและปรึกษากับบุคคลที่เกี่ยวข้อง จากนั้นตัดสินใจ และเริ่มทำด้วยจิตใจที่มอบหมายแต่อัลลอฮ์ ^ﷻ และขอความสำเร็จในการทำงานนั้น จากพระองค์ ผู้นำที่ขาดความมั่นใจในการทำงาน งานที่ทำให้ไม่ได้มาตรฐานและสำเร็จลงได้ ดังนั้นการสร้างความมั่นใจจะต้องประกอบขึ้นจากการปรึกษากับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงาน นั้นๆ

9) การให้อภัย หมายถึง การไม่อาฆาตแค้นและผูกใจเจ็บแก่ผู้ใด ทั้งสิ้น ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ^ﷺ นั้นเป็นตัวอย่างที่ดีเยี่ยมในคุณสมบัติข้อนี้ จะเห็นได้ว่าจากเมื่อครั้งที่ท่านสามารถรับชนะจากพวกอาหรับมักกะฮ์ได้นั้น ท่านไม่ได้ทำการแก้แค้น แต่ท่านกลับให้อภัยแก่ศัตรู ทั้งๆ ที่พวกนั้นได้กระทำต่อท่านอย่างรุนแรงมาโดยตลอด

10) การสื่อสารหรือเผยแพร่ ผู้นำจะต้องรู้จักวิธีการสื่อความต้องการของตน ไปสู่ผู้อื่นเพื่อให้ได้รับการยอมรับและไม่ถูกปฏิเสธการสั่งงานและการบังคับบัญชา นั้น การสื่อสารจะต้องใช้ถ้อยคำอย่างสุภาพ ชวนทำตาม ให้เกียรติและไม่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือแข็งกระด้าง เพราะจะทำให้การสื่อสารนั้นชะงักงัน มีหะดีษอีกมากมายที่รายงานถึงท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ^ﷺ ในการสื่อสารว่ามีแต่ความสุภาพอ่อนโยน ไม่มีข่มขู่ ไม่ส่อเสียด ไม่นินทา ไม่ร้าย ไม่คำหิ ดิเตียน ไม่ประจานและไม่ลบ

ข. ผู้นำในศาสนาอิสลาม ได้แก่ อีหามัม คอเต็บ บิหลัน^๘ และ คณะกรรมการอิสลาม ในบรรดาผู้นำเหล่านี้อีหามัมมีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้มีหน้าที่ ประกอบ ศาสนพิธีต่างๆ เช่นการทำละหมาด การแต่งงาน การจัดการศพ เป็นต้น ส่วนผู้นำอื่นๆ มีหน้าที่ช่วยเหลืออีหามัมตลอดจนทำหน้าที่แทนอีหามัมเมื่อใดที่อีหามัมไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ อำนาจโดยตรงของอีหามัมที่จะให้ผู้อื่นประพฤติตนอยู่ในแนวทางศาสนาอิสลามนั้น ไม่มี จะมีเพียงแต่ให้การอบรมสั่งสอนและว่ากล่าวตักเตือนสมควรเท่านั้น และจากการอยู่ในศีลธรรม

^๘บิหลัน หมายถึงผู้มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์และดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอีหามัมคนที่ ๒

อันติงามของอิหม่ามนีเองได้ช่วยสร้างความสงบเรียบร้อยในด้านการปกครอง (พัทยา สายยู, 2510 : 70 อ้างถึงใน แวอุเซ็ง มะแคเฮาะ และคณะ, 2539 : 37)

อิหม่ามนั้นเป็นผู้นำทางศาสนาและเป็นผู้นำทางตามธรรมชาติในการพัฒนาชุมชน มัสยิดระดับท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมกับการราชการในการบริหารและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมัสยิด และอิหม่ามก็ยังเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการนำหลักการของศาสนาที่ถือว่าเป็นคุณธรรมอันประเสริฐมากล่อมเกลานิยามให้อยู่ในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการหล่อเลี้ยงและบำรุงจิตให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ บุคคลที่จะเป็นผู้นำต้องมีความอยากรู้อยากเห็นและการกระหายในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา โดยไม่รู้จักคำว่าหรือพอ ผู้นำประเภทที่รู้ในทำห้ทันการอื่น จะเป็นผู้นำไม่ได้เพราะจะซึ่งความเสื่อมเสีย

ค. อาลี เสือสมิง ได้เขียนในวารสารจุฬาราชมนตรี ฉบับที่ 2 (2554 : 14) ผู้เขียนได้เขียนไว้ว่า การบริหารมัสยิดเป็นการกิจรูปธรรมที่ปรากฏต่อหน้าสาธารณชน ต้องเคร่งครัดและจริงจัง อย่าแสดงออกให้เป็นที่เคลือบแคลงของคนทั่วไปว่าปฏิบัติหน้าที่บริหารมัสยิดเพื่อวัตถุประสงค์แฝงเร้นบางประการอันนอกเหนือจากการพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่สังคมอย่างมั่นคง นั่นคือใช้ตำแหน่งผู้บริหารมัสยิดแสวงหาผลประโยชน์ใดๆ ให้แก่ตัวเองเป็นการส่วนตัว

การบริหารมัสยิดถูกกฎหมายจัดระเบียบอย่างมีมาตรฐาน โดยกำหนดให้มัสยิดเป็นนิติบุคคล คณะผู้บริหารมัสยิดได้แก่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดโดยอิหม่ามเป็นประธานการบริหาร และเป็นผู้นำในด้านต่างๆ เช่น นำละหมาด นำอ่านดุอา นำพิธีแต่งงาน นำปฏิบัติแก่คนตาย นำพัฒนาท้องถิ่นหรืออิหม่ามมอบให้ผู้อื่นนำแทน ยกเว้นอิหม่ามบางคนที่อาจจะศักยภาพทางภูมิปัญญาสูงกว่าหน้าที่ที่กำหนด

1.2.4 วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.4.1 จากการศึกษาวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอิหม่ามในพัฒนาสถาบันบูรรมิตัวอย่างวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่ใกล้เคียงซึ่งค้นคว้ามาได้ดังนี้

วิโรจน์ ขวัญเชื้อ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นผู้นำศาสนา สรุปว่าผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียนในด้านความรู้

พื้นฐานทั่วไป ด้านทักษะอาชีพ และด้านข่าวสารข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่ามเกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษานอกโรงเรียนในด้านความรู้พื้นฐานทั่วไปและด้านทักษะอาชีพ ไม่มีข้อใดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อมูลข่าวสาร มีข้อแตกต่างอย่างมีความสำคัญทางสถิติปัญหา .05 เพียง 3 ประเด็น คือ เป็นผู้ชักจูงหรือช่วยเหลือแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนร่วม เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริงเพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน และเป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรุณ ศิริพันธ์ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะจังหวัด สงขลา ผลการศึกษาปรากฏว่า อิหม่ามในจังหวัดสงขลา มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากด้านศาสนาและด้านวัฒนธรรม กระบวนการยุติธรรม และการปกครองซึ่งอยู่ในระดับสูง การเปรียบเทียบบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่ามจำแนกตามตัวแปรอิสระพบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 45 ปีลงมา มีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่มีอายุสูงกว่า 45 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อิหม่ามที่จบหลักสูตรสูงกว่าภาคบังคับ กับอิหม่ามที่จบหลักสูตรศึกษาดำภาคบังคับต่ำกว่า มีบทบาทไม่แตกต่างกัน อิหม่ามที่เคยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่ไม่เคยรับการอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และอิหม่ามที่พูดภาษาไทยในชีวิตประจำวันมีบทบาทสูงกว่าอิหม่ามที่พูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะตามทัศนะของอิหม่ามจำแนกออกเป็น 2 ส่วนที่เป็นปัญหาและที่เป็นข้อเสนอแนะ ส่วนที่เป็นปัญหาปรากฏผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสภาตำบล การไม่เข้าใจระหว่างประชาชนต่างวัฒนธรรม ประชาชนขาดทักษะในการประกอบอาชีพ ปัญหาสำคัญการว่างงานหรือมีงานทำ แต่ไม่เป็นหลักแหล่ง และประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ประชาชนบางส่วนยังละเลยในการปฏิบัติศาสนกิจ การขาดผู้นำและงบประมาณในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและที่เกี่ยวข้องกับประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขมูลฐาน ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการสร้างและพัฒนาสิ่งสาธารณสุขประโยชน์ในท้องถิ่น และไม่ยอมรับอิหม่ามในการปฏิบัติหน้าที่พิจารณาตัดสินใจใกล้เกลี่ยกรณีพิพาทว่ายุติธรรม ส่วนที่เป็นข้อเสนอแนะ อิหม่าม ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาเป็นสำคัญ

อังคณา บุญสิทธิ์ (2518: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามกับปัญหาอาชญากรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

ก. ผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทในการป้องกันอาชญากรรมโดยการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท การให้คำปรึกษาหารือหรือแนะนำในปัญหาต่างๆ การอบรมสั่งสอนหลักศาสนา รวมทั้งขจัดความขัดแย้งและปลูกฝังให้ประชาชนปฏิบัติหน้าที่ในสิ่งที่ดีงามได้ดี

ข. ผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทในการปราบปรามอาชญากรรมหลายระการได้ดี เช่น การเป็นพยานในคดีที่เกิดขึ้น การบอกเบาะแสแหล่งซ่อนตัวของอาชญากร และการให้ความร่วมมือทางการราชการในการปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ค. ผู้นำศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อทางราชการ

ง. ผู้นำศาสนาอิสลามเป็นผู้นำอบรมสั่งสอนในเรื่องราวการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาเกษตรอย่างได้ผล

อนุสรณ์ ศรีเมนต์ (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของคาโต๊ะยุติธรรมในการใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ผลการศึกษาพบว่า

ก. คาโต๊ะยุติธรรมทุกคนมีบทบาทในการใช้ พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 73

ข. คาโต๊ะยุติธรรมทุกคนมีบทบาทในการใช้ พ.ร.บ. ว่าด้วยความใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการอำนวยความสะดวกแก่อิสลามิกชน มีรายละเอียดดังนี้

กรณีบทบาทต่อประชาชนเรียงลำดับสำคัญคือ

1) ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนและผู้พิพากษาในการใช้กฎหมายอิสลามฯ

2) ควรมีบทบาทในการจัดอบรมความรู้เรื่องการใช้กฎหมายอิสลามฯ ต่อประชาชน

กรณีบทบาทในการอำนวยความสะดวกเรียงลำดับสำคัญ คือ

3) ช่วยไกล่เกลี่ยคดี

4) การนั่งพิจารณาคดี

5) แสดงความคิดเห็นในปัญหาข้อเท็จจริง

ส่วนข้อเสนอแนะของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการมีดาโต๊ะยุติธรรมเพื่อการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม นับว่าเป็นประโยชน์ประชาชนอิสลามเป็นอย่างมาก แต่ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามนอกเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจไม่ได้รับความเท่าเทียมกันในเรื่องนี้ จึงเห็นควรวิจัยเปรียบเทียบการอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่อิสลามิกชนในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับนอกพื้นที่ดังกล่าวว่ามีผลแตกต่างกันอย่างไร

อาทร คุระวรรณ (2543 : 20-24) ได้ศึกษาบทบาทของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษาเปรียบเทียบกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลการศึกษา ดังนี้

ก. ระดับความรู้ ความเข้าใจของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากที่สุดมีระดับความเข้าใจต่อการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ระดับปานกลาง รองลงมาความรู้ ความเข้าใจในระดับต่ำ และเมื่อเปรียบระดับความรู้ระดับปานกลาง รองลงมาความรู้ ความเข้าใจในระดับต่ำ และเมื่อเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสงขลา กับจังหวัดยะลา พบว่ากลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสงขลามีระดับความรู้ความเข้าใจ ในระดับปานกลางและระดับสูง ในอัตราส่วนที่มากกว่ากลุ่มตัวอย่างในจังหวัดยะลา และในส่วนตัวแปรอิสระ อันได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และประเภทสมาชิก พบว่าเฉพาะตัวแปรด้านการนับถือศาสนา ระดับการศึกษา และอาชีพของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันเท่านั้น ที่มีความสัมพันธ์ระดับความเข้าใจของสมาชิกต่อการบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญของสถิติที่ระดับ 0.05

ข. ระดับบทบาทของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการพัฒนาท้องถิ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่างจำนวนมากที่สุดมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นระดับมาก รองลงมา มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นระดับปานกลาง ส่วนประกอบบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับบทบาทในการพัฒนาสังคมมากที่สุดและให้ความสำคัญกับบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจน้อยที่สุด ในส่วนของตัวแปรพบว่า ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันความสัมพันธ์กับบทบาทของสมาชิกในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความเข้าใจ ของสมาชิกต่อการการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลกับบทบาทของสมาชิกในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่าแม้ว่าโดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีระดับความรู้ความเข้าใจ ในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลในระดับปานกลางและระดับต่ำ แต่มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่นในระดับปานกลางและสูง และเมื่อเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสงขลามีระดับความรู้ความเข้าใจในการบริหารองค์การ

บริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างในจังหวัดยะลา แต่กลับบทบาทต่อพัฒนาท้องถิ่นในระดับต่ำกว่า จึงสรุปได้ว่าระดับความรู้ความเข้าใจของสมาชิกต่อการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ไม่เป็นปัจจัยสำคัญต่อบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่นในระดับสูง

ง. ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคของสมาชิกในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอุปสรรคในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีลำดับความสำคัญของปัญหาคือ

- 1) ปัญหาด้านงบประมาณ
- 2) ปัญหาด้านตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
- 3) ปัญหาด้านบุคลากร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และ
- 4) ปัญหาด้านความขัดแย้งในองค์การบริหารส่วนตำบล ตามลำดับ

เจ๊ะมูฮัมมัดสัน เจ๊ะอูมา (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี” การวิจัยนี้ได้ศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมกับระดับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามทั้ง 3 ด้าน และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่าม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยอิหม่ามในจังหวัดปัตตานี จำนวน 240 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเชิงชั้นตามอัตราส่วนและการสุ่มอย่างง่าย ผลการวิจัยปรากฏว่า

ก. อิหม่ามในจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่มีอายุ 41-60 ปี มีการศึกษาภาคสามัญระดับประถมศึกษา มีการศึกษาภาคศาสนาในระดับอิสลามตอนปลาย (ชานาเวีย) ดำรงตำแหน่งอิหม่ามมาแล้วไม่เกิน 10 ปีไม่ได้ดำรงตำแหน่งอื่นใดอีกในชุมชนนอกจากการดำรงตำแหน่งอิหม่าม ลักษณะชุมชนที่อิหม่ามดำรงตำแหน่งอยู่ส่วนใหญ่เป็นแบบชนบทและมีสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเป็นแบบนับถือศาสนาอิสลามเพียงศาสนาเดียว

ข. อิหม่ามในจังหวัดปัตตานีมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง

กุสุมา ภูใหญ่ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจและการยอมรับของชาวมุสลิมในเขตหนองจอก ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม” เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างการรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจ และการยอมรับ บทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวมุสลิมในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 400 คน จาก 14 ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชาวมุสลิมมีการรับรู้บทบาทที่เป็นข้อกำหนด

และบทบาทที่ปฏิบัติจริงของอิหม่าม ในระดับปานกลาง มีการรับรู้คุณลักษณะและพฤติกรรมการสื่อสารของอิหม่ามในระดับสูง มีความคาดหวังและความพึงพอใจในบทบาทต่างๆ ของอิหม่ามในระดับสูงและมีการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่ามในระดับสูงเช่นเดียวกัน จากการทดสอบสมมติฐาน ปรากฏผลดังนี้ 1) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีการรับรู้บทบาทของอิหม่ามแตกต่างกันยกเว้นกลุ่มที่เป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกัน มีการรับรู้ไม่แตกต่างกัน 2) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ อายุการศึกษา อาชีพ รายได้ ความเป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชน สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีความคาดหวังบทบาทของอิหม่ามแตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่มีเพศที่ต่างกัน มีความคาดหวังไม่แตกต่างกัน 3) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุการศึกษา อาชีพ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะต่างกัน มีความพึงพอใจในบทบาทของอิหม่ามแตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่มีรายได้ และเป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกัน มีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน 4) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะต่างกัน มีการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่ามไม่แตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่เป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกันมีการยอมรับไม่แตกต่างกัน 5) การรับรู้บทบาทของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับความคาดหวัง ความพึงพอใจในบทบาทของอิหม่าม และการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม 6) ความพึงพอใจบทบาทของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในบทบาทของอิหม่าม และการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม 7) ความคาดหวังในบทบาทของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม

1.3 วัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.3.1 เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปนุญษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

1.3.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสัปปนุญษประจำมัสยิดของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1.4.1 ทราบถึงบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสำนวนประจําสมัยคดีด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

1.4.2 ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสำนวนประจําสมัยคดีของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ได้แก่อิหม่ามในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาทั้ง 13 อำเภอจำนวน 245 คน

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นไว้ ดังนี้

1.6.1 การอ้างอิงอัลกุรอาน ผู้วิจัยจะระบุชื่อบทและ โองการ เช่น (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 12) หมายถึง อัลกุรอานบท อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ สิบสอง เป็นต้น

1.6.2 การอ้างอิงหะดีษ จะระบุชื่อผู้บันทึกหะดีษ และหมายเลขหะดีษ โดยจะเขียนชื่อผู้บันทึกหะดีษเป็นภาษาอังกฤษ และจะตามด้วยหมายเลขหะดีษ เช่น (บันทึกโดย al-Bukhary : 123) หมายถึง หะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรีย์ หมายเลขหะดีษที่ 123 เป็นต้น

1.6.3 การแปลความหมายบทพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ผู้วิจัยจะยึดคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทยของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย ฉบับแปล ศูนย์กษัตริย์พะอัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอานอัลมาดีนะฮ์ ซาอุดีอาระเบีย ซึ่งผู้วิจัยจะอ้างในบรรณานุกรมเพียงครั้งเดียว

1.6.4 การปริวรรตอักษรอาหรับเป็นอักษรไทยใช้กฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.6.5 การอ้างอิงข้อความอื่นที่นอกเหนือจากอัลกุรอานและหะดีษ หากเป็นการคัดลอกข้อความมาทั้งหมดผู้วิจัยจะอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-Date) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์และเลขหน้าในวงเล็บ (...)

1.6.6 การแปลตำราหนังสือและเอกสารต่างๆ จากภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยภาพรวม แต่จะยังรักษาความหมายเดิมของข้อความอย่างสมบูรณ์ที่สุด

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้คำว่าพัฒนาสัจบุรุษและการพัฒนาบุคคลในความหมายเดียวกัน และคำว่า “อิหม่าม” กับ “ผู้นำศาสนา” และคำว่า “บทบาทหน้าที่” ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “บทบาท” และ “หน้าที่” ในความหมายเดียวกัน

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 บทบาท หมายถึงหน้าที่ของอิหม่ามที่จะทำให้สัจบุรุษในชุมชนเกิดการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม

1.7.2 อิหม่าม หมายถึงผู้นำของแต่ละมัสยิดที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา

1.8.3 การพัฒนา หมายถึงกระบวนการที่ทำให้ประชาชนและท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในด้านคุณธรรมจริยธรรม

1.7.4 สัจบุรุษ หมายถึงมุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีมติรับเข้าเป็นสัจบุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัจบุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็นสัจบุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้

1.7.5 คุณธรรมจริยธรรม หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความดีงามของบุคคลที่กระทำไปในด้านความสำนึกในจิตใจ ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ซึ่งปฏิบัติเป็นนิสัย และเป็นที่น่ายอมรับของสังคมได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีศีลธรรม ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

1.7.6 มัสยิด หมายถึงสถานที่ประกอบศาสนกิจของมุสลิม

1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

1.8.1 ☼...☼ ใช้สำหรับตัวบทอัลกุรอาน

1.8.2 [.....] ใช้สำหรับตัวบทหะดีษ

1.8.3 (...) วงเล็บเดี่ยว ใช้สำหรับการเขียนอ้างอิงและการอธิบายศัพท์ที่สำคัญ

1.8.4 “...” อัญประกาศใช้สำหรับการแปลอัลกุรอาน หะดีษ ชื่อหนังสือและคำพูดของนักวิชาการมุสลิม

1.8.5 สัญลักษณ์ อ่านว่า “ซุบฮานะฮฺ วะตะอะลา” เป็นภาษาอาหรับมีความหมายว่า “พระองค์ทรงมหาบริสุทธิ์และสูงส่งยิ่ง” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวยกย่องและสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ หลังจากที่ได้พาดพิงถึงพระนามพระองค์

ศึกษาอัลกุรอาน หะดีษ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับศึกษาอัลกุรอาน หะดีษหนังสือ ตำรา บทความวารสารวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามต่อการพัฒนาสังคม ด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเพื่อตอบคำถามในการวิจัยดังปรากฏอยู่ในข้อที่ 1.2.1 และ 1.2.2 ในการศึกษาเชิงเอกสารผู้วิจัยศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ 3 แหล่ง คือ

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ มีดังนี้

1) คัมภีร์อัลกุรอาน โองการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของอิหม่ามหรือผู้นำต่อการพัฒนา

2) หะดีษที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของอิหม่ามต่อการพัฒนา

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ มีดังนี้

1) หนังสือ ตำรา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทอิหม่ามกับการพัฒนาสังคม เช่น อิสลามและการจัดการ โดย Dr.Naceur Jabnoun ดร. นิเลาะ แวอูเซ็ง แพลและเรียบเรียง การบริหารจัดการในอิสลาม โดย ศ.ดร.อะหมัด อิบรอฮีม ออบูฮิน เขียน ฮาเร๊ะ เจ๊ะโด แพล ที่นี้สำนักจุฬาราชมนตรี ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2554 จริยธรรมอิสลาม โดย กรมการศาสนา คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน โดย วินัย สมะฮะอูน วัฒนธรรมอิสลาม ของ เสาวนีย์ จิตต์หมวด บทบาทมัสยิดในอิสลาม โดย มุฮัมมัด อุมาระฮ์ บทบาทและหน้าที่ประชาชนภายใต้การปกครองในระบอบอิสลาม โดย วินัย สมะฮะอูน มาเป็นมุสลิมกันเถอะ โดย บรรจง บินกาชัน พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรอิสลาม พ.ศ.2550 โดย คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย การพัฒนาชุมชน โดย ทวี ทิมขำ จริยธรรมของอิสลาม โดย อับดุลฮาгим วันแอะเลาะ อิสลามกับการบริหาร โดย คิสติน กุสสถานูภาพ

ข. วิทยานิพนธ์และงานวิจัย เช่น ดลมนรรัตน์ บากา (2539) วิโรจน์ ขวัญเชื้อ (2530) แวอูเซ็ง มะแคเฮาะ ดลมนรรัตน์ บากา และสุวิชา ยี่สุนทรง (2539) อนุสรณ์ ศรีเมนต์ (2540) อรุณ ศรีพันธุ์ (2533) อังคนา บุญสิทธิ์ (2518) เจ๊ะมูฮัมมัดสัน เจ๊ะอูมา (2545) เป็นต้น

ค. เอกสารชั้นตติยภูมิ ได้แก่ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทยของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทยและหนังสือพจนานุกรมอธิบายศัพท์ภาษาอาหรับทั้งที่เป็นภาษาต่างประเทศและภาษาไทย เช่น ปทานุกรม อาหรับ - ไทย ของมานพวงศ์ เสถียม ปทานุกรม อาหรับ - มลายู ของมุหัมหมัด อิดริซ อับดุลเราะฮูฟุลมับราวียี พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

1.9.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ต้องใช้ความรอบคอบและความพยายามอย่างมากเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องเนื่องจากหัวข้อที่มีความสำคัญและเป็นที่น่าสนใจสำหรับอิหม่ามหรือผู้นำองค์กรต่างๆ ที่ต้องการมีแนวทางการพัฒนาสัปปุรุษ หรือผู้ได้บังคับบัญชา ตามแนวทางของอิสลาม ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงต้องใช้กฎเกณฑ์และแนวทางตามหลักวิชาการที่ได้รับการยอมรับซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยรวบรวมอายุฮัจญ์อัตรอ่านและหะดีษที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่อิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม จากหนังสือ ตำรา บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทอิหม่ามและการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมจากภายในและต่างประเทศ

1.9.2.3 แหล่งศึกษาและค้นคว้าที่สำคัญ

- 1) หอสมุดจอห์นเอฟเคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- 2) ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- 3) ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนราธิวาส
- 4) ฐานข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ อาทิเช่น TDC DCMS เป็นต้น
- 5) เว็บไซต์ต่างๆ

1.9.2.4 ศึกษาภาคสนามเพื่อหาข้อมูลเชิงปริมาณสมทบ

ผู้วิจัยจะศึกษาภาคสนามเพื่อหาข้อมูลเชิงปริมาณสมทบ เพื่อทำการศึกษารoles บทบาทอิหม่ามต่อการพัฒนาสัปปุรุษใน จังหวัดนราธิวาส ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อตอบคำถามในการวิจัยดังที่ปรากฏอยู่ในข้อที่ 1.1.9 โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

ก. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ อิหม่ามในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส ได้แก่ จำนวน 245 คน

ข. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยศึกษาค้นคว้าจากตำรา หนังสือ วารสาร และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยแบบสอบถามมีด้วยกัน 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา ระยะเวลาการปฏิบัติหน้าที่ เขตชุมชนเมือง เขตชนบท

ตอนที่ 2 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าโดยคำถามแต่ละข้อจะมีคำตอบให้เลือกในลักษณะประเมินค่าเป็น 5 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด(ไม่มี) มากที่สุด หมายถึงปฏิบัติตามข้อความที่ถามทุกครั้งโดยไม่มีเงื่อนไข มีค่า 5 คะแนน

มาก หมายถึงปฏิบัติตามข้อความที่ถามทุกครั้งโดยมีเงื่อนไข มีค่า 4 คะแนน

ปานกลาง หมายถึงปฏิบัติตามข้อความที่ถามพอสมควร มีค่า 3 คะแนน

น้อย หมายถึงปฏิบัติตามข้อความที่ถามเพียงเล็กน้อย มีค่า 2 คะแนน

น้อยที่สุด หมายถึงปฏิบัติตามข้อความที่ถามน้อยมากหรือไม่มีเลย มีค่า 1 คะแนน

ตอนที่ 3 เป็นคำถามที่ให้เลือกตอบเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว

ก. การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม
2) จัดทำแบบสอบถาม โดยกำหนดขอบเขตคำถามให้เกี่ยวกับศึกษาบทบาทของอิหม่ามต่อการพัฒนาสัปปุรุษ ด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในจังหวัดนราธิวาส

3) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม รับฟังข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4) นำแบบสอบถามมาปรับปรุง
5) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขจากการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ขอความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำไปทดลองใช้กับประชากรที่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 1 ครั้ง เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

6) นำแบบสอบถามที่ทดลองมาแล้วมาปรับปรุงข้อคำถามอีกครั้ง
หนึ่งแล้วจึงนำออกมาใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

ง. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำเรื่องขอหนังสือ
รับรองและหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาอิสลามศึกษาถึงคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด
นราธิวาส และ อิหม่ามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมจากคำตอบ
แบบสอบถามทั้งหมดเพื่อนำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์

จ. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการดำเนินการจัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์
ข้อมูล โดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อหาค่าสถิติต่างๆ ที่ใช้
ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ คือ

- 1) ข้อมูลทั่วไป (ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อม) วิเคราะห์
ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาผู้ประกอบการด้านคุณธรรม
จริยธรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(S.D.)
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและ
ปัจจัยแวดล้อม กับระดับบทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า
Chi-square ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
- 4) ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทที่หม่อมในการพัฒนาสุขภาพด้านคุณธรรมจริยธรรม ครั้งนี้ มี
การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

จริยธรรม หมายถึง ความเคยชินของจิตใจ ซึ่งความเคยชินนั่นเองก่อให้เกิดการกระทำอันง่ายดายออกมาจากจิตวิญญาณ โดยไม่ต้องร้งรอหรือใคร่ครวญอีกต่อไป เป็นการกระทำหรือความประพฤติดีอันเป็นสาเหตุทำให้ผู้กระทำได้รับคำสรรเสริญเยินยอ ดังนั้น ทุกความประพฤติที่ดีงามจึงเรียกว่า จริยธรรม ส่วนทุกความประพฤติที่ไม่ดีไม่เรียกว่าเป็น จริยธรรม ในแง่ของอิสลามถือว่า จริยธรรมหรือ “ชะรีอะฮ์” ในภาษาอาหรับ เป็นกฎเกณฑ์ที่ระผู้เป็นเจ้าของประทานแก่มนุษย์ให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อมนุษย์จะได้มีความสุข ฉะนั้นชะรีอะฮ์จึงกว้างจนรวมหมดทั้งกฎเกณฑ์ความประพฤติปฏิบัติที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ มิใช่เป็นเพียงแค่ควรปฏิบัติ แต่อิสลามถือว่าจริยธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติและมีความรับผิดชอบในการปฏิบัตินั้น คือ หากประพฤติผิดทางจริยธรรมแล้วก็มีโทษเพียงแต่สำนึกเสียใจในการทำผิดนั้น แต่อิสลามถือว่าเขาจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นในวันปรโลก คือวันแห่งการตัดสินด้วย

อิสลามถือว่าหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติมี 2 ประการใหญ่ ๆ คือ มนุษย์กับอัลลอฮ์ ﷻ และมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรื่องของมนุษย์กับอัลลอฮ์ ﷻ ก็มักจะอยู่ในหมวดของการปฏิบัติศาสนกิจ แต่เรื่องของมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นก็จะมีเรื่องของมนุษย์กับจริยธรรมนับตั้งแต่ตนเอง มนุษย์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วย และมนุษย์ต่อแม่แต่สัตว์หรือพืช ซึ่งจะพบในหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องนำมาปฏิบัติทั้งสิ้น มิได้หมายความว่าเพียงแต่เป็นกฎหมายอย่างเดียวโดยไม่นำมาปฏิบัติ (วริยา ชินวรรโณ, บรรณาธิการ. (2536.) ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรง ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿وَالْكَافِرِينَ الْعَيْظُ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(อัล عمران : 134)

ความว่า“และบรรดาผู้ที่ให้อภัยในยามโกรธแค้น และผู้ที่ให้อภัย
ความผิดที่เกิดขึ้นจากผู้อื่น และอัลลอฮุﷻนั้น พระองค์ทรงรักใคร่
บรรดาผู้มีคุณธรรม”

(อาลิอิมรอน : 134)

อัลลอฮุﷻ ทรง ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

(القلم : 4)

ความว่า“แท้จริงท่านศาสนทูตมุหัมมัดﷺ นั้น มีจริยธรรมอันสูงส่ง”

(อัล-กอลัม : 4)

จากคำกล่าว อัลกุรอาน และอัลหะดีษข้างต้น สรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของ
ผู้นำนั้นถือได้ว่าเป็นภาวะจิตใจที่เกิดขึ้นจากข้างในจิตใจ ที่แสดงออกมาในสิ่งที่ดีงาม หรือที่เรียกว่า
เป็นนิสัยของคนนั้นๆ และความรู้สึกภายในที่มีมาโดยดั้งเดิมของมนุษย์และทั้งนี้อยู่ที่การคัดเกลา
ของพ่อแม่ และการศึกษาเพื่อให้เป็นไปในทางที่ดี ในส่วนของอิสลามก็ได้ส่งเสริมให้มุสลิมมี
คุณธรรม และจริยธรรม โดยเฉพาะท่านศาสนทูตมุหัมมัดﷺ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม
จริยธรรมที่มุสลิมควรจะนำมา ปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตประจำวัน และมุสลิมที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีนั้น
จะทำให้ความศรัทธา ของเขาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกประการหนึ่งคือคุณธรรมนั้นเป็นคุณลักษณะ
หรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง หลักของความดี ความงาม ความ
ถูกต้องซึ่งเป็นภาวะนามธรรมที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ ดังนั้น “คุณธรรมและจริยธรรม” จึงหมายถึง
สภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล การมีคุณธรรมและจริยธรรมระดับบุคคล มี
ความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากหลักการอิสราฟ เสรีภาพ และความ
เสมอภาพของประชาธิปไตยมีความเสี่ยงต่อการทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ถ้าสมาชิกใน
สังคมขาดคุณธรรม โดยจำแนกคุณธรรมและจริยธรรมระดับบุคคลในสังคมประชาธิปไตยออกเป็น
สองส่วน คือ “การมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี
ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดี เป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็ก รักเพื่อนมนุษย์และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531) อธิบายว่า คุณธรรม คือ มโนธรรมอันเป็นสำนึกแห่งความดีเกิดจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผลจนสามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดดีสิ่งใดงาม แล้วมุ่งมั่นอยู่กับสิ่งดีงามจนเคยชิน เป็นคนที่มีคุณธรรมเป็นกิจนิสัยและลักษณะนิสัย

บรรจง ชูชาติสกุล (2533) ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่ดีงามที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ การทำหน้าที่ให้ดีที่สุดตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายและการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีปรองดอง เป็นต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมาย “คุณธรรม” ไว้ว่า หมายถึง สภาพคุณงามความดี

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า “คุณธรรม” หมายถึง ความสำนึกในจิตใจของบุคคลในทางที่ดีงาม อันเกิดจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ส่งผลต่อความคิดที่ดี นำไปสู่การกระทำและความประพฤติในทางที่ดี เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความรับผิดชอบ เป็นต้น

ส่วนคำว่า “จริยธรรม” นั้น มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายเช่นกัน อาทิ

โกศล มีคุณ (2533) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์และแนวทางการประพฤติเป็นตัวเกณฑ์ที่เรียกว่าการแสดงออกที่มีจริยธรรมเป็นอย่างไร ส่วนคุณลักษณะภายในและพฤติกรรมของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่บ่งบอกคุณภาพทางจริยธรรมของบุคคลแต่ละคนในอันที่จะแสดงออกได้เหมาะสมกับกฎเกณฑ์ภายนอกและการวัดจริยธรรมของบุคคลก็ควรที่จะวัดลักษณะทางจิตและตัวพฤติกรรมของบุคคลนี้เอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

บราวน์ (Brown.1968) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า คือ กฎระเบียบต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

แอตคินสัน (Atkenson.1969) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นขอบเขตความเชื่อของสังคมหนึ่งๆ เกี่ยวกับอุปนิสัยและความประพฤติว่าอะไรเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติ

โคลเบอร์ก (Kohlberg.1976) กล่าวว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรมถือเอาการกระจายสิทธิหน้าที่อย่างเท่าเทียมโดยมิได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับทั่วไปแต่เป็นกฎเกณฑ์ที่มี

ความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ไม่มีการขัดแย้งเป็นอุดมคติ ดังนั้น พันธะทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพต่อสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

จากความหมายของ “จริยธรรม” ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางความประพฤติของสังคมหนึ่งๆ ว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ควรงดเว้น โดยพิจารณาตามกฎระเบียบ ขอบเขตความเชื่อของแต่ละสังคมเพื่อให้บุคคลในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็น

จากความหมาย “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” จะเห็นว่าคุณธรรมและจริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ดี ความหมายของคุณธรรมนั้นมักจะใช้ในลักษณะที่ครอบคลุมความหมายของจริยธรรมด้วยทั้งในศัพท์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ กล่าวคือ จริยธรรมเป็นการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็น คุณธรรมอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ดังที่ประกาศี สิหอำไพ (2535) ที่ว่า คุณธรรม คือ สภาพของคุณงามความดีภายในบุคคลทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขขั้นสมบูรณ์ มีความรัก เมตตา ปราบปรามใจต่อผู้อื่น ไม่เบียดเบียนทำร้ายทำลายกัน ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรม กิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรมที่ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีระเบียบหรือแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคล เป็นลักษณะของจิตใจที่ดีงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลละเว้นความชั่ว มีแนวทางการประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้องตามสมควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีภายในบุคคลเป็นความจริงแท้ หรือสัจธรรมที่ทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนในกรอบที่ดีงาม มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข มีความรัก เมตตา ปราบปรามใจ ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ส่วนคำว่า จริยธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือหลักความประพฤติที่ดีงามและเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม อันส่งผลให้ชีวิตมีระเบียบแบบแผน

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

นักทฤษฎีจริยธรรมได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมไว้หลากหลาย แต่ละแนวคิดมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บางแนวคิดเชื่อว่าสังคมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล ในขณะที่บางแนวคิดเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลมีแนวทางและขั้นตอนที่เป็นสากลอันเป็นความเจริญทางจิตใจที่แฝงอยู่ในตัวของบุคคลตั้งแต่แรกเกิด และเมื่อเติบโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจึงจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดและเปลี่ยนแปลงไป

ตามสถานการณ์แวดล้อม และจากความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละแนวคิดมีแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลที่แตกต่างไป ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สำคัญ 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด กลุ่มแนวคิดจิตพิสัย กลุ่มแนวคิดพฤติกรรม กลุ่มแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ แนวคิดสังคมวิทยา และแนวคิดทางศาสนา พร้อมทั้งวิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่อาศัยพื้นฐานความคิดของ ทฤษฎีนั้นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด

2.2.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด นักจิตวิทยาพัฒนาการทางความคิดมีความเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมมีความเป็นสากล มีโครงสร้างของความคิดเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย เหตุผลเชิงจริยธรรม นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าจริยธรรมของบุคคลเกิดจากแรงจูงใจเบื้องต้น คือ การได้รับการยอมรับ การรู้ว่าตนเองมีความสามารถ การเคารพและรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ส่วนบรรทัดฐานเบื้องต้นทางจริยธรรมของบุคคลนั้น นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่า เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น ซึ่งทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้มี 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ดังจะได้เสนอสาระสำคัญของแต่ละทฤษฎีต่อไปนี้

ก. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget) เพียเจต์ (Piaget) เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นกับวัย ตลอดจนความฉลาดของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ของสังคมตามพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น โดยขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์แบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ๆ ดังนี้ (Piaget, 1967 อ้างใน พรรรถทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530 :238-239 ; สุรางค์ โค้วตระกูล, 2544 :66)

1.1) ขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 8 ปี ในขั้นนี้บุคคลยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู และบุคคลอื่นที่มีอำนาจมากกว่าและเชื่อว่ากฎระเบียบเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ระเบียบนี้บิดา มารดาและผู้ใหญ่จึงมีอิทธิพลต่อเด็กอย่างชัดเจน เด็กจะนับถือความถูกต้อง-ผิด ความดี-ไม่ดี ในลักษณะตายตัว (Fixed rules) ดังนั้น การพิจารณาปัญหาทางจริยธรรมของบุคคลในวัยนี้ จึงยึดเอาผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็นหลักพื้นฐานในการพิจารณารับโทษโดยไม่คำนึงถึงแรงจูงใจหรือสาเหตุในการกระทำ

1.2) ขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) เริ่มตั้งแต่เด็กอายุ 9 ปีขึ้นไป ในขั้นนี้บุคคลจะมองสิ่งต่างๆ อย่างมีความสัมพันธ์กันมากขึ้นและเชื่อว่ากฎระเบียบต่างๆ ไม่ใช่สิ่งที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ถ้าทุกคนยอมรับ

การเปลี่ยนแปลงนั้น ในขั้นนี้เป็นระยะที่บุคคลเริ่มพัฒนาจริยธรรมขึ้นสู่ความคิดที่เป็นของตนเอง ใช้เหตุผลโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำด้วย ซึ่งพัฒนาการที่เกิดขึ้นนี้จะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสติปัญญาและอายุของบุคคล ดังนั้น ในการพิจารณาปัญหาทางจริยธรรมของบุคคลในวัยนี้ จึงยึดเอาเจตนาหรือความมุ่งหมายของการกระทำมาเป็นหลักพื้นฐานในการพิจารณาไปด้วย

เพียเจท์เชื่อว่า การที่บุคคลจะมีพัฒนาการจากขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้อื่นที่มีอำนาจเหนือตนไปสู่ขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์นั้น เกิดจากการที่บุคคลได้สัมผัสกับสภาวะรอบตัวที่กว้างขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง การมีบทบาทในกลุ่มเพื่อน กลุ่มคนในสังคมประกอบด้วยพัฒนาการทางสติปัญญาที่มีมากขึ้นตามวุฒิภาวะ สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้บุคคลสามารถใช้สติปัญญาและประสบการณ์ของตนเองวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ จนในที่สุดก็จะได้ข้อสรุปต่างๆ ที่เป็นหลักการในใจของตนเอง

2) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) โคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลจะผ่านไปตามขั้นพัฒนาการ(Sequential stage) โดยมีพื้นฐานมาจากการให้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ และเชื่อว่าการรับรู้ทางสังคมและบทบาททางสังคมของแต่ละบุคคลจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะปฏิสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้น สำหรับการตัดสินใจตามขั้นต่างๆ โคลเบอร์กเห็นว่าเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งโคลเบอร์กเชื่อว่า สิ่งเหล่านั้นจะนำไปสู่การเรียนรู้ส่วนบุคคลมากกว่าจะเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่สังคมวางไว้ นอกจากนี้ โคลเบอร์กยังเห็นว่า บุคคลที่จะมีจริยธรรมขั้นสูงหรือสามารถใช้เหตุผลทางจริยธรรมขั้นสูงได้นั้น จะต้องสามารถใช้เหตุผลเชิงตรรกและความสามารถในการรับรู้ทางสังคมในระดับสูงก่อน โดยลำดับขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์กแบ่งออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับสามารถแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ดังนี้ (Kohlberg, 1973 อ้างในดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524 : 29-30)

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-10 ปี) หมายถึง ระดับที่การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น

ขั้นที่ 1 ใช้หลักการหลบหลีกการลงโทษ คือ การมุ่งที่จะหลบหลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกายเพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับและจะยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตน

ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล คือ การเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้ตนเองเท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (10-16 ปี) หมายถึง การกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับนี้ยังต้องมีการควบคุมจากภายนอก เด็กอายุแต่ก็มีความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้

ขั้นที่ 3 ใช้หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ ยังไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อนๆ

ขั้นที่ 4 ใช้หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงถือว่าตนมีหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหมาย

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งด้วยการนำมาตรึงตรงซึ่งใจตนเองและตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน

ขั้นที่ 5 ใช้หลักการทำตามคำมั่นสัญญา บุคคลเห็นความสำคัญของคนส่วนใหญ่มิ่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของบุคคลอื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ใช้หลักการยึดหลักอุดมคติสากล ซึ่งเป็นขั้นพัฒนาการสูงสุด แสดงถึงการมีความรู้สากลนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน และการมีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติยิ่งใหญ่

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่า บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนาหรือมีพัฒนาการช้าเร็วต่างกัน โดยระดับจริยธรรมของบุคคลสามารถวัดได้จากเหตุผลเชิงจริยธรรม และสามารถส่งเสริมบุคคลให้มีการพัฒนาระดับจริยธรรมสูงขึ้นได้โดยเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำเรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

2.1.2 การพัฒนาจริยธรรมแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด สามารถพัฒนาได้หลายวิธี โดยสรุปมี ดังต่อไปนี้(ทิสนา เขมมณี. 2542 : 6-7 ; พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์. 2541 : 4-5 ; และแสงเดือน ทวีสิน. 2545 : 222-223)

1) การให้ความรู้ขั้นสูง เป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่(ขั้นสูงกว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นๆ 1 ขั้น) ซึ่งการได้รับประสบการณ์ดังกล่าว จะทำให้บุคคลนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมแล้วเกิดความขัดแย้งหรือความไม่สมดุลทางความคิดขึ้นและความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลเกิดการปรับโครงสร้างทางความคิดของตน เกิดความสมดุลขึ้นใหม่ที่จะช่วยให้บุคคลเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าเดิม

2) การมีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม เป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้บุคคลเข้าใจความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้นและสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะกับปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การที่บุคคลเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมต่างๆจะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น อันจะช่วยให้สามารถพัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว

3) การแสดงบทบาทสมมติ เป็นการจัดให้บุคคลได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่น นอกเหนือจากที่ตนเป็นอยู่และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม การรับเอาความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นจะก่อให้เกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิมและไม่ยึดติดอยู่แต่ตนเอง

4) การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรม กล่าวคือ การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมจะช่วยฝึกให้บุคคลได้วิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกันและตัดสินใจโดยพิจารณาความคิดเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆในสังคม โดยปัญหาที่นำมาใช้ในการอภิปรายนั้นควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่และระดับที่สูงกว่าของบุคคลนั้น

5) การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น กล่าวคือ การที่บุคคลมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างเปิดเผยจะช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลให้สูงขึ้นได้ ซึ่งบรรยากาศในที่นี้ หมายถึงบรรยากาศของเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับและความรู้สึกปลอดภัยจากการถูกลงโทษ การวิพากษ์วิจารณ์และการกล่าวหาต่างๆ นอกจากนี้ ต้องสร้างบรรยากาศให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างเต็มที่และทำการสรุป แนวความคิดของกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันอย่างทั่วถึง

จะเห็นได้ว่า ตามความเชื่อของกลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดนั้นเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาและวัยของบุคคลนั้นๆ และเห็นว่าการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลควรพิจารณาแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันตามความสามารถทางการคิดและวัยของบุคคล

2.2 แนวคิดจิตพิสัย

2.1.1 ทฤษฎีตามแนวคิดจิตพิสัย นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตพิสัยมุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล โดยมองว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระดับคุณภาพการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ (Affective Domain) ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้คือ ทฤษฎีจำแนกระดับคุณภาพการเรียนรู้

ด้านจิตใจของเครทซ์ โวล บลูมและมาเซีย(Krathwohl Bloom and Masia) จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีนี้เชื่อว่าการเรียนรู้ด้านจิตใจจะครอบคลุมความสนใจ เจตคติ ค่านิยม ลักษณะนิสัยของบุคคล และเชื่อว่าการเกิดเจตคติและการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ (Bloom & Masia. 1956, 1964 อ้างใน สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน. 2542 : 17-18 ; และ ทิศนา แคมมณี. 2546: 44-46)

1) ขั้นการรับรู้(Percieving or Receiving) กล่าวคือ การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจสิ่งนั้นก่อน ดังนั้น หากต้องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่บุคคล จึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และให้ความสนใจในคุณธรรม จริยธรรมนั้นๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย โดยถือปริมาณการรับรู้เป็นเกณฑ์ ดังนี้

1.1) การสำนึก เป็นการเริ่มรู้สึกหรือสำนึกเกี่ยวกับลักษณะหรือเรื่องราวต่างๆ ที่มาเร้า

1.2) การตั้งใจรับรู้ เป็นการใส่ใจสิ่งเร้านานพอสมควร แต่ยังไม่มีความคิดเห็นหรือประเมินตัดสินใดๆ เป็นเพียงการสังเกตเห็น

1.3) การเลือกรับรู้ เป็นการรับรู้สิ่งเร้าโดยมีการจำแนกความแตกต่าง ยังไม่มีการประเมินใดๆ

2) ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและ เต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนี้ตลอดไป โดยขั้นนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

ก. การยอมรับคุณค่า เป็นการยอมรับด้วยความเชื่อที่ยังไม่ถาวร อาจเปลี่ยนแปลงได้ในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราว

ข. ชื่นชมในคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราวถึงระดับที่แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อยากติดตาม อยากเข้าไปร่วมผูกพัน

ค. ยึดมั่นในคุณค่า เป็นความเชื่อมั่นแน่วแน่จนเกิดศรัทธาในเรื่องราวหรือเหตุการณ์ว่าควรทำตามและพยายามหาโอกาสแสดงออก

4) **ขั้นจัดระบบ (Organizing)** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมแล้วจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมในวิธีการดำเนินชีวิตของตนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ ก้าวไปสู่ขั้นต่อไปของการพัฒนา โดยในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น ย่อยดังนี้

ก. การสร้างแบบคุณค่า เป็นการสรุปรวบรวมข้อระหว่างคุณค่าเรื่องราวต่างๆ ที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน

ข. การจัดระบบคุณค่า เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ และจัดคุณค่าต่างๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

5) **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)** บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมที่ยึดถือในวิธีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนา ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อยดังนี้

5.1) **สร้างข้อสรุป** การที่บุคคลพยายามปรับปรุงระบบตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนเองต้องการ

5.2) **กิจนิสัย** การที่บุคคลแสดงออกตามแนวทางที่ตนเองต้องการอย่างสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะของตนเอง

2.2.2 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดจิตพิสัย พบว่า การที่จะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้ดังนี้ (ทิสนา แคมมณี. 2542 :19-20)

ก. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝัง

- ข. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ
- ค. ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาได้เห็นประโยชน์ที่ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจที่มากพอเพียง
- ง. ช่วยให้ผู้บุคคลมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล สิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จ ก็คือ การเรียนรู้ด้านจิตใจของบุคคลนั้นโดยแนวทางการพัฒนาจะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป เริ่มจากการให้ผู้บุคคลมีโอกาสรับรู้และสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝัง มีโอกาสในการตอบสนองต่อสิ่งที่สนใจ เห็นคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอและท้ายที่สุดก็คือการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

2.3 แนวคิดพฤติกรรมนิยม

2.3.1 ทฤษฎีตามแนวคิดพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมเชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป

2.3.2 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่า เราสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลได้ด้วยกระบวนการปรับพฤติกรรมโดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ตามขั้นตอนที่สำคัญดังนี้(สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2544 :392)

- 1) บ่งชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจนและมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้
- 2) ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ โดยตัวเสริมแรงที่นำมาใช้อาจเป็นตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำชมเชย ยกย่อง ให้ความสนใจ ให้เกียรติ ฯลฯ หรืออาจเป็นตัวเสริมแรงที่เป็นรางวัล สิ่งของหรือเบี้ย (Token) ที่สามารถนำมาแลกกับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรมต้องการหรืออาจจะให้แรงเสริมโดยการให้ทำกิจกรรมอื่นที่ชอบ ทั้งนี้ วิธีการเสริมแรงต้องเหมาะสมกับอายุของผู้รับการปรับพฤติกรรม
- 3) ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการปรับพฤติกรรม เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมทันทีในช่วงแรกๆ ของการปรับพฤติกรรม แต่เมื่อเวลา

ผ่านไประยะหนึ่ง การให้แรงเสริมควรจะเปลี่ยนเป็นแบบครั้งคราวเพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่อย่างถาวร

จากแนวคิดพฤติกรรมนิยม จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้นต้องกำหนดพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมที่จะพัฒนาให้ชัดเจน สามารถวัดและสังเกตได้ โดยวิธีการสำคัญในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดนี้คือ การปรับพฤติกรรมที่อาศัยตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

2.4 แนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์

2.4.1 ทฤษฎีตามแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายสาเหตุพฤติกรรมของบุคคลโดยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) และทฤษฎีต้นไม้อธิบายจริยธรรมมาเป็นกรอบในการกำหนดสาเหตุต่างๆ ของพฤติกรรม (ดวงเดือน พันธมนาวิน.2545 : 134) ซึ่งเชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลมีอย่างน้อย 4 สายหลัก ดังนี้ (ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2546 : 2)

1) สถานการณ์ หมายถึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่รอบตัวบุคคล เช่น ปทัสถานทางสังคม การสนับสนุนจากบุคคลรอบตัว เป็นต้น

2) จิตลักษณะเดิม เป็นจิตลักษณะหรือบุคลิกภาพที่ติดตัวมาหรืออาจเกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม เช่น สุขภาพจิต ประสบการณ์ทางสังคม สติปัญญา ค่านิยม เป็นต้น

3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์กับจิตลักษณะเดิม ซึ่งเรียกว่า ปฏิสัมพันธ์แบบกลไก (Mechanism Interaction)

4) จิตลักษณะตามสถานการณ์หรือที่เรียกว่าปฏิสัมพันธ์ภายในตน (Organismic Interaction) เช่น เจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือความเครียดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

ส่วนทฤษฎีต้นไม้อธิบายจริยธรรมนั้นมีฐานความคิดว่าพฤติกรรมต่างๆ ของคนดีและคนเก่านั้นก็เหมือนกับผลไม้บนต้น ซึ่งการที่จะทำให้ผลไม้บนต้นมีผลใหญ่และหวานอร่อย ลำต้นและรากของต้นต้องสมบูรณ์ โดยลำต้นของต้นไม้ก็เปรียบได้กับลักษณะทางจิตใจของบุคคล อันได้แก่

- ทศนคติ คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่กำลังศึกษา
- เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือการเห็นแก่ผู้อื่นมากกว่าการเห็นแก่ตนเอง
- ลักษณะมุ่งอนาคตสามารถคาดการณ์ไกลและควบคุมตนให้สอดคล้องได้อย่างเหมาะสม
- ความเชื่ออำนาจในตนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วต้องได้รับโทษ
- แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความมุ่งมั่นบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

ส่วนรากของต้นไม้จริยธรรมก็เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการ

- สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาดเหมาะสมกับอายุ
- ประสบการณ์ทางสังคมหมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
- สุขภาพจิตที่ดี คือ การมีความวิตกกังวลในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ ซึ่งลักษณะของบุคคลทั้ง 8 ประการนั้น ถ้าพิจารณาตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยมก็คือ จิตลักษณะเดิมที่ติดตัวมากับมนุษย์และจิตลักษณะตามสถานการณ์ซึ่งเป็นผลของจิตลักษณะเดิมของบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับลักษณะของสถานการณ์ปัจจุบันที่บุคคลประสบอยู่และเป็นสถานการณ์ที่เกิดพฤติกรรมเป้าหมายนั้นนั่นเอง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2537: 33, 2545 : 133-134)

2.4.1 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดนี้ พบว่า ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนานั้น นักพัฒนาจริยธรรมจะต้องตอบคำถามอย่างน้อย 3 ข้อ ต่อไปนี้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2537 : 30-31)

1) จะต้องพัฒนาอะไร การตอบคำถามข้อนี้ต้องไม่ใช่การตอบตามประสบการณ์ โดยไม่มีหลักฐานรับรองแต่จะต้องตอบคำถามโดยใช้ผลงานวิจัยและทฤษฎีที่ได้จากการวิเคราะห์สาเหตุต่างๆ ของพฤติกรรมมนุษย์มาประกอบการพิจารณา

2) จะพัฒนาโดยมีขั้นตอนอะไรบ้าง การดำเนินการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์นั้น จะต้องเริ่มตั้งแต่ลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลายประการก่อนที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการจะกำหนดว่าควรมีขั้นตอนอะไรบ้างนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ เนื่องจากความรู้ในเรื่องดังกล่าวจะช่วยให้สามารถกำหนดขั้นตอนการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลให้ได้ตรงตามธรรมชาติได้มากยิ่งขึ้น

3) จะพัฒนาอย่างไร เดิมวิธีการที่ใช้มากที่สุดคือ การพูดสั่งสอน แต่ในปัจจุบันวิธีการที่พบว่าได้ผลดีกว่าวิธีการอื่นๆ มักจะเป็นวิธีที่กำหนดจากทฤษฎีที่รัดกุมและมีการศึกษาวิจัยมาประกอบ แล้วนำคำตอบที่ได้มาประมวลเพื่อวางแผนและดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลต่อไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดกลุ่มจิตพฤติกรรมศาสตร์เชื่อว่า สาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์มาจากทั้งสาเหตุที่เป็นปัจจัยภายนอก อันได้แก่ สถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ และปัจจัยภายในจิตใจตัวบุคคลเอง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมและสถานการณ์ปัจจุบันที่บุคคลประสบอยู่ นอกจากนี้ ยังเห็นว่า การจะพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องอาศัยข้อมูลจากการวิจัยเป็นพื้นฐาน ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดของกลุ่มนี้

จึงมุ่งศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยมเพื่อค้นหาลักษณะหรือประเภทของบุคคลกลุ่มเสี่ยง (มีจิตลักษณะและ/หรือพฤติกรรมบางประการที่ด้อยกว่ากลุ่มประเภทอื่น) และศึกษาปัจจัยเชิงเหตุหรือสาเหตุต่างๆ ของจิตลักษณะหรือพฤติกรรมจริยธรรมที่ต้องการพัฒนา

2.5 แนวคิดสังคมวิทยา

2.5.1 ทฤษฎีตามแนวคิดสังคมวิทยา เป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษากระบวนการปฏิบัติสังสรรค์และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในกลุ่มและสังคม ซึ่งเชื่อว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และการประพฤติปฏิบัติต่างๆ จากการเรียนรู้นั้นจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรม บุคลิกภาพ ค่านิยม เจตคติ แรงจูงใจที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมของตน รวมทั้งได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา (Munn & Fernald ; & Fernald, 1969 ; Watson & Linggren.1979)

ตามแนวคิดทางสังคมวิทยาเห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูหรือการอบรมขัดเกลาสมาชิกของสังคมโดยครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคนมากที่สุด เพราะครอบครัวซึ่งมีพ่อแม่เป็นหลักมีอิทธิพลต่อชีวิตและพัฒนาการทุกด้านของเด็กมาก พ่อแม่มีบทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อ เจตคติ ค่านิยมและแบบแผนพฤติกรรมต่างๆ ให้แก่เด็กด้วยการเลี้ยงดู (งามตา วณิชานนท์.2534 : 122) รวมทั้งการถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรมทางศาสนาเป็นเบื้องต้นด้วย (เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม. 2528) องค์ประกอบที่ทำให้ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนจึงรวมถึงการอบรมเลี้ยงดูด้วยวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมและรายละเอียดในการอบรม พร่ำสอนถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรมให้แก่สมาชิกครอบครัวของตนเพื่อให้สมาชิกมีพฤติกรรมที่ดีเป็นที่ต้องการของสังคมนอกจากนี้การขัดเกลาทางสังคมยังเป็นการฝึกบุคคลให้มีส่วนร่วมในสังคม โดยสังคมเป็นผู้กำหนดให้บุคคลต้องปฏิบัติตามปทัสสถานและระเบียบของสังคม ลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนคือการกำหนดจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมไว้โดยมุ่งที่จะฝึกให้บุคคลมีการประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางที่สังคมยอมรับ ซึ่งบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมให้กับบุคคลได้แก่

1) พ่อ-แม่ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมโดยพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรของตนทั้งด้านร่างกายคือ สุขภาพอนามัยและการกินคืออยู่ดี และทางด้านจิตใจคือการปลูกฝังให้บุตรเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีทัศนคติและค่านิยมอันดีงาม อันจะทำให้บุตรเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ส่งผลให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน พ่อ-แม่ที่อาศัยอยู่ในเมืองจำนวนมากต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านทั้งสองฝ่าย จึงจำเป็นต้องนำบุตรของตนไปไว้ในสถานที่ได้รับเลี้ยงเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในวัยทารก บทบาทของพ่อ-แม่ในการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม จึงมีแนวโน้มที่จะถูกบดบังความสำคัญ โดยมีตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมอื่นๆ เข้ามามีบทบาททดแทน ได้แก่ ครู กลุ่มเพื่อน พระ และสื่อมวลชน ฯลฯ

2) ครูเมื่อเด็กเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการทักษะ และประสบการณ์ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต นอกจากนี้ จะมีการอบรมสั่งสอนในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนค่านิยมอันดีงามในสังคม เช่น ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญูกตเวที ความรับผิดชอบ ความมีน้ำใจ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในโรงเรียนนี้ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมขัดเกลาลักษณะนิสัยของนักเรียน และมีบทบาทในการเป็นตัวแทนให้แก่นักเรียนในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ

3) กลุ่มเพื่อน เมื่อบุคคลดำรงชีวิตอยู่ในสังคมก็จะมีกลุ่มเพื่อนที่อาจจะเป็นเพื่อนในวัยเดียวกันหรือเพื่อนต่างวัย ซึ่งกลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมให้กับบุคคลเช่นกัน โดยที่การขัดเกลาทางสังคมในกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อบุคคล 3 ประการด้วยกัน (Gecas.1981) ได้แก่

3.1) การขัดเกลาทางสังคมก่อให้เกิดผลที่สำคัญต่อการพัฒนาการและการสร้างอัตมโนภาพแห่งตนที่แตกต่างจากพ่อแม่ และครู

3.2) กลุ่มเพื่อนจะก่อให้เกิดโอกาสที่สำคัญในการฝึกหัดทักษะในการสวมบทบาทของบุคคล

3.3) กลุ่มเพื่อนจะเป็นกลวิธีในการเรียนรู้บทบาท และค่านิยมทางสังคมที่ผู้ใหญ่ไม่ต้องการสอน เช่น ความรู้เกี่ยวกับเพศ และการเบี่ยงเบนทางสังคม บุคคลจะเรียนรู้ได้จากกลุ่มเพื่อนสนิท เป็นต้น กล่าวได้ว่า การคบเพื่อนเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่งต่อจิตใจ

ของบุคคลในช่วงวัยรุ่น โดยเพื่อนจะทำให้บุคคลสามารถผ่อนคลายความเครียดในเรื่องต่างๆ ทั้งความเครียดในการเรียนและการทำงาน และบางครั้งทำให้เกิดพฤติกรรมการคล้อยตามกันซึ่งเป็นที่ทั้งในทางที่เป็นคุณและเป็นโทษ เช่น กลุ่มเพื่อนอาจเป็นผู้ประคับประคองจิตใจของวัยรุ่นในยามที่มีความทุกข์โดยการชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ แต่ในทางกลับกันกลุ่มเพื่อนอาจชักนำวัยรุ่นไปในทางเสื่อมถอย เช่น การชักจูงในมีการกระทำความผิดเป็นยาอาชญากร ดินยาเสพติดหรือ ติดการพนัน เป็นต้น ดังนั้น ควรมีการชี้แนะแนวทางในการเลือกคบเพื่อนอย่างเหมาะสม เพื่อที่จะให้ชักนำกันไปบนแนวทางที่เป็นประโยชน์

5. สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมไทย เนื่องจากเป็นเครือข่ายการสื่อสารที่ทันสมัยมากที่สุด ปัจจุบันสื่อประเภทต่างๆ สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น อิทธิพลของสื่อมวลชนต่อตัวบุคคลนั้น สามารถเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบโดยที่สื่อมวลชนมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคล ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมให้บุคคลสามารถเป็นผู้บริโภคสื่อที่มีคุณภาพ คือ สามารถรู้เท่าทัน รู้จักเลือกรับและรู้จักวิจารณ์สื่ออย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นทักษะที่จะทำให้บุคคลสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนได้มากขึ้น อันจะเป็นผลกระทบต่อสื่อมวลชนให้ต้องมีการพัฒนาตนเองให้นำเสนอในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ในที่สุด

2.5.2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดสังคมวิทยา สามารถทำได้หลายวิธี โดยสรุปมีดังต่อไปนี้ (งามตา วานิชานนท์. 2534 : 122; เพ็ญแข ประจันปัจฉิม. 2528; สุพัตรา สุภาพ. 2537: 59)

1) การอบรมเลี้ยงดูของพ่อ-แม่ ถือเป็นการบอกกล่าวอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรกระทำ ซึ่งวิธีการนี้ถือเป็นวิธีสำคัญที่จะช่วยพัฒนาโครงสร้างทางบุคลิกภาพและการพัฒนาทางด้านต่างๆ ของบุคคล

2) การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อ-แม่ถือเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่รู้ตัว กล่าวคือ บุคคลจะเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของพ่อ-แม่ และซึมซับเข้าไปในจิตใจจนหล่อหลอมมาเป็นบุคลิกภาพของบุคคล

3) การอบรมสั่งสอนจากครู ถือเป็นการชี้แนะแนวทางหรืออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเข้าสู่ปัญญา ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญซึ่งรับช่วงต่อจากพ่อ-แม่ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมขัดเกลาลักษณะนิสัยของนักเรียนและมีบทบาทในการเป็นตัวแบบให้แก่เด็กเรียนในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ

4) การอบรมสั่งสอนจากพระสงฆ์ ถือเป็น การช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยหลักคำสอนและการจัดกิจกรรมทางศาสนา

5) การเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน ถือเป็น การพัฒนาและสร้างอัตมโนภาพแห่งตนที่แตกต่างจากพ่อแม่ และครู เป็นการเปิดโอกาสที่สำคัญในการฝึกหัดทักษะในการสวมบทบาทของบุคคลและให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทและค่านิยมทางสังคมที่ผู้ใหญ่ไม่ต้องการสอน

6) การเรียนรู้จากสื่อมวลชน ถือเป็น การให้ตัวแบบที่สำคัญที่จะช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องพัฒนาเพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

จะเห็นได้ว่า แนวคิดสังคมวิทยาเชื่อว่ากระบวนการทางสังคมเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการจัดเวลาทางสังคม ได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน และสื่อมวลชน

2.6 กลุ่มแนวคิดทางศาสนา

2.6.1 ทฤษฎีตามแนวคิดทางศาสนา ศาสนาทุกศาสนาล้วนมีแนวคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกบุคคลด้านจิตสำนึก เจตคติ และส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกบุคคลในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น เมื่อนุญสามารถพัฒนาตนได้ก็สามารถช่วยตนเองได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสงบสุขและนำตนไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด ปัจจุบันศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลด้านต่างๆ ดังนี้ (ภัทรพร สิริกาญจน. 2536 : 127-129)

1) พัฒนาบุคคลด้านจิตสำนึกและเจตคติ หลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญและเป็นหลักในการกล่อมเกลากุศลให้มีความสำนึกและเจตคติที่ถูกต้องดีงาม เป็นเครื่องต่อต้านและกำจัด สัญชาตญาณใฝ่ต่ำของมนุษย์ทำให้มนุษย์ลดทอนกิเลสตัณหา ความเห็นแก่ตัวและการประทุษร้ายผู้อื่น ไม่เพียงแต่เท่านั้นศาสนายังส่งเสริมคุณธรรมของมนุษย์ในทางสร้างสรรค์ให้มนุษย์มีความรัก ความเมตตา ความเสียสละและความสงบเยือกเย็น ตลอดจนพร้อมที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และศาสนาอิสลามมีคำสอนที่ส่งเสริมจิตสำนึกและเจตคติของบุคคล เช่น คำสอนของท่านศาสนทูตมุฮัมมัดที่กล่าวตอนหนึ่งว่า “สามประการที่ให้ความปลอดภัย (แก่มนุษย์) คือ ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ^ﷻ ทั้งในที่ลับและที่เปิดเผย มีความยุติธรรมทั้งเวลาปกติและเวลาโกรธ และประหยัดทั้งเวลายากจนและเวลามั่งคั่ง เมื่อบุคคลมีพื้นฐานความคิดความเห็นถูกต้องและมีคุณธรรมในจิตแล้ว เขาย่อมกระทำตนเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

ส่วนในสังคมไทย พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนา ความเลื่อมใสศรัทธาในฐานะผู้ปฏิบัติชอบ จะเป็นปัจจัยชักนำให้ประชาชนสนใจฟังธรรมและปฏิบัติธรรม โดยที่หลักธรรมในพุทธศาสนามุ่งให้บุคคลพัฒนาตนเองก่อนไปพัฒนาผู้อื่น ซึ่งการพัฒนาตนเองต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตก่อนการพัฒนาวัตถุและเป็นรากฐานของการพัฒนาทางวัตถุไปด้วย จึงจะได้ประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริง หลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา ถือเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาบุคคลด้านจิตสำนึกและเจตคติ ซึ่งหลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา โดยมีทั้งระดับต้นและระดับสูง กล่าวคือ ระดับต้นศีล คือระเบียบวินัยที่บุคคลต้องถือปฏิบัติ คนที่ไม่มีระเบียบวินัยจะไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ ส่วนในระดับสูง ศีล คือความสามารถในการควบคุมกาย วาจา ใจให้สงบระงับจากกิเลสตัณหา สำหรับสมาธิ ในระดับต้นคือ การพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ ตั้งมั่นและปลอดโปร่งจนสามารถมองเห็นคำตอบของปัญหาและข้อขัดข้องต่างๆ ได้ นั่นคือ เกิดปัญญาในการแก้ไขข้อขัดข้องและเห็นโลกตามจริง ส่วนในระดับสูงสมาธิจะทำให้จิตสงบและเกิดปัญญาในการพบทางพ้นทุกข์ได้ นอกจากนี้ บุคคลที่พัฒนาตนเองได้ย่อมต้องเป็นคนที่รู้จักฟังตนเอง กระทำความเพียรและสร้างสรรค์ความดีด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถรับผิดชอบตนเองได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ”

ศาสนาคริสต์ก็มีหลักคำสอนที่ส่งเสริมให้บุคคลพัฒนาจิตสำนึกและเจตคติของตนให้ดีงาม เช่น คำสอนของพระเยซูที่ให้บุคคลหมกมุ่นเห็นแก่ตัวและมีความรักผู้อื่นตลอดจนเสียสละเพื่อผู้อื่น

2) พัฒนาบุคคลในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น พุทธศาสนามีหลักธรรมหลายข้อที่ส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นด้วยดี โดยมีหลักการว่าหากบุคคลคิดดีมีใจเป็นกุศลแล้ว ย่อมพูดดีและทำดี บุคคลผู้พัฒนาความคิดจิตใจของตนเองแล้วจึงเป็นผู้ดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้ บุคคลที่ดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ดีคือบุคคลผู้ไม่เห็นแก่ตัวและรู้จักทำตามหน้าที่ของตน มิใช่มุ่งกอบโกยเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของตนเอง รู้จักเสียสละและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้บุคคลอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดีมีอยู่หลายประการ เช่น หลักทศ 6 และสังคหวัตถุ 4 ฯลฯ โดยหลักทศ 6 สอนให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามหน้าที่และฐานะของตนให้เหมาะสม และหลักสังคหวัตถุ 4 สอนให้บุคคล

ปฏิบัติตนให้เป็นที่รักและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นต้น ส่วนศาสนาคริสต์และอิสลามก็มีหลักธรรมอันส่งเสริมการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น ศาสนาคริสต์มีหลักคำสอนเรื่องความรัก ศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนเรื่องศรัทธา 6 และปฏิบัติ 5 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนทางศาสนาเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักศึกษาที่ยึดถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆ เป็นบุคคลที่สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ ซึ่งการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมก็คือ การที่บุคคลเห็นความสำคัญและยอมรับในหลักการปฏิบัติตามหลักคำสอน และนำไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติ และการดำรงชีวิตในสังคมต่อไปซึ่งวิธีการที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลโดยอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาขึ้นอยู่กับหลักคำสอนของแต่ละศาสนาว่ามีสาระสำคัญและมี แนวทางการปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้นักศึกษาเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม

ดังได้กล่าวแล้วว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมมีหลากหลาย แต่ละกลุ่มจะมีความเชื่อพื้นฐานแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่แนวคิดและวิธีการในการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลที่ต่างกันด้วย กล่าวคือ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดซึ่งเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามขั้นและขั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจะพิจารณาถึงขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล ร่วมกับการพิจารณาความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคม ในขณะที่กลุ่มแนวคิดจิตพิสัยที่มุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล โดยมองว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ ดังนั้น การพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจึงมุ่งเน้นให้นักศึกษาสามารถที่จะปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยติดตัวส่วนแนวคิดพฤติกรรมนิยมให้ความสำคัญกับการให้แรงเสริม จึงนำการเสริมแรงมาใช้ในการปรับพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคล สำหรับแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์มุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคล โดยอาศัยข้อมูลจากงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจก็จะให้ความสำคัญกับวิธีการกำหนดพฤติกรรมที่จะพัฒนา รวมถึงขั้นตอนและวิธีการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบ ขณะเดียวกันในมุมมองของนักสังคมวิทยาจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาจริยธรรมของบุคคล โดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านตัวแทนทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ พ่อ-แม่ ครู เพื่อน และ สื่อมวลชน ส่วนการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลตามกลุ่มแนวคิดทางศาสนาเชื่อว่าหลักธรรมคำ

สอนต่างๆ ทางศาสนาสามารถนำมาปฏิบัติ เพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาค่านิยมและเจตคติที่ถูกต้องดีงามและสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลแล้วจะพบว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกัน

2.7 กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม (Ethical Development) คือกระบวนการในการปลูกฝังให้เกิดความเจริญงอกงามทางจริยธรรมแก่บุคคล ให้มีความประพฤติและปฏิบัติสอดคล้องกับหลักศีลธรรมอันดีงามทางศาสนา ซึ่งแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาจิตใจ (Spiritual development) อันเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกที่ดี จิตสำนึกที่รับผิดชอบและรู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำออกจากกัน ได้ด้วยตนเอง ให้เกิดขึ้นอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล โดยกระบวนการในการพัฒนาคุณธรรมมี 7 ขั้นตอน รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมี ดังต่อไปนี้ (จางค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2541:21-36)

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดตัวบุคคลและกลุ่มเป้าหมาย โดยทั่วไปก็คือ บุคคลที่มีปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรม กล่าวคือ เป็นกลุ่มบุคคลหรือตัวบุคคลซึ่งล่องลอยละเมิดบรรทัดฐานที่พึงปฏิบัติเป็นประจำบุคคลอื่นรู้สึกว่าเป็นคนมีปัญหาทางด้านความประพฤติ จะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมใหม่ให้เป็นผู้มีพฤติกรรมเป็นปกติเหมือนบุคคลปกติมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบ

สำหรับบุคคลผู้รู้ตนเองและยอมรับจุดบกพร่องทางคุณธรรม จริยธรรมของตนเอง กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถทางอารมณ์สูง มีวุฒิภาวะทางจิตใจและทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ยิ่ง โดยทั่วไป บุคคลมักชอบปฏิเสธจุดบกพร่องของตนเอง แม้ว่ามีคนอื่นชี้ให้เห็นหรือยืนยันด้วยพยานหลักฐานอื่นใดก็จะไม่ยอมรับ การที่บุคคลไม่ยอมรับตนเองว่ามีจุดบกพร่องทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทั้งระหว่างตนเองกับจิตสำนึกและระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น

ส่วนกลุ่มบุคคลอื่นที่แวดล้อมตนนั้นมีหลายระดับ ระดับที่ใกล้ชิดที่สุดคือ บุคคลในครอบครัวเดียวกัน เพื่อนสนิทในที่ทำงาน ระดับที่ห่างออกไปคือ บุคคลที่ตนเองเกี่ยวข้องกับด้วยเป็นครั้งคราว ตลอดจนบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับทั้งโดยอาชีพการงานและภารกิจใดๆ แต่เป็นบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันและขยายไปถึงบุคคลที่อยู่ในสังคมอื่นหรือในประเทศอื่นกลุ่มเป้าหมายนี้หากพิจารณาในแง่ปัญหาทางพฤติกรรมจะมี 4 ประเภท คือ

ประเภทแรก บุคคลที่มีความรู้ทางคุณธรรม จริยธรรมและมีความประพฤติตามหลักคุณธรรม จริยธรรมอย่างเคร่งครัด ไม่มีปัญหาทางพฤติกรรม กลุ่มนี้มีความพร้อมที่จะยอมรับสิ่งที่ดีและไม่มีปัญหาทางด้านจริยธรรม

ประเภทที่สอง บุคคลที่มีความรู้ทางคุณธรรม จริยธรรมแต่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรม ชอบฝ่าฝืน จัดเป็นผู้มีปัญหาทางพฤติกรรมจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข

ประเภทที่สาม บุคคลที่ไม่มีความรู้ทางคุณธรรม จริยธรรมแต่ปฏิบัติตามตัวอย่างและคำแนะนำของผู้รู้โดยเคร่งครัด เป็นกลุ่มไม่มีปัญหาทางพฤติกรรมมากนักแต่ถ้าได้รับการชักจูงในทางผิดจะก่อปัญหาทางพฤติกรรมได้

ประเภทสุดท้าย บุคคลที่มีความรู้ทางคุณธรรมจริยธรรมและไม่ยอมรับตัวอย่างที่ดีหรือคำแนะนำที่ดีจากผู้รู้ โดยล่วงละเมิดหลักการทางคุณธรรมจริยธรรมเป็นประจำจัดเป็นกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมมากที่สุด หากไม่รีบจัดการแก้ไขจะก่อปัญหาความเดือดร้อนแก่ส่วนรวม

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรมให้ชัดเจน ปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง สภาพการประพฤติปฏิบัติอันไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคม จำเป็นต้องรีบแก้ไขมิฉะนั้นจะนำความเดือดร้อนมาสู่ส่วนรวม ปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรมมีหลายระดับและมักจะเชื่อมโยงกับกลุ่มบุคคลเป้าหมายที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาอบรม และแก้ไขให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนว่า ปัญหาของคุณธรรม จริยธรรมคืออะไร มีลักษณะอย่างไรและมีผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างไร สาเหตุเกิดจากอะไร ข้อเท็จจริงเบื้องต้นเหล่านี้ต้องศึกษาออกมาให้เห็นชัดเจนก่อนจะวางแผนดำเนินการปลูกฝังอบรมคุณธรรม จริยธรรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยทั่วไปเป้าหมายของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมมักจะกำหนดไว้อย่างกว้างๆ เช่น

- เพื่อบรรลุถึงความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม เพื่อบรรลุถึงการมีพฤติกรรมอันเป็นที่ยอมรับของสังคม
- เพื่อบรรลุถึงรูปแบบบุคลิกภาพอันเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมเพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความคิดเห็น ความรู้สึกและการแสดงออกอันไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่ดีงามของสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมบัญญัติไว้

- เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานในองค์กรให้เป็นที่พึงปรารถนาแก่ทุกฝ่าย
- เพื่อปลูกฝังความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและการเสียสละให้บังเกิดแก่บุคลากรในองค์กร
- เพื่อลดระดับความตึงเครียดทางอารมณ์ และความไม่พึงพอใจในงานและในชีวิตของบุคลากรในองค์กรให้น้อยลง
- ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนกำหนดวิธีการและขั้นตอนการพัฒนา การวางแผนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งที่อยู่ในการวางแผนทางสังคม กล่าวคือ เป็นกระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ (International Process) ที่หมายรวมถึงการศึกษาอย่างลึกซึ้ง การอภิปราย และการตกลงร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยผู้คนจำนวนมากเห็นด้วยว่าอะไรเป็นสิ่งที่เหมาะสมดีงามสำหรับสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์ การประพฤติปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ กำหนดวิธีการที่นำมาปฏิบัติคือ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่กลุ่มเป้าหมาย ให้มีความรู้ในวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำลังดำเนินอยู่อย่างชัดเจนและมีความพร้อมที่จะปฏิบัติตาม โดยสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่มบุคคลหรือในองค์กรที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการพัฒนา นอกจากนี้ การมีหลักฐานวิชาการสนับสนุนว่าวิธีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่นำมาใช้นั้นเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับผ่านการค้นคว้าทดลองจนทำให้ทราบว่าสามารถพัฒนาคุณลักษณะนั้นๆ ได้จริงก็เป็นสิ่งหนึ่งที่จะประกันได้ว่าการพัฒนานั้นจะสามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2530: 131-135) เช่น การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมให้ลดความเห็นแก่ตัวและเห็นแก่พวกพ้อง และเพิ่มพูนความสำคัญของส่วนรวม สังคมประเทศชาติ และมนุษยชาติ มีวิธีการที่ผ่านการค้นคว้าทดลองว่าสามารถพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าวได้หลายวิธี อาทิ การใช้บทเรียนด้วยตนเอง (โกศล มีคุณ. 2524) การอภิปรายกลุ่ม(สกล เทียงแท้. 2524) การแสดงบทบาทเพื่อรับทราบเหตุผลที่สูงกว่าที่ตนใช้อยู่เดิมหนึ่งขั้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524) การพัฒนาพร้อมกับให้ความรู้ (Jodoin; & Sampson. 1982) การพัฒนาบรรยากาศทางสังคมให้มีความยุติธรรมและเสมอภาค (Kohlberg. 1976) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการตามขั้นตอนที่วางไว้ ได้แก่ขั้นตอนดำเนินการดำเนินการ และหลังดำเนินการ โดย

ขั้นตอนดำเนินการ เป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แสวงหาความร่วมมือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงทางอารมณ์โดยไม่หวั่นไหวไปกับกระแสต่อต้าน แสวงหาแหล่งสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ กำหนดเวลา สถานที่ที่ดำเนินการ บันทึกพฤติกรรมของกลุ่มประชากรรวมทั้งความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อใช้เปรียบเทียบในการประเมินผลหลังดำเนินการผ่านพ้นไปแล้ว

ขั้นตอนดำเนินการ คือ สร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน ดูแลเอาใจใส่ต่อทุกคนด้วยความรัก ความเมตตาและความปรารถนาดีต่อกันและกัน ควบคุมจัดการให้การดำเนินงานเป็นไปตามโครงการอย่างจริงจัง หมั่นสอบถามและทบทวนกิจกรรมที่ดำเนินไปแต่ละวันตลอดเวลา เสียงสะท้อนกลับในเชิงลบแม้แต่เพียงเล็กน้อยก็จะต้องให้ความสำคัญที่สุด

ขั้นตอนหลังดำเนินการ จะเป็นการวิเคราะห์ผล และประเมินผลของการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ผลและประเมินผลของการดำเนินการ การวิเคราะห์ผล (Analysis) คือ การตรวจสอบผลอย่างละเอียดถี่ถ้วน (Comprehensive Examination) ตรวจสอบข้อดีและข้อด้อยของโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางความก้าวหน้าของโครงการ กระบวนการวิเคราะห์ผลของโครงการที่ได้ดำเนินไปแล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคลหรือองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับโครงการใดๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพื่อทราบถึงความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายว่ามีความพึงพอใจกับโครงการที่ได้ดำเนินไปแล้วมากน้อยเพียงใดและมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างทำให้ผู้อยู่ในโครงการไม่ได้รับความพึงพอใจ รวมทั้งความคิดเห็นต่างๆ

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เป็นการสรุปผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่ดำเนินการผ่านไปแล้ว เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการนำเสนอถึงกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องพิจารณาถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เป็นฐานความคิดในการพัฒนา เนื้อหาของคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการจะพัฒนาและกลุ่มบุคคลเป้าหมายที่ต้องการจะพัฒนาร่วมด้วย

2.8 การจัดฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

การฝึกอบรมเป็นวิธีการหนึ่งที่ยิมนำมาใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยเทคนิคการฝึกอบรมถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะและเจตคติให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้มากที่สุดในเวลาที่กำหนด ช่วยกระตุ้นให้ผู้รับการอบรมเกิดความ ต้องการที่จะเรียนรู้มากขึ้น ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย กระตือรือร้นและช่วยให้ผู้รับการอบรมได้รับ ประสพการณ์จริงหรือได้รับประสพการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและช่วยให้การ ฝึกอบรมบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนด โดยดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524: 63-67) ได้รวบรวมการ ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมของบุคคลไว้ ดังต่อไปนี้

4.1 การให้ความรู้ขั้นสูงขั้น เป็นวิธีการที่จะฝึกให้เด็กได้พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมจาก ขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง โดยใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้หนึ่งขั้นเพื่อให้เด็กได้ความรู้ สูงขึ้นกว่าที่ตนมีอยู่ ทั้งนี้ นักจิตวิทยามีความเชื่อว่า เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่แล้วจะนำมา เปรียบเทียบกับเหตุผลที่มีอยู่เดิม การเปรียบเทียบนี้ เด็กจะเกิดการเรียนรู้ที่ขัดแย้งกันหรือที่เรียกว่า เกิดความไม่สมดุลทางความคิดขึ้นใหม่ ซึ่งจะทำให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้น ของตนที่ใช้อยู่เดิม

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พบว่า มีผู้ศึกษาไว้ใน หลากหลายแนวทางด้วยกัน เช่น โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลของการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมจริยธรรมของครู กลุ่ม ตัวอย่างเป็นครู อาจารย์ที่สอน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ราชบุรี ในปี พ.ศ. 2539 – 2541 ซึ่งมีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับที่สามารถพัฒนาได้ จำนวน 300 คน เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม 100 เปรอร์เซ็นต์ และกลุ่มฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม 50 เปรอร์เซ็นต์ สำหรับกลุ่มควบคุมมี 1 กลุ่ม เป็น กลุ่มที่ไม่ได้ฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรมเลย (ฝึกอย่างอื่นแทน)

กิจกรรมที่ใช้ในการฝึกกลุ่มทดลอง ประกอบด้วยแผนการฝึกอบรมเหตุผลเชิง จริยธรรม จำนวน 8 แผน บทเรียนโดยตนเอง วิดีทัศน์ และกิจกรรมอื่นๆ โดยแผนการฝึกที่ 1 และ 2 มุ่งพัฒนาหลักการทำตามผลประโยชน์ส่วนตนสู่หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ แผนการ ฝึกที่ 3 และ 4 มุ่งพัฒนาจากหลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบสู่หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม

แผนการฝึกที่ 5, 6, 7 และ 8 มุ่งพัฒนาจากหลักการทำตามหน้าที่ทางสังคมสู่หลักการยึดความถูกต้องชอบธรรมหรือประสิทธิภาพของงานตามอุดมคติอันเป็นสากล ซึ่งผู้รับการฝึกในกลุ่ม 100 เปอร์เซนต์จะได้รับการฝึก 8 แผน ส่วนกลุ่ม 50 เปอร์เซนต์จะได้รับการฝึก 4 แผน

ผลการวิจัยพบว่า ทั้งสองกลุ่มมีเหตุผลเชิงจริยธรรมที่วัดทันทีหลังฝึกและที่วัด 3 เดือนหลังฝึก รวมทั้งพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมที่วัดเฉพาะ 3 เดือนหลังฝึก สูงกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้ การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม 100 เปอร์เซนต์ ทำให้ผู้รับการฝึกมีเจตคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่วัดทันทีหลังฝึกและที่วัด 3 เดือนหลังฝึก รวมทั้งจริยธรรมทั่วไปที่วัดเฉพาะ 3 เดือนหลังฝึก สูงกว่ากลุ่มควบคุม และพบว่าครูอาจารย์ที่ได้รับผลดีในระยะยาว คือ 1) ครูอาจารย์อายุน้อยซึ่งได้รับผลดีจากการฝึก 100 เปอร์เซนต์ 2) ครูอาจารย์ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำซึ่งได้รับการฝึก 100 เปอร์เซนต์ หรือ 50 เปอร์เซนต์ 3) ครูอาจารย์ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงซึ่งมีเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังฝึกสูงและได้รับการฝึก 100 เปอร์เซนต์ หรือ 50 เปอร์เซนต์ และพบว่าจิตลักษณะใหม่ 2 ประการ คือ เหตุผลเชิงจริยธรรมและเจตคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับจิตลักษณะเดิม 7 ประการ คือ การมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ค่านิยมในอาชีพ ความใกล้ชิดศาสนาและเจตคติต่ออาชีพครู ร่วมกันมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของครู อาจารย์ผู้รับการฝึกอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ แสวง ทวีคุณ นภาพร โชติสุดแสนห์ และณรงค์ศักดิ์ บุญยมาลิก (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลของการพัฒนาจิตและทักษะต่อพฤติกรรมการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนของครูกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 429 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรกได้รับการฝึกทั้งจิตลักษณะ (เหตุผลเชิงจริยธรรมและความเชื่ออำนาจในตน) และได้รับการฝึกทักษะการปลูกฝังวินัยของนักเรียน กลุ่มที่สอง ได้รับการฝึกจิตลักษณะอย่างเดียว กลุ่มที่สาม ได้รับการฝึกทักษะการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนอย่างเดียว และกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึกจิตลักษณะและทักษะการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนแต่ได้รับการฝึกอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยชุดฝึกจิตลักษณะ ประกอบด้วยการฝึก 2 ด้าน คือ การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม และการฝึกความเชื่ออำนาจในตน และชุดฝึกทักษะการปลูกฝังวินัย

ผลการวิจัยค้นพบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก การฝึกจิตลักษณะและการฝึกทักษะการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนในกลุ่มครูเพศชายและกลุ่มครูที่มีอายุราชการน้อยกว่า 17 ปี คือ ครูที่ได้รับการฝึกจิตลักษณะเป็นผู้ที่มีความเชื่ออำนาจในตนและมีความพร้อมที่จะปลูกฝังวินัยแก่นักเรียนซึ่งวัดทันทีหลังการฝึกอบรม และเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติต่อนักเรียนแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลและทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมที่วัดหลังฝึกอบรม 1 เดือน มากกว่าครูที่ไม่ได้รับการฝึกจิตลักษณะ ส่วนครูที่ได้รับการฝึกทักษะการปลูกฝังวินัยแก่นักเรียน เมื่อวัดจิตลักษณะทันที

หลังการฝึกอบรม พบว่า เป็นผู้ที่มิมีเหตุผลเชิงจริยธรรม ความเชื่ออำนาจในตน และพร้อมที่จะปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน และเมื่อวัดจิตลักษณะและพฤติกรรมหลังการฝึกอบรม 1 เดือน พบว่า เป็นผู้ที่มิมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรม ความเชื่อในการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน พฤติกรรมการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียนและการปฏิบัติต่อนักเรียนแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลมากกว่าครูที่ไม่ได้รับการฝึกทักษะการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน

ประการที่สอง ครูที่ได้รับการฝึกทักษะการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียนเป็นผู้ที่มีพฤติกรรม การปลุกฝังวินัยแก่นักเรียนและการปฏิบัติต่อนักเรียนแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลสูงกว่าครูที่ไม่ได้รับการฝึกทักษะการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการมาก หากได้รับการฝึกทักษะการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียนและการปฏิบัติต่อนักเรียนแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลสูงกว่าครูที่ไม่ได้รับการฝึกทักษะการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน ซึ่งผลเช่นนี้ไม่ปรากฏในครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการน้อย

ประการที่สาม สามารถทำนายพฤติกรรมการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรม ความเชื่อในการปลุกฝังวินัยแก่นักเรียนและการปฏิบัติต่อนักเรียนแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลในกลุ่มรวมได้ 23.7% - 34.7% โดยมี ตัวทำนายที่สำคัญ 5 อันดับแรก คือ ความพร้อมที่จะปลุกฝังวินัยแก่นักเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน เหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติที่ดีต่อโครงการ

สำหรับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษา พบว่า สุดใจ บุญอารีย์ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลการฝึกความสามารถด้านการรู้คิดและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อทัศนคติต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมรวม 4 กลุ่ม โดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกการรู้คิด ฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม และฝึกควบทั้งสองกิจกรรม ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการฝึกคอมพิวเตอร์

ผลการวิจัยมี 4 ประการ คือ ประการแรก เมื่อวัดทันทีหลังการฝึกพบว่า การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ผลดีต่อทัศนคติต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนมากกว่าการฝึกการรู้คิด แต่เมื่อวัดหลังการฝึก 6 เดือน พบผลกลับกัน ประการที่สอง เมื่อเปรียบเทียบผลการฝึกควบกับการไม่ฝึกทั้งสองด้าน พบผล 2 ประการ คือ 1) เมื่อวัดทันทีหลังการฝึกพบผลดีต่อเหตุผลเชิงจริยธรรมในนักศึกษา 2 ประเภท คือ นักศึกษาที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมเดิมและการหยั่งลึกทางสังคมเดิมต่ำในคนเดียวกัน และนักศึกษาหญิงที่มีทัศนคติต่อพฤติกรรมจริยธรรมเดิมดีมาก 2) เมื่อวัดทันทีหลังการฝึกพบผลดีต่อทัศนคติต่อพฤติกรรมจริยธรรมในนักศึกษาชั้นปีที่ 3 แต่เมื่อวัดหลังการฝึก 6 เดือนได้พบผลกลับกัน ประการที่สาม นักศึกษาที่ได้รับผลดีที่สุดในการฝึกทั้งสองด้าน คือ นักศึกษาหญิงที่

ได้รับการฝึกมีคะแนนสูงกว่าผู้ไม่ได้รับการฝึกอย่างชัดเจนในการวัดทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว ประการที่สี่ตัวทำนายสำคัญของเหตุผลเชิงจริยธรรมมี 4 ตัว ได้แก่ การรู้คิดทั้งสูงและต่ำ เพศหญิง สุขภาพจิตที่ดี และการหยั่งลึกทางสังคมสูง ซึ่งสามารถร่วมกันทำนายได้ถึงร้อยละ 50.6 ส่วนตัวทำนายที่สอดคล้องต่อพฤติกรรมจริยธรรมที่สำคัญมี 3 ตัว คือ การหยั่งลึกทางสังคมสูง เพศหญิง และ สุขภาพจิตที่ดี ซึ่งสามารถร่วมกันทำนายจิตลักษณะดังกล่าวได้ถึงร้อยละ 57.9

ในการฝึกอบรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการจัดโปรแกรมทางการศึกษาที่เรียกว่าโปรแกรมการอบรมคุณธรรม (Character education) ซึ่งเป็นโปรแกรมทางการศึกษาที่มุ่งลดพฤติกรรมรุนแรงของเด็กตั้งแต่ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นโปรแกรมที่ช่วยเสริมสร้างจริยธรรม ความรับผิดชอบและการเอาใจใส่ของนักเรียน โดยการเป็นแบบอย่างและสอนคุณธรรมจริยธรรมที่ดึงผ่านค่านิยมสากลที่คนทั้งหลายใช้ร่วมกัน โปรแกรมนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในโรงเรียนของรัฐตั้งแต่ปี 1990 ซึ่งจากการสังเคราะห์งานวิจัย (Meta - Analysis) ของเบิร์ก (Berg, 2003) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 - 2002 พบว่าโปรแกรมการอบรมคุณธรรมส่งผลต่อพฤติกรรมและความรู้ของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าขนาดอิทธิพล (effect size) เท่ากับ 0.4 และ 0.2 ตามลำดับ นอกจากนี้ทอมสัน (Thomson, 2004) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโปรแกรมการอบรมคุณธรรมในโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า วัฒนธรรมของโรงเรียน ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน และความรับผิดชอบของครู เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โปรแกรมดังกล่าวประสบความสำเร็จ

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพของแมคโดนัลด์ (McDonald, 2002) ที่ทำการศึกษากับครู 11 คน ที่มีประสบการณ์จากการนำโปรแกรมการอบรมคุณธรรมมาใช้ในโรงเรียน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์การรับรู้ของครูเหล่านี้ว่าโปรแกรมนี้มีผลต่อนักเรียนอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความเชื่อว่าโปรแกรมนี้เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างนักเรียนในทางที่ดีและการเป็นแบบอย่างที่ดีของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โปรแกรมดังกล่าวประสบความสำเร็จ โดยโปรแกรมจะมีประสิทธิผลมากขึ้นเมื่อสอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาของนักเรียน

นอกจากนี้ยังพบว่า โปรแกรมการอบรมคุณธรรมยังช่วยลดการลาออกของนักเรียนได้ (Kokolis, 2004) และจากการสำรวจการรับรู้ของผู้บริหารต่อผลของโปรแกรมการอบรมคุณธรรมของนักเรียนในรัฐโอลาบามา ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า โปรแกรมนี้ส่งผลดีต่อบรรยากาศภายในโรงเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนร่วมด้วย (Baker, 2004)

สำหรับการฝึกพัฒนาคุณธรรมและความซื่อสัตย์ของประชาชนในสหรัฐอเมริกา นั้น พบว่า มีการจัดโปรแกรมการศึกษาเพื่อพัฒนาความซื่อสัตย์ของประชาชน (A Faith-based correctional Education Program) ภายใต้โครงการเรียนรู้ชีวิต (Life Learning Program: LLP) ซึ่งในการพัฒนา จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการพัฒนาความซื่อสัตย์ โดยเนื้อหาในการฝึกอบรมจะเน้น เกี่ยวกับการให้ตัวแบบที่ดี การพัฒนาความเชื่อ บุคลิกภาพและการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับความ ซื่อสัตย์ ส่วนที่สองเป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล โดยเนื้อหาที่ใช้ในการฝึกอบรม จะเน้นให้ประชาชนได้ตระหนักในหน้าที่และรับผิดชอบตนเองและสังคม รวมถึงการส่งเสริม ความสามารถในการรู้คิดด้านจริยธรรมให้กับประชาชนร่วมด้วย

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นแล้วยังพบว่า สถาบันอุดมศึกษาในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนา องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมโดยสะท้อนออกมาในรูปของผลงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอันมีรูปแบบการวิจัยที่หลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์งานวิจัย ปริญญาโทและวิทยานิพนธ์ของนิสิต นักศึกษาระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตจาก สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ที่ทำการวิจัยในระหว่างปี พ.ศ. 2543 - 2547 จำนวน 65 เรื่อง สรุปได้ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของแต่ละกลุ่มบุคคล

รูปแบบที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ใช้ วิธีการสอนแบบต่างๆ กลุ่มที่ 2 ใช้การจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ และกลุ่มที่ 3 ใช้หลักสูตร ฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 วิธีการสอนที่ช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ บุคคลในด้านความรับผิดชอบ ได้แก่ การสอนด้วยชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้โดยใช้การเรียน แบบร่วมมือ การสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม การสอนแบบรายบุคคล การสอนแบบบูรณาการ การ สอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค เอส ที เอ ดี (STAD) การสอนโดยใช้แบบเรียนโมดูล ซึ่งงานวิจัย ส่วนใหญ่พบว่า วิธีการสอนดังกล่าวสามารถพัฒนาความรับผิดชอบของบุคคลได้มากกว่าการสอน ตามคู่มือครู วิธีการสอนต่างๆ นี้นำมาใช้ในกลุ่มบุคคลที่เป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ยกเว้น การสอนโดยใช้แบบเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม การสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม การสอนแบบ รายบุคคล ที่ใช้กับกลุ่มบุคคลที่เป็นนักเรียนในระดับประถมศึกษา

กลุ่มที่ 2 การจัดกิจกรรมที่ช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล ได้แก่ กิจกรรมเล่านิทานหนังสือภาพ กิจกรรมฟังความสัมพันธ์ของเรื่องตามแนวทฤษฎีมนุษยนิยมใหม่ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การใช้ภาพยนตร์ประกอบการเล่นนิทาน การเรียนรู้แบบสตอรีไลน์ การ

ใช้กรณีตัวอย่าง การใช้กิจกรรมพัฒนาความร่วมมือรู้สึก การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ การใช้กระบวนการกลุ่ม การจัดประสบการณ์ดนตรีตามแนวคาร์ล ออร์ฟ การจัดกิจกรรมโครงการคนดีศรีสุพรรณและการปรึกษากลุ่ม ซึ่งจะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลในด้านความมีวินัยในตนเอง พัฒนาพฤติกรรมเอื้อเพื่อ พฤติกรรมด้านความเสียสละ และพัฒนาด้านสามัคคี และเมื่อจำแนกการจัดกิจกรรมตามกลุ่มบุคคล พบว่า ในกลุ่มเด็กปฐมวัย กิจกรรมที่เหมาะสมในการนำมาใช้ ได้แก่ กิจกรรมเล่านิทานหนังสือภาพและการจัดประสบการณ์ดนตรีตามแนวคาร์ล ออร์ฟ ในกลุ่มเด็กประถมศึกษา ได้แก่ การสอนโดยใช้เทคนิคผสมผสาน การฝึกจิตลักษณะกระบวนการกลุ่ม การใช้ภาพยกระดับประกอบการเล่านิทาน การใช้หนังสือการ์ตูนตัวแบบ การใช้กิจกรรมพัฒนาความร่วมมือรู้สึกและการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ ในกลุ่มเด็กมัธยมศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้แบบสตอรีไลน์ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมฝังความสัมพันธ์ของเรื่องตามแนวทฤษฎีมนุษยนิยมใหม่ กิจกรรมกลุ่มหลากหลาย กิจกรรมแนะแนว กระบวนการกลุ่มและการใช้กรณีตัวอย่าง

กลุ่มที่ 3 การใช้หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นเพื่อช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล พบว่า มี 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับครูมัธยมศึกษา หลักสูตรฝึกอบรมความรู้เรื่องการพัฒนาจิตเบื้องต้นสำหรับเยาวชน และหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์สำหรับนักศึกษาวารสารศาสตร์

ประเด็นที่สอง กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล

กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล พบว่า กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาความมีวินัยของบุคคลในด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณาและความซื่อสัตย์ ได้แก่ การใช้กระบวนการกิจกรรมกลุ่มและการเรียนแบบร่วมมือ การใช้กระบวนการปรึกษากลุ่ม การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวทฤษฎีเผชิญความจริงด้วยวิธี WDEF (Want Doing Evaluate Plan) การใช้กระบวนการกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การใช้กระบวนการของการเรียนระบบ 4 MAT และกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลในแต่ละด้านนั้น โดยภาพรวมสามารถแบ่งเป็น 5 ชั้น คือ 1) ชั้นนำ เป็นการปูพื้นฐานบุคคลให้มีความพร้อมในการร่วมกิจกรรมหรือการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา 2) ชั้นกิจกรรม เป็นชั้นตอนที่บุคคลได้เรียนรู้ คิดและลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่เตรียมไว้ได้อย่างอิสระและรู้สึกสบาย

ใจขณะร่วมกิจกรรม เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่จะสามารถนำมาอภิปรายและวิเคราะห์ได้ในภายหลัง 3) ขั้นการวิเคราะห์และอภิปราย เป็นการให้บุคคลได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น วิเคราะห์พฤติกรรมต่างๆและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรมที่จัดขึ้น 4) ขั้นสรุปและประยุกต์ เป็นขั้นของการสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมจนเกิดความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในชีวิตจริง และ 5) ขั้นประเมินผล เป็นการประเมินผลเพื่อดูว่ากิจกรรมที่จัดสามารถช่วยให้บุคคลบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

ประเด็นที่สามกระบวนการปรับพฤติกรรมตามแนวทางจิตวิทยา

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล โดยผ่านกระบวนการปรับพฤติกรรมตามแนวทางจิตวิทยา ได้แก่ การปรับพฤติกรรมทางปัญญาที่มีต่อความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษา โปรแกรมการเสนอตัวแบบต่อลักษณะนิสัยทางจริยธรรมด้านระเบียบวินัย โปรแกรมการใช้เบียร์รลดการต่อพฤติกรรมการมีวินัย โปรแกรมการฝึกความฉลาดทางอารมณ์พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การปรับพฤติกรรมทางปัญญาเพื่อเสริมสร้างวินัยในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติควบคู่กับการควบคุมตนเองที่มีต่อความมีวินัยในการใช้ห้องสมุดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การปรับพฤติกรรมตามแนวทางจิตวิทยาต่างๆ นี้ มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยของบุคคล โดยมีกระบวนการในการปรับพฤติกรรมที่สำคัญ 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง ระยะเส้นฐาน (Baseline) เป็นระยะที่ทำการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการพัฒนาก่อนดำเนินการปรับพฤติกรรมเพื่อศึกษาแนวโน้มพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ระยะที่สองคือ ระยะทดลอง (Treatment) เป็นระยะที่ดำเนินการปรับพฤติกรรมโดยใช้เทคนิคต่างๆ ในการพัฒนา ซึ่งเทคนิคที่จะนำมาใช้ในขั้นตอนนี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับคุณลักษณะของบุคคลและพฤติกรรมเป้าหมาย โดยวิธีการที่นิยมนำมาใช้ในการปรับพฤติกรรมมีหลายเทคนิควิธี เช่น เทคนิคการตั้งเป้าหมาย การจินตภาพ การพูดกับตนเองในทางที่ดี การดูตัวแบบทั้งที่เป็นตัวแบบจริงและ/หรือตัวแบบในวิดีโอ การให้แรงเสริม เทคนิคการเตือนตนเอง เทคนิคการรับรู้อารมณ์ตนเองและการยั้งคิด เทคนิคการควบคุมตนเองโดยคิดอยู่กับปัจจุบัน การสร้างจินตนาการและการคิดในแง่บวก เป็นต้น ระยะที่สาม ระยะติดตามผล (Follow up) เป็นระยะที่ทำการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการปรับพฤติกรรมหลังสิ้นสุดการทดลองเพื่อติดตามความคงทนของโปรแกรมการปรับพฤติกรรม

ประเด็นที่สี่ สถานการณ์ทางสังคม จิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์

สถานการณ์ทางสังคม จิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์ สามารถร่วมกันอธิบายพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลได้ เนื่องจากการที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร อย่างนั้น มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยหลัก 2 ประการ ประการที่หนึ่ง ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ลักษณะทางจิตใจของบุคคล เช่น เจตคติ บุคลิกภาพ แรงจูงใจ เป็นต้น ประการที่สอง ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม สถานการณ์ที่เอื้อหรือขัดขวาง เป็นต้น

ประเด็นที่ห้า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลด้าน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความเมตตากรุณา ความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความเกรงใจ ความมีวินัยในตนเอง ความประหยัดและการดำเนินชีวิตตามอริยมรรค คือ การขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัวซึ่งถือเป็นการหล่อหลอมหรือการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว อันมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของบุคคลทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจมากที่สุด โดยรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของบุคคลมากที่สุด คือ การอบรมเลี้ยงดูที่มีพื้นฐานมาจากการให้ความรัก การให้เหตุผลแก่เด็ก การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล

ประเด็นที่หก อิทธิพลของพ่อแม่ เพื่อน ครู พระ และ สื่อมวลชน

การอบรมเลี้ยงดูและการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อ แม่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุตร โดยการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อ แม่จะมีผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย และการประหยัด อดออม และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ เจตคติและแบบความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง โดยพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อบุตรทั้งทางตรง (การอบรมเลี้ยงดู) และทางอ้อม (การเป็นแบบอย่างที่ดี) อย่างไรก็ตาม การเป็นแบบอย่างของพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลโดยเฉพาะในช่วงวัยเด็ก ส่วนอิทธิพลของเพื่อนจะส่งผลต่อพฤติกรรม คุณธรรมจริยธรรม คือ การที่บุคคลคบเพื่อนที่มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้ความช่วยเหลือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข คอยแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ จะช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม สำหรับอิทธิพลของครูจะส่งผลต่อพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยเฉพาะความเป็นกัลยาณมิตรของครู อันได้แก่ ความเป็นที่รัก

นำเคารพ น่ายกย่อง คอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี พร้อมทั้งรับฟังและสามารถชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ รวมถึงเป็นผู้ชี้แนะหรืออำนวยความสะดวกช่วยให้ผู้เรียนดำเนินเข้าสู่ปัญญาล้วนอภินิหารของพระ พบว่า พระจะช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยการเผยแพร่หลักคำสอนและการจัดกิจกรรมทางศาสนา เนื่องจากพระเป็นผู้มี ศีลาจารวัตรอันอันงดงามเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้บุคคลยอมรับฟังคำสอนจากพระด้วยความตั้งใจและเต็มใจ สำหรับสื่อมวลชน ได้แก่ อภินิหารของละครโทรทัศน์ พบว่า การเป็นตัวแบบของตัวละครในโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล

ประเด็นที่เจ็ด หลักคำสอนทางศาสนา

หลักคำสอนทางศาสนาที่ช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลที่สำคัญ ได้แก่ หลักอริยสัจ หลักโยนิโสมนสิการ หลักไตรสิกขา หลักธรรมสัจจนาและหลักพรหมวิหาร 4 โดยหลักคำสอนดังกล่าวนี้จะเน้นการพัฒนากระบวนการคิดของบุคคล กล่าวคือ เป็นการสอนให้บุคคลคิดได้อย่างถูกต้อง รู้จักคิดหรือคิดเป็น ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะความคิดเป็นหัวหน้าที่ชี้นำและควบคุมให้บุคคลปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่นๆ ทั้งหมด ซึ่งหลักคำสอนเหล่านี้จะถูกนำไปประยุกต์ใช้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ การนำไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล ส่วนลักษณะที่สอง คือ การนำไปใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา โดยการนำไปประยุกต์ใช้ทั้ง 2 บทบาทนั้น จะเน้นถึงการนำเนื้อหาและวิธีการคิดของหลักธรรมนั้นๆ ไปเชื่อมโยงกับพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาหรือเสริมสร้างให้เกิดขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในเรื่องบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาใช้วิธีการวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative research) และในเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการเก็บข้อมูลซึ่งในบทนี้เป็น การนำเสนอวิธีการการวิจัยซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. รูปแบบการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ซึ่งมีวิธีการวิจัยดังกล่าวจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคืออิหม่ามตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลามพ.ศ2540 .ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาด้วยมีจำนวน 626 คนจาก 13 อำเภอ

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คืออิหม่ามในจังหวัดนครราชสีมาด้วยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของYamane มีการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ ($\alpha = 0.05$) มีผลดังต่อไปนี้

$$\text{สูตรของYamane} = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนหน่วยประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

สามารถจะแทนค่าสูตรได้ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{626}{1 + 626(.05)} \\ &= \frac{626}{2.565} \\ &= 244.05 \end{aligned}$$

ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างมี 245 คน

เมื่อได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างแล้วผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่าง 2 ครั้งดังต่อไปนี้

1. เป็นการสุ่มแบบเชิงชั้นตามอัตราส่วน (Proportional stratified sampling) โดยเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในจังหวัดนครราชสีมา มี 13 อำเภอซึ่งสามารถจำแนกตามตารางดังต่อไปนี้ใช้สูตรของการสุ่มแบบเชิงชั้นตามอัตราส่วน (คณัชไชโยธาและสุวิทย์จำปา, 2549 : 33) สูตรดังนี้มีสูตร $\frac{n \times x}{N}$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

x = ประชากรแต่ละกลุ่ม

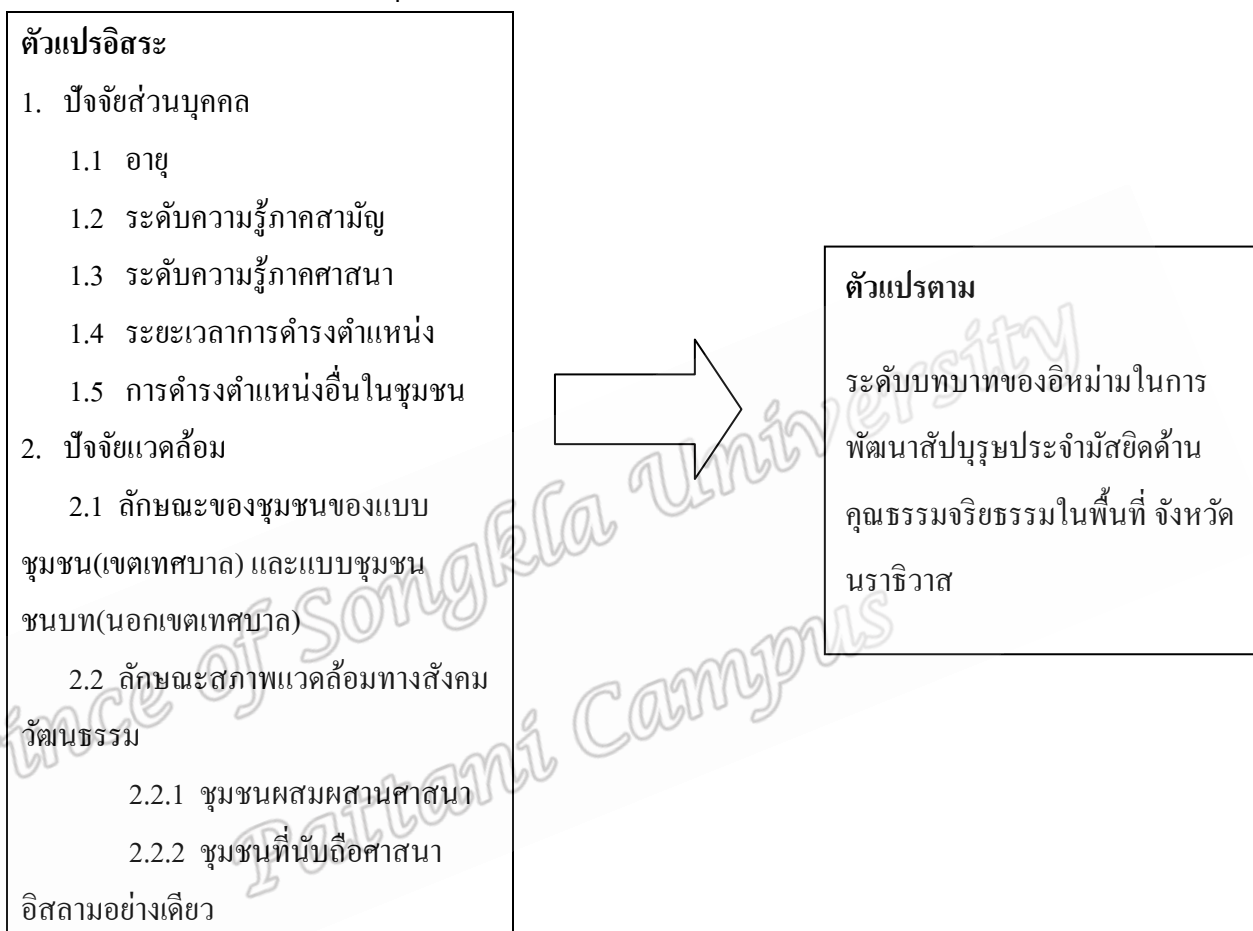
N = ประชากรทั้งหมด

อำเภอ	จำนวนประชากร แต่ละอำเภอ	การคำนวณหา อัตราส่วน	ขั้นตาม อัตราส่วน	กลุ่มตัวอย่าง
เมือง	68	$\frac{245 \times 68}{626}$	26.61	27
ระแงะ	85	$\frac{245 \times 85}{626}$	33.26	33
ซึ้ง	49	$\frac{245 \times 49}{626}$	19.17	19
ศรีสาคร	44	$\frac{245 \times 44}{626}$	17.22	17
ศรีสาคร	78	$\frac{245 \times 78}{626}$	30.52	31
บาเจาะ	49	$\frac{245 \times 49}{626}$	19.17	19
สุโหงปาดี	44	$\frac{245 \times 44}{626}$	17.22	17
สุโหงโกถลก	30	$\frac{245 \times 30}{626}$	11.74	12
สุคีริน	24	$\frac{245 \times 24}{626}$	9.39	9
แว้ง	50	$\frac{245 \times 50}{626}$	19.56	20
ตากใบ	35	$\frac{245 \times 35}{626}$	13.69	14
จะแนะ	37	$\frac{245 \times 37}{626}$	14.48	14
เจาะไอร้อง	33	$\frac{245 \times 33}{626}$	91.12	13
รวม	626	-	86.244	245

ภาพประกอบที่ 3 การจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามแบบการสุ่มเชิงชั้นตามอัตราส่วน

3.2 รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีกรอบการวิจัยดังนี้ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงการกรอบการดำเนินการวิจัยบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม(Questionnaire) สำหรับอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาสซึ่งมีแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ทั้งโครงสร้างทั้งหมด 3 ตอนมีดังต่อไปนี้

แบบสอบถาม(Questionnaire)

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปที่ลักษณะคำถามแบบสำรวจรายการ(Checklist)โดยให้เลือกตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงของอิหม่ามมีจำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสโดยมีทั้งหมด 35 ข้อ

มีลักษณะคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) โดยมี 5 ระดับคือมากที่สุดมากปานกลางน้อยและน้อยที่สุด

มากที่สุด	หมายถึง	มีบทบาทมากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5
มาก	หมายถึง	มีบทบาทมาก	มีค่าเท่ากับ	4
ปานกลาง	หมายถึง	มีบทบาทปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3
น้อย	หมายถึง	มีบทบาทน้อย	มีค่าเท่ากับ	2
น้อยที่สุด	หมายถึง	มีบทบาทน้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไขมีจำนวน 2 ข้อ

3.3.1 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ซึ่งเป็นแบบสอบถามเรื่องบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือในการวิจัยดังต่อไปนี้

3.3.1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามในการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างโครงสร้างในการทำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง

3.3.1.2 ศึกษารูปแบบและวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัยในครั้งนี้

3.3.1.3 สร้างแบบสอบถามและแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาชุมชนซึ่งให้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมในด้านบทบาทของอิหม่ามซึ่งมี 3 ตอนดังต่อไปนี้

ก. เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม

ข. เป็นแบบสอบถามบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ค. เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไข

3.3.3.4 นำแบบสอบถามที่จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3.3.3.5 นำแบบสอบถามให้กับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อให้มีการตรวจสอบและพิจารณาแล้วมาปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เสนอแนะไว้

3.3.3.6 นำแบบสอบถามให้กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3.3.3.7 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขที่เป็นฉบับสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้แล้ว

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.4.1 ขอนหนังสือการแนะนำตัวผู้วิจัยเพื่อเป็นการอนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจากหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ถึงคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครราชสีมาและอิหม่ามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมจากคำตอบแบบสอบถามทั้งหมดเพื่อนำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์กลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้

3.4.2. ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากอิหม่ามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนราธิวาสด้วยตัวของผู้วิจัยเอง

3.4.3. นำข้อมูลจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างมาประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติโดยการดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.5.1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของอิหม่ามวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่และหาค่าร้อยละ

3.5.2 ข้อมูลที่เกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาชุมชนวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยค่าร้อยละและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.5.3 ข้อมูลที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาตำบลบูรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่า F-test และค่า t-test

3.5.4 ข้อมูลที่เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาตำบลบูรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมวิเคราะห์เนื้อหาและหาค่าความถี่

3.5.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติดังต่อไปนี้

3.5.5.1 สถิติในการวัดคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย

ก. การหาความเชื่อมั่น(Reliability) ของแบบสอบถามโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient)ของครอนบาค (Cronbach) (สรชัยพิศาลบุตร, 2552 : 195-196) โดยใช้สูตรดังนี้

$$(\alpha) = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum_{i=1}^k s_i^2}{s_i^2} \right]$$

เมื่อ α แทน แทนค่าความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม

k แทน แทนจำนวนคำถามในแบบสอบถาม

แต่ละคำถาม s_i^2 แทน แทนความแปรปรวนของคะแนนใน

ทุกคำถาม s_i^2 แทน แทนความแปรปรวนของคะแนนใน

3.5.5.2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณมีดังนี้

ก. ค่าร้อยละ (Percentage) โดยใช้สูตร

$$\text{Percentage (\%)} = \left[\frac{f}{n} \right] \times 100$$

เมื่อ f แทนความถี่ของรายการนั้นทั้งหมด

n แทนความถี่ทั้งหมด

ข. ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) โดยใช้สูตร(ชูศรีวงษ์รัตน์,2549:105)

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{N}$$

เมื่อ \bar{X} แทนค่าเฉลี่ย

$\sum x$ แทนผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทนจำนวน

ค. ค่าที (t- test) โดยใช้สูตร(วิรัตน์ ชรรมาภรณ์,2551: 218)

$$t = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2) - (\mu_1 - \mu_2)}{\sqrt{\frac{(n_1-1)s_1^2 + (n_2-1)s_2^2}{n_1+n_2-2} \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าสถิติทดสอบที
	\bar{x}	แทน	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
	μ	แทน	ค่าเฉลี่ยที่ตั้งเป็นสมมติฐาน
	S	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง
	n	แทน	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ง. ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) (Standard Deriation) โดยใช้สูตร(ชูศรี วงศ์รัตน์,2549:106)

$$S.D. = \sqrt{\frac{N\sum x^2 - (\sum x)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ $S.D.$ แทนค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum x^2$ แทนคะแนนแต่ละตัว

$(\sum x)^2$ แทนผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง

N แทนจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

จ. ค่าเอฟ(F-test)โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว(One-way ANOVA)ใช้สูตร(วิรัตน์ธรรมภรณ์,2552:129)

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F แทน ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)

MS_b แทน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_w แทน ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

จ. เมื่อพบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีการ LSD (The Least Significant Difference Method) (วิรัตน์ ธรรมากรณ์, 2551 : 259)

$$LSD = t_{\alpha/2}(df) \sqrt{MS_w \left(\frac{1}{n_i} + \frac{1}{n_j} \right)}$$

เมื่อ $LSD = t_{\alpha/2}(df)$ แทน ค่าวิกฤตจากตารางที่แบบสองทางที่ $df = N - k$

MS_w แทน ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

n_i, n_j แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่นำมา

เปรียบเทียบ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากอิหม่ามทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 245 คน ซึ่งในบทนี้จะนำเสนอข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างต่างๆ ที่ได้เก็บรวบรวมจากการที่ได้ส่งแบบสอบถามไปจำนวน 245 ชุด ได้คืนทั้งหมด 245 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามทั้งหมด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 5 ตอน ตามลักษณะของข้อมูลดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม

ตอนที่ 2 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบบทบาทด้านศาสนา บทบาทด้านการศึกษา และบทบาทด้านการบริหารงานของอิหม่าม ตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงาน ลักษณะชุมชน ลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคม

ตอนที่ 5 ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลผลการวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลผลการวิจัย (วัน เดชพิชัย, 2535 : 531-532) ดังต่อไปนี้

4.51-5.00	หมายถึง	มีบทบาทมากที่สุด
3.51-4.50	หมายถึง	มีบทบาทมาก
2.51-3.50	หมายถึง	มีบทบาทปานกลาง
1.51-2.50	หมายถึง	มีบทบาทน้อย
1.00-1.50	หมายถึง	มีบทบาทน้อยที่สุด

อักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังต่อไปนี้

n	แทน	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	การแจกแจงแบบ t
F	แทน	การแจกแจงแบบ F

4.1 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นอิหม่าม 245 คน จาก 13 อำเภอ ใน จังหวัดนราธิวาส จำแนกตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงาน ลักษณะชุมชน ลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคมโดยการหาค่าความถี่ และร้อยละ ปรากฏรายละเอียดดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

คุณลักษณะของอิหม่าม	จำนวน (n)	ร้อยละ
1. อายุ		
30-40 ปี	19	7.8
41-50 ปี	63	25.7
51-60 ปี	90	36.7
61 ปีขึ้นไป	73	29.8
รวม	245	100.0

2. การศึกษาในภาคสามัญ

ไม่ได้เรียน	21	8.6
ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า	134	54.7
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	76	31.0
ปริญญาตรี	7	2.9
สูงกว่าปริญญาตรี	2	0.8
อื่นๆ(ระบุ).....	5	2.0
รวม	245	100.0

3. การศึกษาในภาคศาสนา

อิมติคาลัย	4	1.6
มุตาวัสติญะฮะฮุ	31	12.7
ฆานาวิย	74	30.2
กุลลียะฮุ	22	9.0
สถาบันปอเนาะ.....	110	44.9
อื่นๆ(ระบุ).....	4	1.6
รวม	245	100.0

4. ระยะเวลาในการดำรง

ตำแหน่ง		
1-10 ปี	108	44.1
11-20 ปี	85	34.7
21 ปีขึ้นไป	52	21.2
รวม	245	100.0

5.ลักษณะชุมชน	จำนวน (n)	ร้อยละ
เขตชนบท	162	66.12
เขตเทศบาล	83	33.88
รวม	245	100.0

6.ลักษณะสภาพแวดล้อม ทางสังคม	จำนวน (n)	ร้อยละ
ชุมชนมุสลิม	201	82.04

ชุมชนผสมผสาน	44	17.96
รวม	245	100.0

จากตาราง 1 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. อายุพบว่าอิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 รองลงมาคืออายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 29.8 และอิหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 7.8

2. การศึกษาในภาคสามัญพบว่าอิหม่ามมีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 54.7 รองลงมามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 และอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.8

3. การศึกษาในภาคศาสนาพบว่าอิหม่ามมีระดับการศึกษาจากสถาบันปอเนาะมีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 44.9 รองลงมา มีระดับการศึกษาในระดับยานาวิย มีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 และมีระดับการศึกษาในระดับอับตาดิอัย์และอื่นๆมีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 4 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 1.6

4.ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งพบว่าอิหม่ามได้ดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 รองลงมา ได้ดำรงตำแหน่ง 11-20 ปี มีจำนวน 85 คิดเป็นร้อยละ 34.7 และอิหม่ามได้ดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1

5.ลักษณะชุมชนของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาสพบว่าลักษณะชุมชนเขตชนบทมีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 162 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 66.12 และเขตชุมชนเทศบาลมีจำนวน 83 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 33.88

6.ลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคมพบว่าลักษณะชุมชนมุสลิมมีมากที่สุดมีจำนวน 201 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 82.04 และที่เป็นชุมชนแบบผสมผสานศาสนามีจำนวน 44 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 18.96

ดังนั้น ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามมีอายุ 51-60 ปีมากที่สุด มีระดับการศึกษาสายสามัญประถมศึกษาหรือเทียบเท่ามากที่สุด มีระดับการศึกษาศาสนาจากสถาบันปอเนาะมากที่สุด ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง 1-10 ปีมากที่สุด มีลักษณะชุมชนเป็นชุมชนชนบทมากที่สุด และเป็นชุมชนที่เป็นชุมชนมุสลิมมากที่สุด

4.2 ตอนที่ 2 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม

การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงาน	จำนวน(น)	ร้อยละ
1. การจัดทำแผนการในการทำงาน		
ไม่ปฏิบัติ	182	74.3
ปฏิบัติ	63	25.7
รวม	245	100.0
2. การประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด		
ไม่ปฏิบัติ	74	30.2
ปฏิบัติ	171	69.8
รวม	245	100.0
3. การเปิดโอกาสให้สัปบุรุษมีส่วนร่วมในการทำงาน		
ไม่ปฏิบัติ	70	28.6
ปฏิบัติ	175	71.4
รวม	245	100.0

4. การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ		
ไม่ปฏิบัติ	133	54.3
ปฏิบัติ	112	45.7
รวม	245	100.0
5. การประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน		
ไม่ปฏิบัติ	215	87.8
ปฏิบัติ	30	12.2
รวม	245	100.0

จากตาราง 2 ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอหิมา่ม

1. การจัดทำแผนการในการทำงานพบว่าอหิมา่มไม่ได้จัดทำแผนการในการทำงาน มีจำนวน 182 คน คิดเป็นร้อยละ 74.3 และอหิมา่มได้จัดทำแผนการในการทำงานมีจำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7
2. มีการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดพบว่าอหิมา่มได้มีการประชุมระหว่างลูกบ้านกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 69.8 และอหิมา่มไม่ได้ประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2
3. การเปิดโอกาสให้สัปบุรุษมีส่วนร่วมในการทำงานพบว่าอหิมา่มได้เปิดโอกาสให้สัปบุรุษมีส่วนร่วมในการทำงาน มีจำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 71.4 และอหิมา่มไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงาน มีจำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6
4. การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ พบว่าอหิมา่มไม่ได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ มีจำนวน

133 คน คิดเป็นร้อยละ 54.3 และได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ มีจำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 45.7

5. การประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน พบว่าอิหม่ามไม่ได้ประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน มีจำนวน 215 คน คิดเป็นร้อยละ 87.8 และอิหม่ามได้ประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชนมีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 12.2

ดังนั้น ส่วนใหญ่การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่ามเกี่ยวกับการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานได้ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการจัดทำแผนการในการทำงาน การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับประชาชนและการประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชนส่วนใหญ่อิหม่ามไม่ได้ปฏิบัติ

4.3 ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอิหม่าม ซึ่งมีบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส โดยวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกเป็นรายชื่อ โดยหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส ที่จำแนกรายชื่อ และโดยรวม

ข้อที่	บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับ บทบาท
1	ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำการละหมาดทั้ง 5 เวลา	4.2000	.86176	มาก
2	ท่านได้จัดหาบุคคลอ่านคุฏบะห์ในวันศุกร์เรื่องคุณธรรม จริยธรรม	3.8980	1.03316	มาก
3	ท่านได้ออกเยี่ยมเยียนเพื่อสอบถามปัญหาต่างๆ ในเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม	3.4776	.88040	ปานกลาง

4	ท่านเป็นผู้ใกล้ชิดในข้อพิพาทต่างๆ ในชุมชน	3.5102	.96076	มาก
5	ท่านประสาสัมพันธ์เรื่องความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม	4.0980	.91805	มาก
6	ท่านให้มีการอบรมคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนใน ชุมชน	3.8000	1.09993	มาก
7	ท่านได้มีหน้าที่ในการจัดทำพิธีการแต่งงานตามหลัก ศาสนา	4.2367	.89687	มาก
8	ท่านได้ให้คำปรึกษาในเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม	3.9918	.97507	มาก
9	ท่านได้มีหน้าที่ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม	4.3510	.85845	มาก
10	ท่านได้แบ่งมรดกของผู้ที่เสียชีวิตต่อญาติที่ได้รับสิทธิใน มรดก	3.5306	1.07318	มาก
11	ท่านได้ให้คำปรึกษาในเรื่องการแบ่งมรดก	3.5510	1.00125	มาก
12	ท่านจัดกิจกรรมละศีลอดที่มีสยิดในเดือนรอมฎอน	4.3469	.79833	มาก
13	ท่านจัดกิจกรรมอติกาฟในเดือนรอมฎอน	4.2571	.92062	มาก
14	ท่านได้เก็บชะกาตในชุมชนของท่านเสมอ	4.1755	.89957	มาก
15	ท่านจัดจ่ายชะกาตให้กับบุคคลที่มีสิทธิ์รับชะกาต	4.1755	.89957	มาก
รวม		3.9839	.59124	มาก

จากตาราง 3 พบว่า ระดับบทบาทด้านบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำ
มัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.9839$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
พบว่า อิหม่ามมีบทบาทที่เกี่ยวกับการมีหน้าที่ในการจัดทำพิธีงานศพตามหลักศาสนาอยู่ในระดับ

มาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด ($\bar{X} = 4.3510$) รองลงมา มีบทบาทในการจัดกิจกรรมละศีลอดที่มัสยิดในเดือนรอมฎอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.3469$) และบทบาทที่เกี่ยวกับการออกเยี่ยมเยียน เพื่อสอบถามปัญหาต่างๆ ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ($\bar{X} = 3.4776$)

ข้อที่	บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ บทบาท
16	ท่านส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านศาสนาและสามัญในชุมชน	4.0612	.77903	มาก
17	ท่านได้จัดหางบประมาณสนับสนุนในการศึกษาในชุมชน	3.3429	.96920	ปานกลาง
18	ท่านได้จัดแหล่งเรียนรู้ในมัสยิดเช่นห้องสมุด หนังสือต่างๆ เป็นต้น	3.5510	.86511	มาก
19	ท่านมีหน้าที่เป็นผู้สอนที่มัสยิดประจำชุมชน	3.8122	1.03100	มาก
20	ท่านได้จัดทำห้องสมุดประจำชุมชน	3.6082	1.03303	มาก
21	ท่านได้จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมให้สัปปุรุษ	3.5143	1.03860	มาก
22	ท่านได้จัดการเรียนอัล-กุรอานในแบบกিরออาตี ในชุมชน	2.9469	1.19135	ปานกลาง
23	ท่านได้จัดกิจกรรมเรียนรู้ในการออกควะหะห์ประจำเดือน	3.6327	1.02217	มาก
24	ท่านเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษาของโรงเรียนตาดีกา	3.4694	1.16826	ปานกลาง
25	ท่านได้จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม	2.5143	1.17208	ปานกลาง
26	ท่านได้เป็นผู้สอนในโรงเรียนตาดีกา	2.8653	1.22567	ปานกลาง

27	ท่านได้จัดการศึกษาสำหรับเด็กในช่วงประถมศึกษาใน รูปแบบโรงเรียนตาดีกา	3.4735	1.21648	ปานกลาง
28	ท่านเข้าใจบทบาทหน้าที่ของมัชยิตต่อชุมชนอย่างชัดเจน	3.2490	1.26720	ปานกลาง
29	ท่านได้วิพากษ์บรรยายในเรื่องศาสนาเป็นประจำ	3.7592	1.04566	มาก
30	ท่านมีการแนะนำการศึกษาต่อสำหรับชุมชน	3.5837	1.07034	มาก
31	ในการบริหารงานมัชยิตของท่านได้มีการประชุมทุก สัปดาห์	2.5143	1.17208	ปานกลาง
32	ท่านมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการมัชยิต	2.5143	1.17208	ปานกลาง
33	ท่านมีการแบ่งหน้าที่ในการบริหารงานของคณะกรรมการ มัชยิตอย่างชัดเจน	2.8653	1.22567	ปานกลาง
34	ท่านสามารถนำนโยบายของคณะกรรมการบริหารมัชยิต มาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม	3.4735	1.21648	ปานกลาง
35	การบริหารงานในด้านต่างๆท่านได้มีการติดตามผลทุก ครั้ง	3.2390	1.25720	ปานกลาง
รวม		3.4256	.66104	ปานกลาง

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัชยิต ด้านส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม (ตอนที่ 2) ที่จำแนกรายข้อ และโดยรวม

จากตาราง 4 พบว่า ระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัชยิต ด้านส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.4256$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอิหม่ามมีบทบาทที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านศาสนาและสามัญใน

ชุมชนอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด ($\bar{X} = 4.0612$) รองลงมา มีบทบาทในการเป็นผู้สอนที่มีสยิดอยู่ในระดับมาก

($\bar{X} = 3.8122$) และบทบาทที่เกี่ยวกับการจัดทำห้องสมุดประจำชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ($\bar{X} = 2.5143$)

4.4 ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรม จริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา ตามตัวแปร

ตาราง 5 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามอายุ

บทบาทของอิหม่าม	แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD
							คู่ที่ต่างกัน
บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	4.457	3	1.486	5.153	.002	(1,3),(1,4),(2,4)
	ภายในกลุ่ม	69.482	241	.288			
	รวม	73.939	244				

หมายเหตุ (1) 30-40 ปี (2) 41-50 ปี (3) 51-60 ปี (4) 61 ปีขึ้นไป

จากตาราง 5 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามอายุ พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนบทบาทในด้านการบริหาร ไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า อีหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอีหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และอีหม่ามที่มีอายุ 41-50 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอีหม่ามที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อีหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีบทบาทในด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมน้อยกว่าอีหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตาราง 6 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอีหม่ามตาม จำแนกตามการศึกษาสายสามัญ

บทบาทของอีหม่าม	แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD คู่ที่ต่างกัน
บทบาทอีหม่ามในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	2.849	5	.570	1.386	.230	-
	ภายในกลุ่ม	98.259	239	.411			
	รวม	101.108	244				

จากตาราง 6 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอีหม่ามที่จำแนกตามการศึกษาสายสามัญ พบว่า บทบาทโดยรวมของอีหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อีหม่ามมีบทบาทในด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 7 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอีหม่ามตาม จำแนกตามการศึกษาสายศาสนา

บทบาทของอีหม่าม	แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD คู่ที่ต่างกัน
-----------------	------------------	----------------	-----	-------------	---	------	-------------------

บทบาทอิหม่ามในการ พัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	3.427	5	.685	2.323	.044	-
	ภายในกลุ่ม	70.512	239	.295			
	รวม	73.939	244				

หมายเหตุ (1) อิบติคาลัย (2) มุตาวัสสิฎะฮ์ (3) ซานาวีย์ (4) กุลลียะฮ์ (5) สถาบันปอเนาะ
(6) อื่นๆ.... (ระบุ)

จากตาราง 7 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตาม
การศึกษาสายศาสนา พบว่า บทบาทบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของ
อิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 8 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามลักษณะชุมชน

บทบาทของอิหม่าม	แหล่งความ แปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD คู่ที่ต่างกัน
บทบาทอิหม่ามในการ พัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	1.393	4	.348	1.152	.333	-
	ภายในกลุ่ม	72.546	240	.302			
	รวม	73.939	244				

จากตาราง 8 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะชุมชน พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทที่ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 9 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคม

บทบาทของอิหม่าม	แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD
							คู่ที่ต่างกัน
บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	.746	3	.249	.819	.484	-
	ภายในกลุ่ม	73.193	241	.304			
	รวม	73.939	244				

จากตาราง 9 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะสภาพสังคม พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทที่ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 10 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามตาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง

บทบาทของอิหม่าม	แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	d f	Mean Square	F	Sig.	LSD
							คู่ที่ต่างกัน
บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม	ระหว่างกลุ่ม	3.121	2	1.560	5.332	.005	

ภายในกลุ่ม	70.818	242	.293
รวม	73.939	244	

หมายเหตุ (1) 1-10 ปี (2) 11-20 ปี (3) 21 ปีขึ้นไป

จากตาราง 10 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า อิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไป

4.5 ตอนที่ 5 ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไข จากแบบสอบถามอิหม่ามทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดนครราชสีมา ที่ได้ส่งแบบสอบถามไปจำนวน 245 ชุด ได้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขในจำนวน 104 ชุด คิดเป็นร้อยละ 42.44 ของแบบสอบถามทั้งหมด มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

ตาราง 11 ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในพัฒนาสถาบันบรูษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

ข้อที่	ปัญหาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม	ความถี่
1	ส่วนใหญ่ชาวบ้านขาดการเรียนรู้ในด้านศาสนาจึงทำให้ในชุมชนได้มีการแบ่งกลุ่ม แบ่งพวกต่าง ๆ อย่างเช่น กลุ่มเก่า กลุ่มใหม่ และกลุ่มคะวะห์ จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจในเรื่องศาสนาระหว่างกัน และบางกลุ่มที่พยายามที่แยกองค์ความรู้ระหว่างโลกกับอาคีเราะห์ด้วย	23

⁹ อาคีเราะห์ หมายถึง วันสุดท้ายของสรรพสิ่งในโลก

2. ชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เห็นถึงความสำคัญในด้านความรู้เกี่ยวกับศาสนาถึงแม้ว่า
ได้เชิญโต๊ะครู (บาบอ) มาให้ความรู้ก็ตาม 20
3. ภายในชุมชนทำตัวอย่างที่ไม่เหมาะสมให้กับบุตรหลานในชุมชนดูเป็นตัวอย่าง
อย่างเช่น การพูดจาที่ไม่เหมาะสม การเล่นเกมพนัน การจัดงานดนตรี การดัดยา
เสพติดและการดื่มสิ่งมีเมา (ใบกระท่อม) 13
4. ในเมื่อมีการเสียชีวิตของมุสลิมะห์¹⁰ จะไม่มีตัวแทนจากฝ่ายมุสลิมะห์ที่จะทำ
หน้าที่อาบน้ำศพให้กับมุสลิมะห์ที่เสียชีวิต 2
5. ชาวบ้านไม่ปฏิบัติและไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา อย่างเช่น การแต่งกาย
ของมุสลิม และมุสลิมะห์ การใช้โทรศัพท์ในทางที่ผิด การอยู่ร่วมกันระหว่างชาย
หญิง สองต่อสองที่ยังไม่ได้แต่งงาน ไม่ละหมาด และไม่ถือศีลอดในเดือน
รอมฎอน เป็นต้น 22
6. ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มักไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการไปละหมาด
ญุมอะ¹¹ ที่มีสยิดสักเท่าไร 18
7. ในชุมชนขาดการส่งเสริมและขาดโต๊ะครู (บาบอ) ในการที่จะสอนเกี่ยวกับ
ศาสนา อย่างเช่น การสอนกีตาบ การสอนอัล-กุรอาน เป็นต้น 13
8. คณะกรรมการประจำมัสยิดไม่ให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา 8
9. คณะกรรมการอิหม่ามประจำมัสยิด ขาดงบประมาณในการจะจัดกิจกรรมในด้าน
เกี่ยวกับการให้ความรู้ในด้านศาสนา 3
10. ครอบครัวบางรายถือว่าการศึกษาเป็นหน้าที่ของผู้สอนหรือผู้ที่ให้ความรู้แต่เพียง
ผู้เดียวจึงไม่สนใจว่าลูกของตนเองจะไปถึง โรงเรียนหรือการเรียนเป็นอย่างไร 17

¹⁰ มุสลิมะห์ หมายถึง ผู้หญิงที่นับถือศาสนาอิสลาม

¹¹ ละหมาดญุมอะห์ หมายถึง การละหมาดร่วมที่มีสยิด

บ้าง ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนเป็นแหล่งรากฐานที่จะสร้างลูกของเขาให้เป็นคนที่ดีและมีคุณภาพของสังคม

- 11 บางครอบครัวไม่ค่อยให้ความสำคัญและไม่ได้เห็นคุณค่าของการศึกษาของลูกของตนเอง 13
- 12 บางครอบครัวมีแนวความคิดว่าถ้าเรียนในด้านศาสนาจะหางานทำได้ยาก จึงไม่ค่อยสนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษาในด้านศาสนาแต่จะมุ่งส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาในด้านสามัญเพียงทางเดียวเพื่อหางานทำในอนาคต 11
- 13 ชุมชนไม่เห็นความสำคัญ ขาดการส่งเสริมการศึกษาและขาดการจัดการศึกษาในชุมชน อย่างเช่น การจัดการสอนกิตาบ การบรรยายธรรม การสอนอัล-กุรอาน และการไปรับฟังที่บาบอได้สอนเกี่ยวกับศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น 17
- 14 ในโรงเรียนคาทอลิกมีบุคลากรครูไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เรียนอยู่ จึงทำให้การสอนนักเรียนไม่ทั่วถึง ทำให้ผู้เรียนขาดคุณภาพ 15
- 15 พื้นที่บริเวณของโรงเรียนคาทอลิกคับแคบมีห้องเรียนไม่เพียงพอกับจำนวนของนักเรียน จึงต้องให้นักเรียนเรียนร่วมกัน 11
- 16 ในชุมชนไม่มีโรงเรียนคาทอลิก ทำให้เด็ก ๆ ในชุมชนต้องไปเรียนคาทอลิกในหมู่บ้านอื่น 7
- 17 อีหม่ามขาดในการพูดคุยกับชุมชน ว่าได้มีปัญหาและความต้องการของชุมชนมีอะไรบ้าง ทำให้การตัดสินใจของอีหม่ามในการทำงานในกรณีต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 10
- 18 อีหม่ามและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ไม่มีความรู้พื้นฐานในการบริหาร ขาดทักษะ และขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด 9

- 19 อีหม่ามมีความขัดแย้งกับผู้นำในชุมชน ทำให้การบริหารจัดการในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทำได้ไม่เต็มที่ 9
- 20 เนื่องจากอีหม่ามมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในชีวิตประจำวัน อีหม่ามต้องทำงานเพื่อหารายได้ จึงไม่มีเวลาพอที่จะบริหารจัดการในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดได้ 3
- 21 ในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการทำงานและขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและกับองค์กรอื่นๆ ด้วย 14
- 22 ทางรัฐไม่มีการสนับสนุนในด้านงบประมาณ และค่าตอบแทนสำหรับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ทำให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการที่ดึงดูดให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่างๆ 13
- 23 ในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีความขัดแย้งและขาดความสามัคคีในการบริหารงานในชุมชน 9
- 24 ในชุมชนมีความคิดหลากหลาย แตกต่างกันมาก ทำให้การบริหารงานไม่ได้รับความร่วมมือสักเท่าไร 8
- 25 ในการเลือกคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ผู้ที่ไม่มีความรู้ในด้านศาสนา แข่งกันอยากจะเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด 6
- 26 คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดไม่มีสถานที่ ที่เหมาะสมในการทำงาน อย่างเช่น ห้องทำงานของอีหม่าม ห้องประชุม และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการทำงาน เป็นต้น 3

จากตารางที่ 11 พบว่าปัญหาเกี่ยวกับบทบาทอีหม่ามในการพัฒนาสถาบันชุมชนประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมของอีหม่ามในจังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

พบว่า ส่วนใหญ่สัปบุรุษ ขาดการเรียนรู้ในด้านศาสนาจึงทำให้ในชุมชนได้มีการแบ่งกลุ่มแบ่งพวกต่าง ๆ อย่างเช่น กลุ่มเก่า กลุ่มใหม่ และกลุ่มดะวะห์ จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจในเรื่องศาสนาระหว่างกัน และบางกลุ่มที่พยายามที่แยกองค์ความรู้ระหว่างโลกกับอาคีเราะห์ด้วย ในด้านการปฏิบัติในทางของศาสนา พบว่า ชาวบ้านไม่ปฏิบัติและไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา อย่างเช่น การแต่งกายของมุสลิม และมุสลิมะห์ การใช้โทรศัพท์ในทางที่ผิด การอยู่ร่วมกันระหว่างชาย หญิง สองต่อสองที่อย่างไม่ได้แต่งงาน ไม่ละหมาด และไม่ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นต้น และ ในด้านการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา พบว่า ในชุมชนขาดการส่งเสริมและขาดโต๊ะครู (บาบอ) ในการที่จะสอนเกี่ยวกับศาสนา อย่างเช่น การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน เป็นต้น

ครอบครัวบางรายถือว่าการศึกษาคือหน้าที่ของผู้สอนหรือผู้ที่ให้ความรู้แต่เพียงผู้เดียวจึงไม่สนใจว่าลูกของตนเองจะไปถึงโรงเรียนหรือการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนเป็นแหล่งรากฐานที่จะสร้างลูกของเขาให้เป็นคนที่ดีและมีคุณภาพของสังคม และ ในด้านการจัดการศึกษา พบว่า ชุมชนไม่เห็นความสำคัญ ขาดการส่งเสริมการศึกษาและขาดการจัดการศึกษาในชุมชน อย่างเช่น การจัดการสอนกิตาบ การบรรยายธรรม การสอนอัล-กุรอานและการไปรับฟังที่บาบอได้สอนเกี่ยวกับศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านอิหม่ามขาดในการพูดคุยกับสัปบุรุษ ว่าได้มีปัญหาและความต้องการของสัปบุรุษ มีอะไรบ้าง ทำให้การตัดสินใจของอิหม่ามในการทำงานในกรณีต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และ ในด้านการทำงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด พบว่า ในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับ การแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการทำงานและขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและกับองค์กรอื่นๆ ด้วย

ตาราง 12 แนวทางแก้ไขปัญหากับบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส

ข้อที่	แนวทางการแก้ปัญหามหาบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม	ความถี่
1	ต้องมีการประชุม ระดมความคิดหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาด้านศาสนา ทำ	21

- ความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนาในการดำรงชีวิต
อิหม่าม ผู้นำในชุมชนต้องเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตตามหลักของศาสนา
และต้องคัดเตือนชุมชนของตนเองด้วย
2. เชิญชวน ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนมารับฟังคำสอนในด้านศาสนาเป็น
ประจำทุกสัปดาห์ 15
 3. พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพราะว่าต่างก็
ยึดถือ 2 กลีมะห์ศหาคะห์¹²เหมือนกัน 13
 4. ให้ทางคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครราชสีมาจัดการอบรมให้ความรู้
เกี่ยวกับการอาบน้ำศพของมุสลิมะห์ในชุมชนให้รู้วิธีการอาบน้ำศพของมุสลิม
มะห์ต่อไป 3
 5. พยายามเชิญชวน ประชาสัมพันธ์ใช้กับสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ถึงความสำคัญ
ของการละหมาดร่วมที่มัสยิดและสร้างบรรยากาศในบริเวณของมัสยิดให้
สวยงาม น่าอยู่ 14
 6. ให้จัดกิจกรรม บรรยายธรรมหรืออบรมเกี่ยวกับศาสนา อย่างเช่น ค่ายคุณธรรม
จริยธรรม กิจกรรมละศีลอด กิจกรรมอติกาฟ อบรมเกี่ยวกับการแต่งกายของ
มุสลิมและความเป็นอยู่ของมุสลิม กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด และในชุมชนต้อง
ทำกฎระเบียบภายในชุมชนด้วย 11
 7. อิหม่ามต้องส่งเสริมให้ วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และผู้นำชุมชนให้ออกตะวัห์ประจำทุก
เดือน เพื่อสร้างนิสัยในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างสม่ำเสมอ 7
 8. อยากให้ทางภาครัฐให้อำนาจกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในการจัด
ระเบียบสังคมมุสลิม อย่างเช่น การอยู่สองต่อสองระหว่าง ชาย หญิงที่อย่างไม่ได้
แต่งงาน การแต่งกายของมุสลิม 5

¹² สองกลีมะห์ศหาคะห์ หมายถึง คำที่ปฏิบัติมาก่อนที่จะเป็นมุสลิม

- 9 ต้องจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาเพื่อให้มาสอนให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา (การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน) ให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ 11
- 10 จัดหางบประมาณและจัดตั้งกองทุนเพื่อที่จะทำเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในด้านศาสนาหรือทางภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการจ้างโต๊ะครูให้มาสอนในชุมชนก็ได้ 8
- 11 ต้องมีหน่วยงานของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมาดูแลเป็นระยะๆ เพื่อให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา 6
- 12 ต้องมีการพูดคุยระหว่าง อิหม่าม ครูตาดีกา และผู้ปกครอง ทำความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับหน้าที่การจัดการศึกษาว่าไม่ใช่หน้าที่ของครูหรือผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่ว่าผู้ปกครองก็มีความสำคัญในการช่วยดูแลว่าลูกของตนเองนั้นได้ไปถึงโรงเรียนหรือไม่ มีผลการเรียนเป็นอย่างไร เป็นต้น 16
- 13 ต้องมีการประสานงานระหว่าง อิหม่าม ครูตาดีกา ครูโรงเรียนประถมและผู้ปกครอง เพื่อหาสาเหตุว่าทำไม เด็กไม่ได้เรียนหนังสือต่อ และทำไมเด็กออกจากกลางคันมาจากสาเหตุอะไรเพื่อที่จะหาทางแก้ไขให้ตรงประเด็นต่อไป 15
- 14 สร้างจิตสำนึกและแนะนำให้กับชุมชนให้มีความรู้กับการศึกษาว่ามีความสำคัญอย่างไรและการศึกษานั้นสามารถจะใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร 13
- 15 ให้ทางภาครัฐหรือผู้มีอำนาจ ส่งเสริม สร้างแรงจูงใจ และสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้รับการศึกษาในด้านศาสนาและสามัญอย่างทั่วถึง เพื่อให้ชุมชนมีการศึกษาที่ดีขึ้น 12
- 16 อยากให้ทางภาครัฐหรือผู้มีอำนาจจัดสรรให้มีทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่เรียนดี แต่ว่าครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอ 10
- 17 ให้ความรู้และทำความเข้าใจกับผู้ปกครองว่าการศึกษาเรียนรู้ในด้านศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันและให้ทางภาครัฐจัดหางานและเปิด 8

โอกาสให้กับผู้ที่จบการศึกษาในด้านศาสนาในระดับปริญญาตรีสามารถหางาน
ได้

- 19 อีหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ผู้นำในชุมชน เพราะบุคคลเหล่านี้มี
ความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าต่อไป 16
- 20 อีหม่ามต้องพบปะพูดคุยกับชุมชนเพื่อที่จะ ได้ทราบถึงปัญหา ความต้องการของ
ชุมชนว่าต้องการอะไร 14
- 21 อยากให้ทางคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครราชสีมาหรือผู้มีอำนาจ ให้
จัดการอบรมอีหม่ามและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เกี่ยวกับเรื่องการบริหารงานว่าเป็นอย่างไร 8
- 22 อยากให้ในชุมชนมีสภาชุรอประจำหมู่บ้าน ถ้ามีปัญหาใดๆ ในชุมชนสภาแห่งนี้
จากเป็นทางออกสำหรับหาทางแก้ไขในชุมชน 18
- 23 อยากให้ทางภาครัฐสนับสนุนในด้านการเงินให้กับทางคณะกรรมการอิสลาม
ประจำมัสยิดเพื่อเป็นค่าตอบแทนสำหรับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและ
ดำเนินการในการบริหารและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย 15
- 24 ในการทำงานในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ต้องมีการวางแผน แบ่ง
หน้าที่ แบ่งฝ่ายให้ชัดเจน เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิด
เห็นและให้ความร่วมมือในการบริหารงานเพื่อที่จะแก้ไขความขัดแย้งในการ
บริหารให้หมดไป และชี้แจงเกี่ยวกับการบริหารในชุมชนได้รับทราบ 15
- 25 ชุมชนควรเลือกอีหม่ามและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่เป็นคนที่ดี มี
ความรู้ ความสามารถ มีความซื่อสัตย์ และเป็นผู้ที่สมัครใจในการทำงานเพื่อ
ส่วนร่วม 8
- 26 ผู้นำในชุมชนต้องทำสำนักงานประจำหมู่บ้าน เพื่อให้องค์กรต่างๆ ได้มีสถานที่
ทำงาน อย่างเช่น ห้องสำหรับเยาวชน ห้องสำหรับผู้ใหญ่ ห้องสำหรับ อบรม 4

ห้องสมุด และห้องสำหรับอิหม่าม เป็นต้น

จากตารางที่ 12 พบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะเกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันชุมชนประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามในจังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมพบว่า ต้องมีการประชุม ระดมความคิดหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาด้านศาสนา ทำความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนาในการดำรงชีวิต อิหม่าม ผู้นำในชุมชนต้องเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตตามหลักของศาสนาและต้องตักเตือนชุมชนของตนเองด้วย ในด้านการปฏิบัติในทางของศาสนา พบว่าพยายามเชิญชวน ประชาสัมพันธ์ใช้กับสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ถึงความสำคัญของการละหมาดร่วมที่มีสัจด์และสร้างบรรยากาศในบริเวณของมัสยิดให้สวยงาม น่าอยู่ และ ในด้านการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา พบว่า ต้องจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาเพื่อให้นำมาสอนให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา (การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน) ให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ และต้องมีการพูดคุยระหว่าง อิหม่าม ครูตาดีกา และผู้ปกครอง ทำความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับหน้าที่การจัดการศึกษาว่าไม่ใช่หน้าที่ของครูหรือผู้สอนเพียงอย่างเดียวแต่ผู้ปกครองก็มีความสำคัญในการช่วยดูแลว่าลูกของตนเองนั้นได้ไปถึงโรงเรียนหรือไม่ มีผลการเรียนเป็นอย่างไร เป็นต้น และ ผู้วิจัยพบว่า ควรส่งเสริมให้มีห้องสมุด จัดหาบุคคลที่มีความรู้ในสาขาของศาสนาและผู้ที่มีความรู้ในสาขาทั่วไป เพื่อให้ความรู้กับชุมชนเป็นประจำทุกสัปดาห์ และ ในด้านตัวบุคคล (อิหม่าม) พบว่า อิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ผู้นำในชุมชน เพราะบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าต่อไป และ ในด้านการทำงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด พบว่า อยากให้ในชุมชนมีสภาชุมชนประจำหมู่บ้าน ถ้ามีปัญหาใดๆ ในชุมชนสภาแห่งนี้จากเป็นทางออกสำหรับหาทางแก้ไขในชุมชน

ดังนั้น ปัญหาและแนวทางในการแก้ไข บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมเกิดจาก ชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนา การไม่ปฏิบัติ ไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา และขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา บทบาทในด้านการศึกษา เกิดจาก ครอบครัวไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาของลูกตนเอง และขาดการจัดการศึกษาในชุมชน และ

เกิดจาก ตัวของอิหม่ามขาดการพูดคุยกับชุมชน และในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและขาดการประสานงาน ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้ ทำความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาสอนให้ความรู้กับชุมชน และ ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน และ อิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และต้องแบ่งหน้าที่ แบ่งฝ่ายให้ชัดเจน และปรึกษาหารือกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทุกกรณีที่เกิดขึ้น เพื่อจะเป็นทางออกในการทำงานต่อไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่องบทบาทของในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 รองลงมาคืออายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 29.8 และอิหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 7.8 อิหม่ามมีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 54.7 รองลงมามีมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 และอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.8 อิหม่ามมีระดับการศึกษาจากสถาบันปอเนาะมีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 44.9 รองลงมา มีระดับการศึกษาในระดับยานาวิยมีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 และมีระดับการศึกษาในระดับอิตดาอีย์และอื่นๆมีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 4 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 1.6 อิหม่ามได้ดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 รองลงมา ได้ดำรงตำแหน่ง 11-20 ปี มีจำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 และอิหม่ามได้ดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุด มีจำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1 และการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามไม่ได้จัดทำแผนการในการทำงาน มีจำนวน 182 คน คิดเป็นร้อยละ 74.3 และอิหม่ามได้จัดทำแผนการในการทำงานมีจำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7 อิหม่ามได้มีการประชุมระหว่างสัปปุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 69.8 และอิหม่ามไม่ได้ประชุมระหว่างระหว่างสัปปุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 อิหม่ามได้การเปิดโอกาสให้ระหว่างสัปปุรุษมีส่วนร่วมในการทำงาน มีจำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 71.4 และอิหม่ามไม่ได้เปิดโอกาสให้ระหว่างสัปปุรุษมีส่วนร่วมในการทำงาน มีจำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6 อิหม่ามไม่ได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับระหว่างสัปปุรุษมีจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 54.3 และได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบ

การทำงานให้กับระหว่างสัปดาห์มีจำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 45.7 อีหม่ามไม่ได้ประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน มีจำนวน 215 คน คิดเป็นร้อยละ 87.8 และอีหม่ามไม่ได้ประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชนมีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 12.2

5.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีบทบาทการพัฒนาสัปดาห์ประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาพบว่าอีหม่ามมีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.9839$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอีหม่ามมีบทบาทที่เกี่ยวกับการมีหน้าที่ในการจัดทำพิธีงานศพตามหลักศาสนาอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด ($\bar{X} = 4.3510$) รองลงมามีบทบาทในการจัดกิจกรรมละศีลอดที่มัสยิดในเดือนรอมฎอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.3469$) และบทบาทที่เกี่ยวกับการออกเยี่ยมเยียนเพื่อสอบถามปัญหาต่างๆในเรื่องศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ($\bar{X} = 3.4776$) มีบทบาทในด้านการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.4256$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอีหม่ามมีบทบาทที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านศาสนาและสามัญในชุมชนอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด ($\bar{X} = 4.0612$) รองลงมามีบทบาทในการเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษาของโรงเรียนตาดีกาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.8122$) และบทบาทที่เกี่ยวกับการจัดทำห้องสมุดประจำชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ($\bar{X} = 2.5143$) และอีหม่ามมีบทบาทในด้านการบริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.6841$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอีหม่ามมีบทบาทที่เกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด ($\bar{X} = 4.0612$) รองลงมามีบทบาทให้ความร่วมมือกับองค์กรต่างๆของภาครัฐที่มาปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.8776$) และบทบาทที่เกี่ยวกับการบริหารงานได้มีการประชุมทุกสัปดาห์อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ($\bar{X} = 3.1592$)

5.1.3 ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทการพัฒนาสัปดาห์ประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมาที่จำแนกตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอีหม่าม สามารถสรุปผลการเปรียบเทียบดังนี้

5.1.3.1 อายุพบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทในด้านศาสนาและบทบาทในด้านการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนบทบาทในด้านการบริหาร อิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป และอิหม่ามที่มีอายุ 41-50 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป

5.1.3.2 การศึกษาสายสามัญ พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า บทบาทการพัฒนาสถาบันชุมชนประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

5.1.3.3 การศึกษาสายศาสนา พบว่าการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามการศึกษาสายศาสนาพบว่า บทบาทบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า อิหม่ามที่มีระดับการศึกษามุตาวัสซิเตาะห์และชานาวีฮ์ มีด้านคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาอื่นๆ

5.1.3.4 ลักษณะชุมชนเขตชนบท และชุมชนเขตเทศบาลพบว่า บทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะชุมชนพบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทที่ไม่แตกต่างกัน

5.1.3.5 ลักษณะสภาพทางสังคม ชุมชนผสมผสานทางศาสนา และชุมชนมุสลิม พบว่าการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะสภาพสังคมพบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทที่ไม่แตกต่างกัน

5.1.3.6 ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไปเมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-

10 ปี มีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไป

5.1.3.7 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนการในการทำงาน พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า บทบาทในด้านศาสนา บทบาทในการศึกษาและบทบาทในการบริหารอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกัน

5.1.4 ผลการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

พบว่าส่วนใหญ่สัปบุรุษ ขาดการเรียนรู้ในด้านศาสนาจึงทำให้ในชุมชนได้มีการแบ่งกลุ่ม แบ่งพวกต่าง ๆ อย่างเช่น กลุ่มเก่า กลุ่มใหม่ และกลุ่มดะวะห์ จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจในเรื่องศาสนาระหว่างกัน และบางกลุ่มที่พยายามที่แยกองค์ความรู้ระหว่างโลกกับอาภิเราะห์ด้วยในการปฏิบัติในทางของศาสนา พบว่าชาวบ้านไม่ปฏิบัติและไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา อย่างเช่น การแต่งกายของมุสลิม และมุสลิมะห์ การใช้โทรศัพท์ในทางที่ผิด การอยู่ร่วมกันระหว่างชาย หญิง สองต่อสองที่อย่างไม่ได้แต่งงาน ไม่ละหมาด และไม่ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นต้น และในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา พบว่า ในชุมชนขาดการส่งเสริมและขาดโต๊ะครู (บาบอ) ในการที่จะสอนเกี่ยวกับศาสนา อย่างเช่น การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน เป็นต้น

ครอบครัวบางรายถือว่าการศึกษาเป็นหน้าที่ของผู้สอนหรือผู้ที่ให้ความรู้แต่เพียงผู้เดียวจึงไม่สนใจว่าลูกของตนเองจะไปถึงโรงเรียนหรือการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนเป็นแหล่งรากฐานที่จะสร้างลูกของเขาให้เป็นคนที่ดีและมีคุณภาพของสังคม และในการจัดการศึกษา พบว่า ชุมชนไม่เห็นความสำคัญ ขาดการส่งเสริมการศึกษาและขาดการจัดการศึกษาในชุมชน อย่างเช่น การจัดการสอนกิตาบ การบรรยายธรรม การสอนอัล-กุรอานและการไปรับฟังที่บาบอได้สอนเกี่ยวกับศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านอิหม่ามขาดในการพูดคุยกับสัปบุรุษ ว่าได้มีปัญหาและความต้องการของสัปบุรุษ มีอะไรบ้าง ทำให้การตัดสินใจของอิหม่ามในการทำงานในกรณีต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และ ในด้านการทำงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด พบว่า ในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับ การแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่

ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการทำงานและขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและกับองค์กรอื่นๆ ด้วย

5.1.5 ผลการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะเกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามในจังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมพบว่าต้องมีการประชุม ระดมความคิดหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหในด้านศาสนา ทำความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนาในการดำรงชีวิต อิหม่าม ผู้นำในชุมชนต้องเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตตามหลักของศาสนาและต้องตักเตือนชุมชนของตนเองด้วยในด้านการปฏิบัติในทางของศาสนา พบว่าพยายามเชิญชวน ประชาสัมพันธ์ใช้กับสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ถึงความสำคัญของการละหมาดร่วมที่มัสยิดและสร้างบรรยากาศในบริเวณของมัสยิดให้สวยงาม น่าอยู่และในด้านการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา พบว่า ต้องจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาเพื่อให้นำมาสอนให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา (การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน) ให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำและต้องมีการพูดคุยระหว่าง อิหม่าม ครูตาศีกา และผู้ปกครอง ทำความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับหน้าที่การจัดการศึกษาว่าไม่ใช่หน้าที่ของครูหรือผู้สอนเพียงอย่างเดียวแต่ผู้ปกครองก็มีความสำคัญในการช่วยดูแลว่าลูกของตนเองนั้นได้ไปถึงโรงเรียนหรือไม่ มีผลการเรียนเป็นอย่างไร เป็นต้นและผู้วิจัยพบว่า ควรส่งเสริมให้มัสยิดเป็นพื้นฐานของการศึกษาซึ่งจะได้เปิดโลกทัศน์ในด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น ให้มีห้องสมุด จัดหาบุคคลที่มีความรู้ในสาขาของศาสนาและผู้ที่มีความรู้ในสาขาทั่วไป เพื่อให้ความรู้กับชุมชนเป็นประจำทุกสัปดาห์ และในด้านตัวบุคคล (อิหม่าม) พบว่า อิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ผู้นำในชุมชน เพราะบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าต่อไป และ ในด้านการทำงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด พบว่า อยากให้ในชุมชนมีสภาอุปประจำหมู่บ้าน ถ้ามีปัญหาใดๆ ในชุมชนสภาแห่งนี้จากเป็นทางออกสำหรับหาทางแก้ไขในชุมชน

ดังนั้นปัญหาและแนวทางในการแก้ไขบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมเกิดจากชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนาการไม่ปฏิบัติไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา และขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาบทบาทในด้านการศึกษาเกิดจากครอบครัวไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาของลูกตนเองและขาดการจัดการศึกษาในชุมชนและเกิด

จากตัวของอิหม่ามขาดการพูดคุยกับชุมชนและในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่การแบ่งฝ่ายไม่ชัดเจนและไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและขาดการประสานงานซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้ทำความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนาพยายามชักชวนประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนาและจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนามาสอนให้ความรู้กับชุมชนและต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครองทำความเข้าใจใน ความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเองและส่งเสริมให้มีมัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชนและอิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและต้องแบ่งหน้าที่แบ่งฝ่ายให้ชัดเจนและปรึกษารื้อกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทุกกรณีที่เกิดขึ้นเพื่อจะเป็นทางออกในการทำงานต่อไป

5.2 อภิปรายผล

จากการทำวิจัยเรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันชุมชนอิสลามในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันชุมชนอิสลามด้านคุณธรรมจริยธรรมจากการศึกษาพบว่า อิหม่ามมีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และซึ่งมีความขัดแย้งกับงานวิจัยของแวอุเซ็งมะแคเฮาะและคณะ (2539: บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีบทบาทในด้านศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง และขัดแย้งกับงานวิจัยของดาญุดินอุสมานและคณะ(2545:บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องการบริหารมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้และพบว่าอิหม่ามมีบทบาทในการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดลมนรรจน์บากาและคณะ (2548 : บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้และพบว่าอิหม่ามมีบทบาทในการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อจำแนกบทบาทเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมเมื่อจำแนกบทบาทเป็นรายข้อ พบว่า อิหม่ามมีด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านศาสนาและสามัญในชุมชน ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจากการที่ชุมชนจำเป็นต้องมีความรู้ในด้านศาสนาและสามัญ เพื่อการประกอบสานกิจของศาสนาอิสลาม เป็นมุสลิมที่มีคุณภาพ และมีอาชีพที่ดีในสังคม และจากศึกษาพบว่า ในชุมชนมุสลิมอิหม่ามได้ส่งเสริมการ

เรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเช่น การสอนกีรออาตี กิจกรรมเมอลิด กิจกรรมอ่านkitabตะลิมของ
 กลุ่มอะวะห์ กิจกรรมอิลมี (ให้ความรู้) กิจกรรมสอนอัล-กูรอาน กิจกรรมสอนkitab กิจกรรมตัฟ
 เซลอัล-กูรอาน (การอธิบายความหมายของอัล-กูรอาน) กิจกรรมบายานของกลุ่มอะวะห์
 กิจกรรมสอบถามเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม กิจกรรมค่ายคุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมต้อนรับอิฆเราะห์
 กิจกรรมกีฬาในโรงเรียนคาทอลิก กิจกรรมออกอะวะห์ประจำเดือน กิจกรรมอบรมสำหรับผู้ที่จะ
 เป็นผู้สอนกีรออาตี และก่อนที่จะละหมาดในวันศุกร์ทุกสัปดาห์อิหม่ามก็จะบรรยายธรรมเกี่ยวกับ
 ศาสนา อย่างเช่น ศาสนบัญญัติ หลักการศรัทธา ศาสนประวัติ คำสอนจากหะดีษ จริยธรรมในการ
 ใช้ชีวิตประจำวันในอิสลาม และข้อคิดในประวัติศาสตร์ของอิสลาม ในบางโอกาสอิหม่ามจะพูด
 เกี่ยวกับการศึกษา และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น บางชุมชนได้ให้
 ทุนการศึกษากับนักเรียนที่เรียนดี มีคุณธรรมจริยธรรมและผลการเรียนที่ดีด้วย ซึ่งการส่งเสริม
 กิจกรรมเรียนรู้ในเรื่องศาสนาและสามัญในชุมชน ที่อิหม่ามได้จัดทำไว้ นั้น มีความสอดคล้องกับ
 การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ
 ความพร้อม และโอกาส โดยสามารถศึกษาหาความรู้จากบุคคล ประสบการณ์ สังคม
 สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบคลุม ชุมชน
 สังคม (ภณิดา มาประเสริฐและคณะ, 2552 : 50) และสามารถศึกษาได้ตลอดชีวิต และมีความ
 สอดคล้องกับงานวิจัยของวิโรจน์ขวัญเกียรติ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของโต๊ะอิหม่าม
 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนตาม
 การรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียนผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม กล่าวคือ อิหม่ามเป็นผู้ที่มี
 บทบาทในการสนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการ
 บริหารองค์กรศาสนาอิสลามตามมาตรา 35(12) คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีอำนาจหน้าที่
 ส่งเสริมการศึกษาและจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อบัญญัติศาสนาอิสลาม และบทบาทในด้านการบริหาร
 เมื่อจำแนกบทบาทเป็นรายชื่อ พบว่า อิหม่ามมีบทบาทในด้านการบริหารที่เกี่ยวกับการเปิดโอกาส
 ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในการบริหารงาน ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจาก การทำงานของ
 อิหม่าม จะมีการ ประชุม วางแผน พุดคุย มอบหมายงาน และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการ
 บริหารงาน ในเมื่อมีการประชุม อิหม่ามจะเปิดโอกาสให้ชุมชนและคณะกรรมการอิสลามประจำ
 มัสยิด สามารถแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ข้อเสนอแนะ ซึ่งอิหม่ามจะรับฟัง พิจารณา เพื่อจะ

เป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขในการทำงานให้ดีขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ หลักการ
 ปรีกษาหรือ (อาลีซุรอ) ซึ่งเป็นเสาหลักที่สำคัญของวิถีชีวิตแห่งอิสลาม (บรรจง บินกาชัน, 2545 :
 2456) การบริหารในกิจกรรมของมุสลิมที่มีสองคนขึ้นไปต้องมีการปรีกษาหรือ เปิดโอกาสให้ทุก
 คนสามารถแสดงความคิดเห็นให้ประเด็นต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อหาทางออกที่ยอมรับของชุมชนและ
 ถูกหลักการของศาสนาอิสลาม

5.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเปรียบเทียบบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรม ของ
 อิหม่ามตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติงานและรูปแบบการ
 ทำงาน พบว่า อายุ การศึกษาสายศาสนา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติงานและ
 รูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับ การประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและ
 เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับประชาชน โดยมี
 บทบาทแตกต่างกัน ในกรณีอิหม่ามที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทโดยรวม บทบาทในด้านคุณธรรม
 จริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 51-60
 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป และ อิหม่ามที่มีอายุ 41-50 ปี มีบทบาทโดยรวมและมีบทบาทในด้านศาสนา
 น้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป และอิหม่ามที่มีอายุ 41-50 ปี มีบทบาทในการศึกษาน้อย
 กว่าอิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตายูคิน อุ
 สมานและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้
 พบว่า คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่มีอายุต่างกันมีระดับการบริหารมัสยิด ด้านการจัด
 สำนักงานที่แตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิชา ยี่สุนทรง (2533 : 129) ได้ทำ
 วิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำ
 ศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี พบว่าคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของ
 ผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีระหว่างผู้นำศาสนาที่มีอายุน้อยกับผู้นำศาสนาที่มีอายุมากมี
 ความแตกต่างกันในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามและด้านความมีมนุษยสัมพันธ์
 และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ คลมนรรัตน์ บากาและคณะ (2544 และ 2546 : 155) ได้ทำ
 วิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง
 พบว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของผู้นำท้องถิ่นใน
 จังหวัดชายแดนภาคใต้แตกต่างกัน ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจาก อิหม่ามที่มีอายุมากจะมี

ประสบการณ์สูงในการทำงาน เพราะเคยผ่านงาน ผ่านปัญหาต่าง ๆ มาก่อน ทำให้ทราบถึงปัญหาทราบถึงแนวทางที่จากแก้ไขปัญหาดังกล่าว (เนตร์พัฒนา ยาวีราช, 2549 : 21) และบุคคลที่มีอายุมากจะเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจะกลุ่มบุคคลในชุมชน (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 42) จึงส่งผลให้อิหม่ามมีบทบาทต่างกัน

ในกรณีอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาสายศาสนาต่างกัน มีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่มีระดับการศึกษามุตาวัสซิเฎาะห์และฆานาวิยี มีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาอื่นๆซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตายูคิน อูสมานและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่มีระดับการศึกษาทางศาสนาต่างกัน มีระดับการบริหารมัสยิด ด้านการประสานงานกับองค์กรของรัฐและด้านการแสดงคุณบะฮ์ในวันศุกร์ที่แตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิชา ยี่สุนทร่ง (2533 : 129) ได้ทำวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี พบว่าคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีระหว่างผู้นำศาสนาที่มีระดับการศึกษาดำและสูงในด้านสายศาสนามีความแตกต่างกันในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามและด้านความเป็นผู้นำหมู่บ้าน ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจาก ศาสนาอิสลามเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ เพราะความรู้นั้นจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรม เพราะความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์และความรู้ เท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน และรู้จักอัลลอฮ์สุบหานะฮูวะตะอะลา(อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546 : 192) ดังนั้น อิหม่ามที่มีความรู้ทางศาสนาในระดับสูงอาจมีความรู้ มีความเข้าใจ อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับมิติของการทำงานในชุมชนมุสลิม ก็จะส่งผลต่อการทำงาน ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพต่อไป (นิเลาะ แวอุเซ็ง, 2548 : 4) จึงส่งผลให้อิหม่ามมีบทบาทต่างกัน

ในกรณีอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทโดยรวมบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีบทบาทโดยรวม น้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไปซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตายูคิน อูสมานและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหาร

มัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีระดับการบริหารมัสยิด ด้านการจัดสำนักงานที่แตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิชา ยี่สุนทร (2533 : 129) ได้ทำวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี พบว่าคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีระหว่างอายุการเป็นผู้นำศาสนาน้อยกับอายุการเป็นผู้นำศาสนาอิสลามมาก มีความแตกต่างกันในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลาม ด้านความเป็นผู้นำหมู่บ้าน และด้านความมีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจากการที่อิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมากจะมีความเชื่อมั่นในตนเองมีประสบการณ์มากจึงสามารถตัดสินใจในการทำงาน และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีคุณภาพ และสามารถพิจารณาช่องทางแก้ไขได้ (เนตร์พัฒนา ยาวีราซ, 2549 : 21) และอิหม่ามที่อยู่ในตำแหน่งมานาน ย่อมมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น สามารถมองเห็นปัญหาของชุมชน ย่อมมีความปรารถนาที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงตนเองและชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น (สุวิชา ยี่สุนทร, 2533 : 132) ส่งผลให้อิหม่ามมีบทบาทต่างกัน

ในกรณีอิหม่ามที่ได้ปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดต่างกัน มีบทบาทโดยรวม บทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่ได้มีการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีบทบาทด้านคุณธรรมจริยธรรม มากกว่า อิหม่ามที่ไม่ได้มีการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจากการประชุมปรึกษาหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเป็นกระบวนการทำงานในอิสลาม (สุไลมาน อาแว, 2554 : 129) และถือเป็นวิธีการที่สำคัญเป็นอย่างมากในการบริหารงานองค์กรและเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ เพื่อเป็นข้อประกอบในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (ตายุติน อุสมานและคณะ, 2545 : 181) และการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด สามารถช่วยให้อิหม่าม แสดงบทบาทได้มากขึ้น ทำให้สัปบุรุษได้บอกความต้องการและปัญหาให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทของอิหม่าม และในกรณีอิหม่ามที่ได้ปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับประชาชน

ต่างกัน มีบทบาทโดยรวม ด้านคุณธรรมจริยธรรมมีบทบาทแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่ได้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ มีบทบาท มากกว่าอิหม่ามที่ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับสัปบุรุษ ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเกิดจาก อิหม่ามได้มีการประชาสัมพันธ์และชี้แจงให้ชุมชนได้รับรู้ในสิ่งที่ได้ทำงานในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งการประชาสัมพันธ์เป็นงานเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด กับชุมชนที่เกี่ยวข้องและเพื่อให้ทราบคิดความเห็น ความต้องการของชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและบรรลุถึงผลประโยชน์ร่วมกันของทุกคนในชุมชนและการประชาสัมพันธ์จะทำให้ทราบถึงนโยบายวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และผลงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนข่าวคราวความเคลื่อนไหว (แนวคิดเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์, 2012) ของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดซึ่งส่งผลต่อการแสดงบทบาทของอิหม่าม

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยเรื่องเรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยมีข้อข้อเสนอแนะที่สำคัญ 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 จัดทำโครงการเพิ่มความรู้ให้กับอิหม่ามที่มีบทบาทน้อย โดยให้อิหม่ามที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางศาสนา การจัดการศึกษาในชุมชนและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน มาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับอิหม่ามที่มีบทบาทน้อย

1.2 ให้ทางภาครัฐหรือผู้ที่มีอำนาจสนับสนุนในเรื่องงบประมาณในการบริหารจัดการในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่ศึกษา (การจัดห้องสมุด การจัดอบรมและการจัดกิจกรรม) ให้ความรู้กับชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

5.3.2.1 ควรทำวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกัน โดยทำวิจัยในเชิงคุณภาพเพียง
อย่างเดียว

5.3.2.2 ควรทำวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกัน โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างใน
จังหวัดอื่น ๆ เพื่อนำผลวิจัยมาเปรียบเทียบต่อไป

5.3.2.3 ควรทำวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกันให้ศึกษาบทบาทของอิหม่าม
ในด้านต่าง ๆ

5.3.2.4 ควรทำวิจัยในเรื่องบทบาทของอิหม่ามในด้านการศึกษาในสาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยทำวิจัยเชิงคุณภาพ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

หนังสือ :

- กรมการศาสนา, 2521. **จริยธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, สำนักงาน. 2542. **พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรอิสลาม พ.ศ. 2540**. กรุงเทพฯ.
- จารึก เช่นเจริญ และมุฮัมมัด พายิบ. 2540. **หะดิษบุคอรี เล่ม 4 ตัวบทและคำแปลภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อัล-อิหม่าน.
- ณรงค์ เส็งประชา. 2541. **มนุษย์กับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4)**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์. ที่นี้สำนักจุฬาราชมนตรี. 2554. **มัสยิดศูนย์กลางของสังคมมุสลิม**. กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท.
- ธงชัย สันติวงศ์. 2539. **องค์การและการบริหาร**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- นิเลาะ แวอุเซ็ง (แปลและเรียบเรียง). 2548. **อิสลามและการจัดการ**. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพปัตตานี.
- บรรจง บินกาซัน. 2541. **มาเป็นมุสลิมกันเถอะ**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- พวงเพชร สุรัตน์ทวิกุล. 2542. **มนุษย์กับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยูสุฟ อัลก็อรอฎอวีย์. 2546. **อิสลามกำลังฟายแพ่**. มัสนูร อับดุลลอฮฺ (แปลและเรียบเรียง). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อิสลามมิก อะเคเดมี.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2545. **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 2 : สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- วินัย สมะฮอน. 2539. **คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. 2542. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย อัลมะดีนะฮฺ อัลมุนาวะเราะฮฺ: ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด** เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2533. **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพฯ : เจริญผล.
- อะหมัด อูซุนิน. 2553. **การบริหารจัดการในอิสลาม**. ฮาเราะ เจ๊ะโด (แปล) สงขลา : สำนักพิมพ์ ไอคิว มีเดีย
- อรุณ บุญชม. ม.ป.ป. **หะดิษซอเฮียะฮ์เล่ม 3**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส.วงศ์เสงี่ยม.
- อัลวา และอัลฟาดีล. 2526. **หน้าที่ของมัสยิดและอิหม่าม**. ถอดความโดย สมัย จิตต์หมวด (30 ตุลาคม) 7.
- อุทัย หิรัญโต. 2526. **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

Abu al-Fida', Ismail bin kasir. 1999. *Tafsir al-Quraan al-Azim*(**تفسير القرآن العظيم**). al-Riyād :Darul Tayyibah Linnashri Wattawzi'a.

Abū Husayn, Muslim bin al-Hijāj.2001-1422. *Sahyh Muslim*. (**صحيح مسلم**). Al-Qāhīrat : Maktabah al-Thaqāfat al-Dyniyah.

Al-Bukhāriy, Muhammad bin Ismai'l. 2008-1429. *Sahyh al-Bukhāriy*.(**صحيح البخاري**)
Misr : Markat Maktabat al-Fa li Attijārat wa al-Tawzyi'.

Abū Hāmid, Muhammad bin Muhammad.2004. *Ihyāa ulūm al-Dyn*.(**إحياء علوم الدين**).
al-Qāhīrat : dar al-Aāfāq al-A'rabiy.

วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

เจ๊ะมูฮำมัดสัน เจ๊ะอูมา. 2545. **บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี ด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม.**

ดลมนรรจน์ บากา. 2539. **การรับรู้ข่าวสารจากสื่อสารมวลชนของผู้นำมุสลิมที่มีผลต่อการชี้นำประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนใต้. ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.**

วิโรจน์ ขวัญเชื้อ. 2530. **บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการนอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำศาสนา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

ศุวิชา ยี่สุนทรง. 2533. **คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2527. **หน้าที่ของมัยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

องค์การบริหารส่วนตำบล ในทัศนะของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน : ศึกษา เฉพาะกรณีอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อรุณ ศิริพันธุ์. 2533. **บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (ตำนาน)**

อังคณา บุญสิทธิ์. 2518. **“บทบาทของผู้นำศาสนาในแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในสามจังหวัดชายแดนใต้”**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (สำเนา).

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และธวัช น้อยพอม (แปลและเรียบเรียง). 2548. **คุณธรรมและจริยธรรมในการแสดงความคิดเห็นที่ต่างกันในอิสลาม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพปัตตานี.

ข้อมูลออนไลน์:

<http://www.thailawtoday.com/> สืบค้นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2555

<http://www.islammore.com> สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2555

การิม อัลตุลเกาะฮ์. (ม.ป.ป). **คู่มือมุสลิมเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สว่างศรีสยาม

กิติมา อมรทัตและจัญมะลุลีม. (2548). **บทนำแห่งอิสลามคู่บะห์เพื่อสุขภาวะ**.

กรุงเทพมหานคร : แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย

แก้วตา ไทรงานและคณะ. (2548). **ผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้: สถาบัน**

พัฒนา ผู้บริหารการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ

กลุ่มพัฒนาระบบบริหารสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2549). **การมีส่วนร่วมของ**

ประชาชน : สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : รามาการพิมพ์

จินตนา สุขจางันท์. (2549). **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (ม.ป.ป.). **การพัฒนาชุมชน**. ภาควิชาสังคมวิทยา มนุษยวิทยา คณะ

มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เจ๊ะมะมูฮามัดสัน เจ๊ะอูมา. (2545). **บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น:กรณีศึกษาจังหวัด**

ปัตตานี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จำรอง เงินดี. (2552). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์

จัญญะ มะลุลีม. (2550). **ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ**. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและ

สิ่งพิมพ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซัซหะ ซาเล็มและคณะ. (2550). **รายงานวิชาการกองทุนชะกาต**. กรุงเทพมหานคร : มาร์คเอ็่ม

พรินตัง

- ชัยวัฒน์ ชยางกูร. (2549). **ผู้นำหลายมิติ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง .
ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
- ชัยเสกภูฏี พรหมศรี. (2549). **ภาวะผู้นำองค์กรยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : ชรรคมลการพิมพ์
- ชูศรี วงศ์วีระ. (2549). **เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย แนวทางสู่ความสำเร็จ**. นนทบุรี : ไท
เนรมิต กิจอินเตอร์โปรเกรสซิฟจำกัด
- คารณี สุรัตน์วิกุล. (2549). **กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย
กำลังพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร. แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- คณัย ไชยโยธา และ สุวิทย์. (2549). **การวิจัย โครงสร้าง แนวคิด และหลักการ**. กรุงเทพมหานคร :
โอเดียนสโตร์
- คณมนรรจน์ บากาและ เกษตรชัย และหิม. (2548). **บทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของ
สังคมมุสลิม**. รายงานการวิจัย,วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยา
เขตปัตตานี
- คณมนรรจน์ บากาและ หะสัน หมัดหมาน. (2540). **รับข่าวสารจากสื่อมวลชนของผู้นำมุสลิมที่มี
ผลต่อการชี้นำประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. รายงานการวิจัย,
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี
- คณมนรรจน์ บากาและคณะ. (2544-2546). **บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน
การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง**. รายงานการวิจัย,วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี
- คายุคิน อูสมานและ มุหัมมัดรอฟีลี แวะหะมะ. (2545). **การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดน
ภาคใต้**. รายงานการวิจัย,วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขต
ปัตตานี
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2549). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์
- ทรงพล ภูมิพัฒน์. 2541. **จิตวิทยาสังคม**. นนทบุรี: SR printing
- ทองหล่อ เดชไทย. (ม.ป.ป.). **ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ: ภาควิชา
บริหารงานสาธารณสุขคณะสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล**
- ธวัช บุญขมณี. (2550). **ภาวะผู้นำและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร :โอเดียนสโตร์
- นิเลาะ แวอุเซ็ง. (2548). **อิสลามและการจัดการ**. ปัตตานี : ภาควิชาอิสลามศึกษาวิทยาลัยอิสลาม
ศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2549). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์
เพรส

- แนวคิดเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ (ออนไลน์). (2012). สืบค้นจาก :<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic> [14 กันยายน 2555]
- นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์. (2546). คิดอย่างผู้นำ. นนทบุรี: สนุกอ่าน
- นวลจิตต์ เขาวงกตพิงศ์ และ คณะ. (2550). วิทยาการการจัดการเรียนรู้. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช
- บินมุสลิม. (ม.ป.ป.). ปทานุกรมอาหารบ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: ส.วงศ์เสถียร
- บรรจง บินกาชัน. (2548). คู่มือislamสังคมแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : อัดอามัน
- ประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม (ออนไลน์). (2012). สืบค้นจาก http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc2/so31-2_4.htm [14 กันยายน 2555]
- ประทาน คงฤทธิษากร. (2529). การบริหารและการจัดระเบียบบริหารราชการไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์
- ประสิทธิ์ ทองอุ่น. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : เซิร์ดเวฟเอดดูเคชั่น
- พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ .๒๕๔๐ (ออนไลน์) (2012). สืบค้นจาก : <http://www.thailandlawyercenter.com> [15 สิงหาคม 2555]
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- พวงเพชร สุรัตน์วิกุล. (2547). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร .มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พ็ยชอล มะหะหมัด. (2549). บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศตรมหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- ภณิดา มาประเสริฐ และ คณะ. (2552). พื้นฐานวิชาชีพครู. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช
- เมลาณา ชัยยิด อบุล อะลา, เมาคูดี. (2545). ตัฟฮีมุลกูรอานความหมายคัมภีร์อัล-กูรอาน. แปลโดย. บรรจง บินกาชัน. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ทเพรส
- ยะกู๊บบ ท้วมประดม. (ม.ป.ป.). พระศาสดามุฮัมมัดช.ล .ที่พ่อเล่าให้ฟัง. กรุงเทพมหานคร : ส.วงศ์เสถียร
- ยุทธโกยวรรณ. (2545). พื้นฐานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2544. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: ธนชัยการพิมพ์

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร :
 นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น

รอมลี โต๊ะตันหยง. (2550). การจัดชะกาศของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและ
 คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย. วิทยานิพนธ์
 ศึกษาศตรมหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 วิทยาเขตปัตตานี

วัน เดชพิชัย. (2535). คู่มือการวิจัยและประเมินโครงการทางการศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์.
 ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

วิทยา วิเศษรัตน์. (2549). คุณบะห์เพื่อสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการ
 แห่งชาติ

วิทยากร เขียงกุล. (2547). คู่มือพัฒนาตนและพัฒนาภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: สายธาร

วิรัตน์ ธรรมภรณ์. (2552). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัยทางการศึกษา: ภาควิชาประเมินผล
 และวิจัยทางการศึกษาคณะศึกษาศตรมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

วิรัช รัชนิภาวรรณ. (2551). การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช

วิศรุต เลาะวิติ. (2547). การบริหารมัสยิดให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้, มุสลิมไทยฉบับวันที่ 15
 กันยายน 15 - ตุลาคม 44, 2547

วิโรจน์ ขวัญเกื้อ. (2530). บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการ
 พัฒนาโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการ การรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอก
 โรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศึกษา
 นอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แวอุเซ็ง มะแคเฮาะ และคณะ. (2539). บทบาทมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานวิจัย,
 วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

วรวิทย์ บารู และคณะ. (2551). มลายูกับรัฐไทยในมิติประวัติศาสตร์และอารยธรรมกับการสร้าง
 ความเป็นธรรมรายงานโครงการประชุมทางวิชาการ : วิทยาลัยอิสลามศึกษาและโครงการ
 จัดตั้งสถาบันสมทรรัฐเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
 ปัตตานี

วรวุฒิ วันขวัญ. (2552). การบริหารชะกาศในสังคมมุสลิมยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : แผนงาน
 สร้างเสริมสุขภาพมุสลิมไทย

ศีสิน กุสสถานภาพ. (2542). อิสลามกับการบริหาร. สงขลา : รัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตสงขลา

- สามารถ มีสุวรรณ. (2539). **เกาะลิพะฮคนที่สองแห่งอาณาจักรอิสลาม: ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)สาขาวิชาปรัชญาอิสลามมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**
- สุนทร วงศ์หมัดทอง. (2547). **ระบบชะกาดและประยุกต์ใช้ในสังคมมุสลิมอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี**
- สุวิชา ยี่สุนทรง. (2533). **คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศตรมหาบัณฑิต,สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี**
- สุไลมาน อาแว. (2554). **การมีส่วนร่วมในการกระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของบุคลากรในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**
- สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส. (2552, 22 มกราคม) **เรื่องนโยบายในการบริหารงานและแผนผังสายงานการบริหาร.**
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2527). **หน้าที่ของมัศยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต,ภาควิชาสังคมวิทยามานุษยวิทยาจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย**
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **กรณีศึกษาภาวะผู้นำ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์**
- สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2550). **ชุมชนปาฐกถาผู้นำองค์กรมุสลิมโลก. ยะลา : ยะลาการพิมพ์**
- สรชัย พิศาลบุตร และ คณะ. (2552). **การสร้างและประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถาม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์**
- หุซัยนุ, ฮัยกัลบี. (ม.ป.ป.). **ศาสตามุฮัมมัดมหาบุรุษแห่งอิสลามแปลโดยกิตติอมรทัต และคณะ. กรุงเทพมหานคร : อิสลามิกอะเคเดมี**
- อังคณา บุญสิทธิ. (2525). **บทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามกับปัญหาอาชญากรรมในสามจังหวัดภาคใต้. วิทยานิพนธ์,สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล**
- อัปศุรอรอูฟ. (2544). **ประวัติศาสตร์อิสลามและโลกมุสลิมแปลงจากHistory of Islam โดย**

- บรรจง บินกาซัน. กรุงเทพมหานคร : อัลอะมีน
- อับดุลฮาติม มินซาร์. (2534). **คุณลักษณะผู้ปฏิบัติโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ตามทัศนะของผู้นำมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศตรมหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- อัลดุลพาดัน บือราเฮง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อิบรอฮิม ตาเยะ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ มัสยิดนูรุลอิสลาม เมื่อ 15 พฤษภาคม 2553
- อัลลอรี, อับดุลลอฮ. (2537). **สี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม**. แปลโดย ดลมนรรัตน์ บากา. กรุงเทพมหานคร : อิสลามิก อะเคเดมี
- อาเซ็ม อัสซะรีฟ. (2552). **กระบวนการทัศน์อิสลามด้านสุขภาวะ**. ออฟเซ็ทจำกัด. แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย. กรุงเทพมหานคร
- อาสา ดุติยบุตรานนท์. (2538). **คุณลักษณะของข้าราชการที่พึงประสงค์ในทัศนะของผู้นำศาสนาอิสลาม จังหวัดยะลา**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศตรมหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. (2546). **ประวัติการศึกษาอิสลาม: โครงการแปลและเรียบเรียงคำราอิสลามภาควิชาอิสลามศึกษาวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**
- อิหม่ามอับนุกะซีร์. (2548). **เรื่องราวของบรรดานบีแปลจาก Stories of The Prophets** โดย บรรจง บินกาซัน. (ม.ป.ป.). กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ทเพรส
- อิสรา ซานติศาสน์และคณะ. (2551). **องค์ความรู้มุสลิมศึกษาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มุสลิมศึกษาสถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อิสรา ซานติศาสน์. (2549). **คู่มือเพื่อสุภาวะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- วริยา ชินวรรณ, บรรณาธิการ. (2536). **นานาทรรศนะเกี่ยวกับจริยธรรม**. ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อิสมาแอ อาลี. (2545). **กฎหมายอิสลามเบื้องต้น**. ปัตตานี : ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- อีซา สิงห์งาน. (2544). **ตัจญ์วีดอย่างง่าย**. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ทเพรส
- เอกราช มูเก็ม. (2549). **จุฬาราชมนตรีประวัติศาสตร์ผู้นำไทยมุสลิมจากสมัยอยุธยาถึงทักษิณ**. กรุงเทพมหานคร : ดีการพิมพ์
- อรุณ วันแฉะ. (ม.ป.ป.). **คำสอนจากอัลหะดีษ**. กรุงเทพมหานคร : ส . วงศ์เสงี่ยม

Administrator. (2009). คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย (ออนไลน์). สืบค้นจาก:

<http://www.cicot.or.th/2009> [19 ธันวาคม 2551]

Tarikuddin Bin Haji Hassan. (2006). **Kisah 25 nabi-nabi** : Bin halabi press . Pattani.

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Prince of Songkla University
ภาคผนวก
Pattani Campus

ผนวก ก.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม
ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นการศึกษาทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามจะไม่มีผลใดๆ ต่อท่านไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น แต่จะมีประโยชน์เฉพาะการศึกษาเท่านั้น จึงขอความกรุณาจากท่าน โปรดตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อ

2. แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของอิหม่ามในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ในด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไขในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

(นายอภิรักษ์ มะเซ็ง)

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามุสลิมศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตอนที่1 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของอิหม่ามในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

โปรดอ่านคำถามและตอบทุกข้อ โดยระบุข้อความหรือทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน
ตามความเป็นจริง

1.อายุปี

2.การศึกษาในภาคสามัญ

☐ ไม่ได้เรียน	☐ ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า
☐ มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

3.การศึกษาในภาคศาสนา

☐ อิบติดาอีย์	☐ มุตาวัสตีเกาะฮ์
☐ ยานาวิย	☐ กุลลียะฮ์
☐ สถาบันปอนาะ	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4.ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเป็นอิหม่ามกี่ปี

☐ 1-10 ปี	☐ 11-20 ปี	☐ 21ปีขึ้นไป

5. ตำแหน่งอื่นๆในชุมชนหรือที่อื่นที่ท่านรับผิดชอบ(โปรดระบุ).....

6. ลักษณะชุมชนของท่าน

☐ เขตเทศบาล	☐ เขตชนบท

7.ลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคม

☐ ชุมชนผสมผสานศาสนา	☐ ชุมชนมุสลิม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันบรูษประจำมัสยิด ในด้าน
คุณธรรมจริยธรรม

คำชี้แจง ขอให้ท่านอ่านข้อความและทำความเข้าใจในแต่ละข้อและทำเครื่องหมาย ✓ ที่
ตรงกับความเป็นจริงโดยมีกำหนดรายละเอียดของระดับคะแนนของบทบาทดังต่อไปนี้

- 5 หมายถึงมีบทบาทมากที่สุด
4 หมายถึงมีบทบาทมาก
3 หมายถึงมีบทบาทปานกลาง
2 หมายถึงมีบทบาทน้อย
1 หมายถึงมีบทบาทน้อยสุด

บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันบรูษประจำมัสยิด	บทบาทของอิหม่าม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำการละหมาดทุก 5 เวลา					
2. ท่านได้จัดหาบุคคลอ่านคุตบะห์ในวันศุกร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรม					
3. ท่านได้ออกเยี่ยมเยียนเพื่อสอบถามปัญหาต่างๆในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม					
4. ท่านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทต่างๆในชุมชน					
5. ท่านประชาสัมพันธ์เรื่องความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม					
6. ท่านให้มีการอบรมคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในชุมชน					
7. ท่านได้มีหน้าที่ในการจัดทำพิธีการแต่งงานตามหลักศาสนา					
8. ท่านได้ให้คำปรึกษาในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม					
9. ท่านได้มีหน้าที่ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม					
10. ท่านได้แบ่งมรดกของผู้ที่เสียชีวิตต่อญาติที่ได้รับสิทธิในมรดก					
11. ท่านได้ให้คำปรึกษาในเรื่องการแบ่งมรดก					
12. ท่านจัดกิจกรรมละศีลอดที่มีสยิดในเดือนรอมฎอน					
13. ท่านจัดกิจกรรม อุดึกาฟในเดือนรอมฎอน					
14. ท่านได้เก็บชะกาตในชุมชนของท่านเสมอ					
15. ท่านจัดจ่ายชะกาตให้กับบุคคลที่มีสิทธิรับชะกาต					

บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิด	บทบาทของอิหม่าม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
16. ท่านส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านศาสนาและสามัญในชุมชน					
17. ท่านได้จัดหางบประมาณสนับสนุนในการศึกษาในชุมชน					
18. ท่านได้จัดแหล่งเรียนรู้ในมัสยิดเช่น ห้องสมุด หนังสือต่างๆ เป็นต้น					
19. ท่านมีหน้าที่เป็นผู้สอนที่มัสยิดประจำชุมชน					
20. ท่านได้จัดทำห้องสมุดประจำชุมชน					
21. ท่านได้จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมให้สัจบุรุษ					
22. ท่านได้จัดการเรียนอัล-กรุอันแบบกัรออาตี ในชุมชน					
23. ท่านได้จัดกิจกรรมการออกตะวาห์ประจำเดือน					
24. ท่านเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษาของโรงเรียนตาดีกา					
25. ท่านได้จัดกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม					
26. ท่านได้เป็นผู้สอนในโรงเรียนตาดีกา					
27. ท่านได้จัดการศึกษาสำหรับเด็กในช่วงประถมศึกษารูปแบบโรงเรียนตาดีกา					
28. ท่านเข้าใจบทบาทหน้าที่ของมัสยิดต่อชุมชนอย่างชัดเจน					
29. ท่านได้เป็นวิทยากรบรรยายในเรื่องศาสนาเป็นประจำ					
30. ท่านมีการแนะแนว สนับสนุนการศึกษาต่อสัจบุรุษ					
31. ในการบริหารงานมัสยิดของท่านได้มีการประชุมทุกสัปดาห์					
32. ท่านมีส่วนในการเลือกคณะกรรมการประจำมัสยิด					
33. ท่านมีการแบ่งหน้าที่ในการบริหารงานของคณะกรรมการประจำมัสยิดอย่างชัดเจน					
34. ท่านสามารถนำนโยบายของคณะกรรมการบริหารมัสยิดมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม					
35. การบริหารงานในด้านต่างๆท่านได้มีการติดตามผลทุกครั้ง					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไข

3.1 ปัญหาในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ในด้านคุณธรรมจริยธรรม

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 แนวทางในการแก้ไขในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ในด้านคุณธรรมจริยธรรม

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในการตอบแบบสอบถาม

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ข.

ศธ. 0521.2.08/ว 1202

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

5 พฤศจิกายน 2557

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน อีหม่ามประจำมัสยิด.....

สิ่งที่แนบมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายอภิรักษ์ มะเซ็ง นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชามุสลิมศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของอีหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” โดยมี อาจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ นักศึกษาจะต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการตอบแบบสอบถาม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านให้ข้อมูลในครั้งนี เพื่อดำเนินการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายยูโซะ ตาละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

สำนักงานเลขานุการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา

โทรศัพท์ 087-3919272

โทรสาร 0-7334-8726

Email: hashim.997@hotmail.com

ขอความเดียวกันเรียน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อัปดุลเลาะ การินา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอูเซ็ง
3. ดร.อะหมัด ยี่สุนทรง

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ

วิทยาลัยอิสลามศึกษา 2210

ที่ มอ 795/ ว

วันที่ ตุลาคม 2557

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การ์รีนา

ด้วยนายอภินันท์ มะแข็ง นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา (มุสลิมศึกษา) วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส” โดยมี ดร.ชาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้องในการใช้ภาษา ความตรงประเด็นตามจุดประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทำให้แบบสอบถามมีความถูกต้องและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ได้แนบบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” มาด้วยแล้ว จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญมา ณ โอกาสนี้ จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูโซะ ตาเละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ

วิทยาลัยอิสลามศึกษา ☎ 2210

ที่ มอ 795/ว

วันที่ ตุลาคม 2557

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร

ด้วยนายอภินันท์ มะแข็ง นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา (มุสลิมศึกษา) วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” โดยมี ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้องในการใช้ภาษา ความตรงประเด็นตามจุดประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทำให้แบบสอบถามมีความถูกต้องและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ได้แนบบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” มาด้วยแล้ว จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญมา ณ โอกาสนี้ จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูโซะ ตาเละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

ขอความเดียวกันเรียน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การินา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอูเซ็ง
3. ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา 2210

ที่ มอ 795/ ว

วันที่ ตุลาคม 2557

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง

ด้วยนายอภินันท์ มะเซ็ง นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา (มุสลิมศึกษา) วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” โดยมี ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้องในการใช้ภาษา ความตรงประเด็นตามจุดประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทำให้แบบสอบถามมีความถูกต้องและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ได้แนบบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่อง “บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุชประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” มาด้วยแล้ว จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญมา ณ โอกาสนี้ จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูโซะ ตาเลาะ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

ขอความเดียวกันเรียน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การินา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง
3. ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร

ภาคผนวก ก.

Manuscript

**The Role of Imam in Developing Ethics and Morality for the Members of
Mosque in Narathiwat Province**

Apinan maseng¹, Shafee ardam²

ABSTRACT

This research has 2 Objectives 1) To study a role of the imam in man permanent mosque development , virtue morality side , in the area , Narathiwat province. 2) And to study a problem and an obstacle , including , the way solves in man permanent mosque development of side virtue morality imam . The samples of the study are 245 imams in 13 districts of Narathiwat Province. The results of the study are as follows.

1. The role of the imam in general, a role of the imam in man permanent mosque side virtue morality development in Narathiwat area, is in the moderate level.

2. Having compared a role in religion , a role in education and a role in administration to the variables, age, religious education, the period of time in the holding the post of imam found that different role were statistically significant at 0.01 level and work practice and work format, namely, meeting and public relations are different at 0.05 statistically significant. Actually academic education, occupation, income and work practice and work format, namely, planning, participation and evaluation of imams hare no statistically significant difference.

3. Problems and a role of the imam in man permanent mosque side virtue morality development in Narathiwat area are due to the community's lack of knowledge about religion and the slackness in the principle of religion and the lack of activity about religion And are due to the families' lack of interest in the education of their children and the lack of education activities in the community. Problems about the in administration are due to imams' lack of contact with the community and the Islam permanent mosque committee's lack of duty

distribution. The solutions to these problems are to persuade the public to see the importance of a religion. Imams must also build up friendship with the community.

Prince of Songkla University
Pattani Campus

¹ Student of Master's Degree in Islamic Studiess

² Ph.d. (Middle East Studies

บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส

อภินันท์ มะเซ็ง¹ ชาฟีอี อาดำ²

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา

² Ph.D (ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส และ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิหม่ามทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดนราธิวาสมีจำนวน 245 มีผลการวิจัยพบว่า

1. หน้าที่ของอิหม่ามหรือผู้นำจะต้องมีการพัฒนาสัปปุรุษของตนเองให้มีคุณภาพ ตามแบบอย่างที่ได้ศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้วางไว้อย่างสมบูรณ์ ดังเช่น คุณลักษณะผู้นำต้องมีความยุติธรรม ต้องเชิญชวนไปสู่เส้นทางที่ถูกต้อง และต้องห้ามปรามผู้ที่กระทำความชั่ว แน่นนอนสำหรับผู้นำที่ดีแล้ว ผลตอบแทนที่จะได้รับ คือความผาสุกจะประสบกับเขาทั้งโลกดุนยา¹³ และโลกอาคิเราะฮ์

2. การมีบทบาทของอิหม่ามโดยรวม บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสอยู่ในระดับปานกลาง

3. การเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสตามตัวแปร พบว่า อายุ การศึกษาสายศาสนา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง อิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการประชุมระหว่างสัปปุรุษกับคณะกรรมการ

¹³ ดุนยา หมายถึง โลกที่อาศัยอยู่ปัจจุบัน (ชั่วคราว)

อิสลามประจำมัสยิด และที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานให้กับประชาชน อิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนตัวแปร การศึกษาสายสามัญ การปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนการในการทำงาน ที่เกี่ยวกับการเปิด โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงาน และที่เกี่ยวกับการประเมินผลในการทำงานต่างๆในชุมชน อิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ปัญหาและแนวทางในการแก้ไข บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา เกิดจาก ชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ไม่ปฏิบัติ ไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา และขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา และ เกิดจากครอบครัวไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาของลูกตนเอง และขาดการจัดการศึกษาในชุมชน ตัวของอิหม่ามขาดการพูดคุยกับชุมชน และในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด เกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและขาดการประสานงาน ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังนี้ บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ทำความเข้าใจกับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาสอนให้ความรู้กับชุมชน และ ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน อิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และต้องแบ่งหน้าที่ แบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน และปรึกษาหารือกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทุกกรณีที่เกิดขึ้น เพื่อจะเป็นทางออกในการทำงานต่อไป

คำสำคัญ : อิหม่าม, คุณธรรมจริยธรรม

บทนำ

มนุษย์เป็นสิ่งถูกสร้างที่ต้องการสังคม โดยธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของกันและกัน ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันนี้ จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมขึ้น เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง หรือทำร้ายกันและกันระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดำเนินการให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ก็คือ ผู้นำของสังคมนั้นๆ และผู้นำองค์กรที่มีความสามารถอาจจะพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ใต้บังคับบัญชาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องกลายเป็นกลุ่มที่มีความขยันขันแข็ง และช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น ศาสนาอิสลามมีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างเคร่งครัดในหลักการปฏิบัติที่ได้บัญญัติไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และแบบแผนตามจริยวัตรที่ดึงามของท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ¹⁴ มุสลิมมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง เพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน ดังปรากฏในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน บทอัลหัจญ์ โองการที่ 41 ได้มีบัญญัติไว้ว่า

ความว่า:“บรรดาผู้ซึ่งเราได้บันดาลให้พวกเขาได้ซึ่งหลักแหล่งที่มั่นคงในแผ่นดิน พวกเขาประกอบละหมาด พวกเขาจ่ายซะกาต¹⁵ พวกเขาทำซบกันในเรื่องความดี และได้ห้ามปรามในเรื่องความเลว”

(อัลหัจญ์ : 41)

เมื่อวิเคราะห์จากโองการนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการจัดตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งในพื้นที่ใด กลุ่มชนจะต้องร่วมกันพัฒนาตัวเองทันที โดยที่สามารถแบ่งเป้าหมายการพัฒนาได้เป็น 4 เป้าหมาย (วินัย สะมะอูน, 2536 : 194 - 496) คือ สมาชิกของชุมชนต้องทำการละหมาด สมาชิกของชุมชนนั้นต้องพากเพียรในงานอาชีพ ธรรมรงค์ให้คนละเว้นความชั่ว และธรรมรงค์ให้คนทำความดีทั่วไปอันนอกเหนือไปจาก 2 ประการที่ได้กล่าวมาแล้ว หากพยายามพัฒนาองค์กรนี้ให้มีระบบก็จะทำให้การพัฒนาสังคมบรรลุเป้าหมายโดยไม่ยาก ซึ่งในแต่ละมัสยิดจะมี อิหม่าม¹⁶ เป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจและการบริหารกิจการของมัสยิดตามที่ได้กำหนดไว้

¹⁴ﷺ อ่านว่า คือลลลลลลลลลลลลลลลลลลลล เป็นภาษาอาหรับใช้เป็นคำกล่าวขอพรท่านศาสดามุหัมมัด มีความหมายว่า “ขออัลลอฮ์ทรงประทานความโปรดปรานและความสันติแด่ท่าน”

¹⁵ซะกาต เป็นคำภาษาอาหรับตามความหมายด้านภาษาหมายถึง การเพิ่มพูน แต่ในที่นี้หมายถึง ทานบังกั ซึ่งหนึ่งในหลักการห้าประการของอิสลาม

¹⁶อิหม่าม หมายถึง ผู้นำศาสนาอิสลามและชุมชนมุสลิมประจำมัสยิด

ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นอิหม่ามจึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างดีในศาสนบัญญัติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องดีงาม ทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกโดยทั่วไปด้วย ผู้ที่จะได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้นำได้จึงต้องเป็นคนดี มีความรู้ คงแก่เรียน “โตะอิหม่ามจึงมิใช่ตำแหน่งที่เป็นอาชีพและก็มีใช้บุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาแล้วไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้แก่ส่วนรวม แต่อิหม่ามอาจเป็นใครก็ได้ที่เขาพร้อมที่จะทำหน้าที่สำคัญยิ่งต่อชุมชนหรือสังคมนั้น ตามที่เขาได้รับเลือกขึ้นมาและอิหม่ามต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อชุมชน มีความหมายในอันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนหรือสังคมให้ดีขึ้น พัฒนาขึ้น” (อัลวาและอัลฟาดีล, 2526 : 7-8) หากสามารถสรรหาคนที่มีความตั้งใจ มีเจตนาที่ดีได้ก็จะเป็นความสำเร็จขั้นแรก ซึ่งหลักศาสนาอิสลามก็มีความสำคัญในเรื่องนี้ และเป็นที่ยอมรับแล้วว่า ชนชั้นนำที่เป็นผู้นำศาสนานั้นเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของประชาชนอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าอิหม่ามเป็นบุคคลที่เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดี เพราะอยู่ใกล้ชิดกับสัปบุรุษและมีความรอบรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรม จริยธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอิหม่ามในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบผสมผสานระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธ เพื่อจะได้ทราบว่าในแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละชุมชนมัสยิดนั้น อิหม่ามจะมีบทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมอย่างไร ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์ในการแสดงบทบาทหรือไม่ คุณธรรมจริยธรรมด้านที่มีการส่งเสริมมากที่สุดเป็นด้านใด ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสัปบุรุษคืออะไร ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการนำข้อมูลไปปรับใช้ในการพัฒนาสัปบุรุษต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรม จริยธรรม ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิดของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ทราบถึงบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรม จริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
2. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดของอิหม่ามด้านคุณธรรมจริยธรรม

ขอบเขตการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ อิหม่ามในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 245 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อิหม่าม หมายถึงผู้นำของแต่ละมัสยิดที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
2. สัปปุรุษ หมายถึงมุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีมติรับเข้าเป็นสัปปุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัปปุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็นสัปปุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้
3. คุณธรรมจริยธรรม หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความดีงามของบุคคลที่กระทำไปในด้านความสำนึกในจิตใจ ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ซึ่งปฏิบัติเป็นนิสัย และเป็นที่น่ายอมรับของสังคมได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีศีลธรรม ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

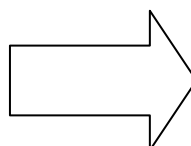
วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative Research) มีกรอบการวิจัยดังนี้ (ภาพที่ 1)

ตัวแปรอิสระ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล
 - 1.1 อายุ
 - 1.2 ระดับความรู้ภาคสามัญ
 - 1.3 ระดับความรู้ภาคศาสนา
 - 1.4 ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง
 - 1.5 การดำรงตำแหน่งอื่นในชุมชน
2. ปัจจัยแวดล้อม
 - 2.1 ลักษณะของชุมชนของแบบชุมชน(เขตเทศบาล) และแบบชุมชนชนบท(นอกเขตเทศบาล)
 - 2.2 ลักษณะสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม
 - 2.2.1 ชุมชนผสมผสานศาสนา
 - 2.2.2 ชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเดียว

ตัวแปรตาม

ระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาส

ภาพที่ 1 แสดงการกรอบการดำเนินการวิจัยบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

สรุปผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่องบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัจบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 อิหม่ามมีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 54.7 อิหม่ามมีระดับการศึกษาจากสถาบันปอเนาะมีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 44.9 อิหม่ามได้ดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 และการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามไม่ได้จัดทำแผนการในการทำงาน มีจำนวน 182 คน คิดเป็นร้อย

ละ 74.3 อิหม่ามได้มีการประชุมระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 69.8 และอิหม่ามไม่ได้ประชุมระหว่างระหว่างสัปบุรุษกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2

2. ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีบทบาทการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาพบว่าอิหม่ามมีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก

3. ผลการเปรียบเทียบการมีบทบาทการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาที่จำแนกตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง สามารถสรุปผลการเปรียบเทียบ ดังนี้

3.1 อายุพบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า อิหม่ามมีบทบาทในด้านศาสนาและบทบาทในด้านการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนบทบาทในด้านการบริหาร อิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบรายกลุ่ม พบว่า อิหม่ามที่มีอายุ 30-40 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป และอิหม่ามที่มีอายุ 41-50 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป

3.2 การศึกษาสายสามัญ พบว่า บทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาตามบทบาทแต่ละด้าน พบว่า บทบาทการพัฒนาสัปบุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

3.3 การศึกษาสายศาสนา พบว่าการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามการศึกษาสายศาสนาพบว่าบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบรายกลุ่ม พบว่า อิหม่ามที่มีระดับการศึกษามุตาวัสซิฎะห์และฆานาวีญ์ มีบทบาทด้านคุณธรรมจริยธรรมมากกว่า อิหม่ามที่มีระดับการศึกษาอื่นๆ

3.4 ลักษณะชุมชนเขตชนบท และชุมชนเขตเทศบาลพบว่าบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะชุมชนพบว่าบทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกัน

3.5 ลักษณะสภาพทางสังคม ชุมชนผสมผสานทางศาสนา และชุมชนมุสลิม พบว่าการเปรียบเทียบการมีบทบาทของอิหม่ามที่จำแนกตามลักษณะสภาพสังคมพบว่าบทบาทโดยรวมของอิหม่ามมีบทบาทไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3.6 ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีบทบาทโดยรวมน้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไป

4. ผลการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส มีดังนี้

พบว่าส่วนใหญ่สัปบุรุษ ขาดการเรียนรู้ในด้านศาสนาจึงทำให้ในชุมชนได้มีการแบ่งกลุ่ม แบ่งพวกต่าง ๆ อย่างเช่น กลุ่มเก่า กลุ่มใหม่ และกลุ่มดะวะห์ จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจในเรื่องศาสนาระหว่างกัน และบางกลุ่มที่พยายามที่แยกองค์ความรู้ระหว่างโลกกับอาภิเรกด้วยในด้านการปฏิบัติในทางของศาสนา พบว่าชาวบ้านไม่ปฏิบัติและไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา อย่างเช่น การแต่งกายของมุสลิม และมุสลิมะห์ การใช้โทรศัพท์มือถือ การอยู่ร่วมกันระหว่างชาย หญิง สองต่อสองที่อย่างไม่ได้แต่งงาน ไม่ละหมาด และไม่ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นต้น และในด้านการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา พบว่า ในชุมชนขาดการส่งเสริมและขาดโต๊ะครู (บาบอ) ในการที่จะสอนเกี่ยวกับศาสนา อย่างเช่น การสอนกิตาบ การสอนอัล-กุรอาน เป็นต้น

ด้านอิหม่ามขาดในการพูดคุยกับสัปบุรุษ ว่าได้มีปัญหาและความต้องการของสัปบุรุษ มีอะไรบ้าง ทำให้การตัดสินใจของอิหม่ามในการทำงานในกรณีต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และ ในด้านการทำงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดพบว่า ในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับ การแบ่งหน้าที่ การแบ่งฝ่าย ไม่ชัดเจน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการทำงานและขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและกับองค์กรอื่นๆ ด้วย

5. ผลการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส มีดังนี้

พบว่าปัญหาและแนวทางในการแก้ไขบทบาทอิหม่ามในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมเกิดจากชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนา การไม่ปฏิบัติไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา

และขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาบทบาทในด้านการศึกษาก่อเกิดจากรอบครัวไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาของลูกตนเองและขาดการจัดการศึกษาในชุมชนและเกิดจากตัวของอิหม่ามขาดการพูดคุยกับชุมชนและในการทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่การแบ่งฝ่ายไม่ชัดเจนและไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและขาดการประสานงานซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้ทำความเข้าใจให้กับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนาพยายามชักชวนประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนาและจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนามาสอนให้ความรู้กับชุมชนและต้อง มีการพูดคุยกับผู้ปกครองทำความเข้าใจใน ความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเองและส่งเสริมให้มีมัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน และอิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและต้องแบ่งหน้าที่แบ่งฝ่ายให้ชัดเจนและปรึกษารื้อกับ คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทุกกรณีที่เกิดขึ้นเพื่อจะเป็นทางออกในการทำงานต่อไป

อภิปรายผล

จากการทำวิจัยเรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้าน คุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวกับระดับบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด ด้านคุณธรรมจริยธรรมจากการศึกษาพบว่า อิหม่ามมีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีความขัดแย้งกับงานวิจัยของแวอุเซ็ง มะแดเฮาะและคณะ (2539: บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีบทบาทในด้านศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง และขัดแย้งกับงานวิจัยของตาดูดิน อูสมานและคณะ(2545:บทคัดย่อ) ซึ่งได้ ทำวิจัยเรื่องการบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้และพบว่าอิหม่ามมีบทบาทในด้านการ บริหารอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ คลมนรรัตน์ บากาและคณะ (2548 : บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้และพบว่าอิหม่ามมีบทบาทในด้านการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการเปรียบเทียบบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรม ของอิหม่าม ตามตัวแปร อายุ การศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง พบว่า อิหม่ามมีบทบาทแตกต่างกัน ใน กรณีอิหม่ามที่มีอายุต่างกัน มี บทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน ซึ่งมีความสอดคล้อง

กับังงานวิจัยของ ตายูดีน อูสมานและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่มีอายุต่างกันมีระดับการบริหารมัสยิด ด้านการจัดสำนักงานที่แตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิชา ยี่สุนทรง (2533 : 129) ได้ทำวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี พบว่าคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีระหว่างผู้นำศาสนาที่มีอายุน้อยกับผู้นำศาสนาที่มีอายุมากมีความแตกต่างกันในด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามและด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ ในกรณีอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาสายศาสนาต่างกัน มีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่มีระดับการศึกษามุตาวาติเกาะห์และฆานาวิยี้ มีบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าอิหม่ามที่มีระดับการศึกษาอื่นๆ ดังนั้น อิหม่ามที่มีความรู้ทางศาสนาในระดับสูงอาจมีความรู้ มีความเข้าใจ อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับมิติของการทำงานในชุมชนมุสลิมก็จะส่งผลต่อการทำงาน ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพต่อไป (นิเลาะ แวอุเซ็ง, 2548 : 4) จึงส่งผลให้อิหม่ามมีบทบาทต่างกัน

ในกรณีอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทโดยรวมบทบาทในด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน โดยอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 1-10 ปี มีบทบาทโดยรวม น้อยกว่าอิหม่ามที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 21 ปีขึ้นไปซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตายูดีน อูสมานและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีระดับการบริหารมัสยิด ด้านการจัดสำนักงานที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยเรื่องเรื่อง บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญ 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 จัดทำโครงการเพิ่มความรู้ให้กับนิสิตที่มีบทบาทน้อย โดยให้นิสิตที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางศาสนา การจัดการศึกษาในชุมชนและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน มาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับนิสิตที่มีบทบาทน้อย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

2.1 ควรทำวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกัน โดยทำวิจัยในเชิงคุณภาพเพียงอย่างเดียว

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

หนังสือ :

นิเลาะ แวอูเซ็ง (แปลและเรียบเรียง). 2548. **อิสลามและการจัดการ**. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพปัตตานี.

วินัย สมะออน. 2539. **คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. 2542. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย อัลมะดีนะฮฺ อัลมุเนาะเราะฮฺ**: ศูนย์กษัตริย์ฟ้าฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

อัลวา และอัลฟาดีล. 2526. **หน้าที่ของมัสยิดและอิหม่าม**. ถอดความโดย สมัย จิตต์หมวด (30 ตุลาคม) 7

วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

ดลมนรรัตน์ บากา. 2539. **การรับรู้ข่าวสารจากสื่อสารมวลชนของผู้นำมุสลิมที่มีผลต่อการชี้แนะประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนใต้**. ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ศูวีชา ยี่สุนทรง. 2533. **คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ข้อมูลออนไลน์:

ดลมนรรัตน์ บากาและ เกษตรชัย และหีม. (2548). **บทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิม**. รายงานการวิจัย,วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตายุคิน อูสมานและ มุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ. (2545). **การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภายใต้**. รายงานการวิจัย,วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

ศูวีชา ยี่สุนทรง. (2533). **คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทางการจัดฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศตรมหาบัณฑิต,สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายอภิรักษ์ มะแข็ง

รหัสประจำตัวนักศึกษา 5420420011

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
บริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการทั่วไป)	สถาบันรัชต์ภาคย์	2553

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

คอเต็บมัธยมศึกษาดารุสศาลามตะเจ๊ะ หมู่ที่ 11 ต.บางปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส
 ครูอิสลามศึกษาโรงเรียนบ้านแคนา หมู่ที่ 11 ต.บางปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส
 ครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)ดารุสศาลามบ้านตะเจ๊ะ

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

อภิรักษ์ มะแข็ง และชาฟีอี อาดำ. 2558. “บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสัปปุรุษประจำมัสยิด
 ด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” รายงานการประชุมนำเสนอผลงาน
 วิชาการระดับนานาชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 5 ประจำปี 2558 เมื่อ
 วันที่ 13 กันยายน 2558 ณ อาคารวิทยอิสลามนานาชาติ วิทยาลัยอิสลาม
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี